

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Mgr. Radka Taucová

**Iniciativy, projekty a přínosy Spolkové republiky Německo
v oblasti digitálních knihoven**

**Initiatives, projects and contributions of the Federal Republic
of Germany in the field of digital libraries**

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Eva Bratková, Ph.D.

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 15. prosince 2010

.....

podpis diplomantky

Zadání

Identifikační záznam:

TAUCOVÁ, Radka. *Iniciativy, projekty a přínosy Spolkové republiky Německo v oblasti digitálních knihoven = Initiatives, projects and contributions of the Federal Republic of Germany in the field of digital libraries*. Praha, 2010. 92 s., XI s. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví 2010. Vedoucí diplomové práce Eva Bratková.

Abstrakt (česky)

Diplomová práce je věnována iniciativám a projektům zaměřeným na digitální knihovny ve Spolkové republice Německo v nedávné minulosti a v současnosti. Úvodní části podávají přehled termínů. Druhá kapitola se zabývá problematikou otevřeného přístupu a jeho prosazováním. Třetí kapitola se zaměřuje na německou koncepci informační politiky a její hlavní činitele: **Německou výzkumnou společnost** (Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG, <http://www.dfg.de>) a **Spolkové ministerstvo vzdělávání a výzkumu** (Das Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF, <http://www.bmbf.de>) a na související akční programy. Čtvrtá kapitola představuje klíčové iniciativy v oblasti digitálních knihoven: **Informace a komunikace** (Information und Kommunikation, IuK, <http://www.iuk-initiative.org>) a **Německou iniciativu pro síťové informace** (Die Deutsche Netzwerkinitiative, DINI, <http://www.dini.de>) a jejich úlohu při vzniku projektů digitálních knihoven. Podrobněji také popisuje německé specifikum: proces certifikace serverů a předpoklady získání certifikátu. Pátá kapitola chronologicky nastiňuje vývojovou linii a přibližuje vybrané projekty tvořící ucelený systém: zpřístupnění elektronických disertací, repozitáře s otevřeným přístupem a virtuální knihovny z tzv. **Oblastí speciálních sbírek** (Sondersammelgebiete, SSG, <http://webis.sub.uni-hamburg.de/webis/>), popisuje také přípravy spuštění **Německé digitální knihovny** (Deutsche Digitale Bibliothek, DDB, <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>). V závěru shrnuje přínosy Spolkové republiky Německo v oblasti digitálních knihoven. [Autorský abstrakt].

Abstract (in English):

Master thesis is devoted to the currently completed and running projects and initiatives focused on digital libraries in the Federal Republic of Germany. The initial chapters

are a brief survey of the recently used terms. The second chapter deals with the problem of open access and its promotion. The third chapter concentrates on the German conception of the information policy and its main representatives: **German Research Foundation** (Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG, <http://www.dfg.de>) and **Federal Ministry for Education and Research** (Das Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF, <http://www.bmbf.de>) and connected operational programmes. The fourth chapter introduces the key initiatives in the digital library area: **The Information and Communication** (Information und Kommunikation, IuK, <http://www.iuk-initiative.org>) and **The German Initiative for Network Information** (Die Deutsche Netzwerkinitiative, DINI, <http://www.dini.de>) and their role at the emergence of the digital library projects. The German particularity consisting in the process of certification of servers and its prerequisites are described in more details, too. The fifth chapter sketches the chronological line of development and aims to show some selected projects composed into an integrated system: opening of electronic dissertations to the public, the Open Access Repositories Net, and the network of particular virtual libraries – so called **Special Subject Collections** (Sondesammelgebiete, SSG, <http://webis.sub.uni-hamburg.de/webis/>). It describes the preparations to run **The German Digital Library** (Die Deutsche Digitale Bibliothek, <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>) as well. The final chapter summarises the contribution of the Federal Republic of Germany in the field of digital libraries. [Author's abstract].

Klíčová slova (česky):

digitální repozitáře, otevřený přístup, digitální archivy, Německo, virtuální knihovny, digitální knihovny, elektronické publikování, národní digitální knihovny, informační politika, iniciativy

Klíčová slova (anglicky):

digital repositories, open access, digital archives, Germany, virtual libraries, digital libraries, electronic publishing, national digital libraries, information policy, initiatives

Obsah

Předmluva	9
1 Obecný nástin problematiky	11
1.1 Úvodem	11
1.2 Pracovní vymezení termínů	12
1.2.1 Digitální knihovna	12
1.2.2 Elektronický dokument	15
1.2.3 Metadata	16
1.2.4 Server	18
1.2.5 Otevřený přístup	18
2 Otevřený přístup k dokumentům	19
2.1 Typologie zdrojů informací s otevřeným přístupem	19
2.2 Iniciativy „3B“	20
2.3 Integrace repozitářů	21
3 Informační politika SRN v oblasti digitálních knihoven	23
3.1 Systém péče o vědecko-technické informace	23
3.2 Instituce poskytující podporu	26
3.2.1 Spolkové ministerstvo vzdělávání a výzkumu	26
3.2.2 Německá výzkumná společnost	27
3.3 Akční programy v oblasti digitálních knihoven	29
4 Iniciativy	33
4.1 Informace a komunikace	33
4.2 Německá iniciativa pro síťové informace	38
4.2.1 Certifikace serverů DINI	41
5 Projekty	46
5.1 Úvodní projekty	46
5.1.1 Telos	46
5.1.2 Global Info	47
5.1.3 Digital Library Forum	48
5.2 Projekty ke zpřístupnění elektronických disertací	49

5.2.1 Dissertationen Online	49
5.2.2 DissOnline.de	49
5.3 Projekt Síť repozitářů s otevřeným přístupem	50
5.3.1 Institucionální repozitáře	53
5.3.1.1 Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity	62
5.3.1.2 Multimediální online archiv v Saské Kamenici	62
5.3.2 Oborové repozitáře	61
5.3.2.1 Sociálně vědní repozitář s otevřeným přístupem	61
5.3.2.2 Plnotextový server Virtuální odborné knihovny psychologie	65
5.4 Oblasti speciálních sbírek	66
5.4.1 Virtuální odborné knihovny	67
5.4.1.1 Virtuální odborná knihovna psychologie	68
5.4.1.2 Virtuální odborná knihovna dějin umění	70
5.4.1.3 Portál Vascoda	72
5.5 Německá digitální knihovna	744
6 Závěrečné zhodnocení přínosů SRN v oblasti digitálních knihoven	78
Seznam zkratk	822
Seznam použitých informačních zdrojů	855
Seznam obrázků	92
Seznam tabulek	92
Přílohy	
Příloha č. 1: Seznam certifikovaných serverů	I
Příloha č. 2: Seznam virtuálních knihoven z Oblastí speciálních sbírek	IV
Příloha č. 3: Metadatový záznam disertace ve formátu XMetaDiss	IX

Předmluva

K volbě tématu mé diplomové práce přispěly především dvě následující okolnosti: absolvování semestrálního výměnného studijního pobytu na univerzitě v bavorském Řezně během mého předchozího magisterského studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a následné zaměstnání v knihovně Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Dalším podnětem ke zpracování tématu nazvaného *Iniciativy, projekty a přínosy SRN v oblasti digitálních knihoven* se stala také účast na Mezinárodní konferenci k problematice otevřeného přístupu pořádané v listopadu r. 2008 v německém Düsseldorfu. Zvolená oblast mi tedy byla jazykově i tematicky blízká (vzhledem k mému současnému zaměstnání je také zřejmá motivace výběru Sociálně-vědního repozitáře s otevřeným přístupem). Ke zpracování se nabízelo takřka nepřeborné množství projektů – ať už v oblasti digitalizace, tak i elektronického publikování. Vzhledem ke stanovenému rozsahu diplomové práce bylo nutné zvolit jen několik málo z nich, proto jsem se rozhodla vybrat takové, které tvoří ucelený systém (což se týká zejména tzv. Oblastí speciálních sbírek) a současně něčím přispívají k vývoji digitálních knihoven v celoněmeckém a také minimálně evropském měřítku. Opominut samozřejmě nezůstal ani záměr jejich zapojení do mezinárodních struktur digitálních knihoven.

Zdrojem podkladů nezbytných ke splnění cíle vytčeného zadáním diplomové práce se staly především volně dostupné webové stránky. Je třeba také zmínit zápory těchto informačních zdrojů: v průběhu psaní diplomové práce byly webové stránky nejen aktualizovány, ale v některých případech též zásadně měněny a původně veřejně dostupné informace se staly nepřístupnými. Jako podklad pro vypracování této diplomové práce posloužily výhradně veřejně dostupné informace a je třeba uvést, že možnost e-mailové komunikace s německými odborníky se jako zdroj podrobnějších odborných informací neosvědčila. Použity byly i seminární práce k předmětu Digitální knihovny s názvem *Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity* [TAUCOVÁ, 2008a] a k předmětu Rešeršní strategie pojmenované *Podmínky a vznik iniciativ a projektů Německa v oblasti digitálních knihoven* [TAUCOVÁ, 2008b].

Úvodní část práce se zabývá vymezením termínů užívaných v následujících kapitolách. Druhá kapitola se věnuje fenoménu otevřeného přístupu a příspěvkem Spolkové republiky Německo k jeho vývoji. Následuje kapitola zaměřená na představení německé

informační politiky v oblasti digitálních knihoven a systému péče o vědecko-technické informace. Čtvrtá kapitola se soustřeďuje na představení iniciativ, které zaujmají při vzniku projektů v oblasti digitálních knihoven klíčovou roli. Následující kapitoly se zabývají konkrétními projekty a jejich začleněním do evropského rámce. Závěrečná kapitola hodnotí význam získaných poznatků a vymezuje přínos úsilí vynaloženého německými odborníky k vývoji v oblasti digitálních knihoven.

Bibliografické citace jsou zpracovány podle tzv. Harvardského systému citování v souladu s normami ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Veškerá jména jsou uváděna v českém jazyce a následně v kulaté závorce v jazyce originálu, tzn. v převážné většině případů v němčině. K uvedení doplňujících údajů k informacím obsaženým v jednotlivých kapitolách diplomové práce bylo využito poznámek pod čarou. Opakující se jména jsou nahrazena ustálenými iniciálovými zkratkami. Místní jména i názvy institucí jsou důsledně překládány do češtiny, pokud česká podoba existuje; pouze v přílohách jsou ponechány názvy serverů, virtuálních knihoven a zastřešujících institucí v jazyce originálu.

Předkládaná diplomová práce má rozsah 92 stran a obsahuje též tři přílohy o celkovém rozsahu jedenácti stran, na jejím konci je také připojen seznam použitých informačních zdrojů, zkratk a seznam obrázků a tabulek použitých v textu.

Jako podkladů pro přípravu diplomové práce bylo využito nejaktuálnějších verzí veřejně dostupných dokumentů. Všechny uváděné informace jsou aktuální ke dni 20. 7. 2010. Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své diplomové práce, PhDr. Evě Bratkové, Ph.D, za trpělivost a vstřícný přístup, s nimiž se mi při konzultacích k diplomové práci věnovala. Poděkování náleží rovněž všem mým blízkým za podporu poskytovanou během náročného období kombinovaného studia.

1 Obecný nástin problematiky

1.1 Úvod

Trendem posledních let je nárůst počtu dokumentů v digitální podobě přístupných uživatelům prostřednictvím internetu. Řada zájemců o potřebné informace usiluje o uspokojení svých informačních potřeb právě tímto způsobem, aniž by sáhla po dokumentech v podobě tištěné. Tomuto uživatelskému přístupu vycházejí vstříc digitální knihovny, jejichž počet neustále narůstá. Zároveň jejich tvůrci a provozovatelé vynakládají značné úsilí na zdokonalení vyhledávacích postupů. Cílem je dosažení stavu, kdy uživatelé mohou získat potřebné informace, případně celé dokumenty, v nejkratším možném časovém úseku za splnění předpokladu vynaložení nejmenšího možného úsilí. Uživatelská rozhraní digitálních knihoven určená k vyhledávání jsou ke svým uživatelům stále přátelštější a nabízejí jim přehledně strukturované a návodné formuláře. Dalším charakteristickým rysem současného vývoje v této oblasti je integrace jednotlivých digitálních knihoven prostřednictvím portálů, na evropském kontinentu pak představuje vrchol tohoto úsilí Evropská digitální knihovna.

V následujících kapitolách je ve zkratce představen vývoj v oblasti digitálních knihoven ve Spolkové republice Německo a vybrané projekty realizované v současnosti; jsou zmíněny okolnosti i subjekty, jež jej v nedávné minulosti významně ovlivnily a nadále ovlivňují. Je načrtnuta chronologická linie od předpokladů vzniku prvních projektů až k projektům v současnosti a vize následné integrace vzniklých digitálních knihoven do evropských struktur. Spolková republika Německo totiž na evropském kontinentu zaujímá přední místo na pomyslném žebříčku zemí, které usilují o digitalizaci a zpřístupnění svého kulturního dědictví a také o možnost publikování odborných prací elektronickou formou. Praktickým výsledkem tohoto úsilí je vznik celé řady projektů digitálních knihoven. Otázka výběru jen několika málo z nich byla dána nejen stanoveným (a tedy předpokládaným) rozsahem diplomové práce, ale také snahou představit takové projekty, které jsou specifické, tvoří ucelený systém a zároveň představují přínos nejen v německém, ale i evropském měřítku.

1.2 Pracovní vymezení termínů

Na počátku pokládám za nezbytné vymezit význam klíčových pojmů používaných v této diplomové práci. Protože se jedná o poměrně složitou problematiku, nahlíženou z různých úhlů pohledu, pokusím se nastínit alespoň základní charakteristiky. Při výkladu některých termínů zmíním také specifika vyskytující se v německém prostředí. V kapitolách zaměřených na konkrétní projekty je ovšem třeba přihlídnout ke skutečnosti, že se jedná o terminologii poměrně rozkolísanou, proto jsou v některých případech k pojmenování různých entit užívány identické termíny.

1.2.1 Digitální knihovna

Definice vymezující tento termín zohledňují dvě východiska: prvním z nich je charakter obsahu; jedná se o „*integrovaný systém zahrnující soubor elektronických informačních zdrojů a služeb umožňující získávání, zpracovávání, vyhledávání a využívání informací v tomto systému uložených*“ [CELBOVÁ, 2004].¹

Oborová autorita Christine Borgmannová nabízí obsáhlejší pojetí: „*Soubor elektronických zdrojů a souvisejících technologických prostředků pro vytváření, vyhledávání a využívání informací. V tomto smyslu jsou rozšířením a zdokonalením systémů pro ukládání a vyhledávání informací, které pracují s daty na různých médiích (text, obrázky, zvuky; statické nebo dynamické obrazy) a existují v distribuovaných sítích*“ [BORGMANN, 1999].

Druhé východisko je založeno na způsobu přístupu k obsahu, případně jeho účelu: „*digitální knihovny jsou zpřístupňovány prostřednictvím počítačových sítí. Účelem budování digitální knihovny je poskytnout uživatelům možnost jednotného přístupu k digitálním anebo digitalizovaným dokumentům, případně i k sekundárním informacím o tištěných primárních zdrojích, uložených ve fondu knihovny*“ [CELBOVÁ, 2004].

„*Digitální knihovny jsou budovány, sbírány a organizovány skupinou (a pro skupinu) uživatelů a jejich funkční prostředky podporují informační potřeby této komunity. Probíhá zde interakce mezi jednotlivci i skupinami uživatelů s využitím dat,*

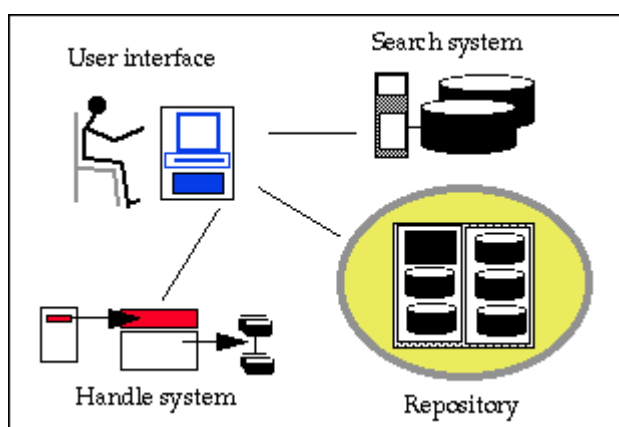
¹ Definice byla převzata z České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovny ČR. Tato databáze vznikla v letech 2001-2002 v rámci projektu (č. KZ01P02OUK008) podpořeného grantem Ministerstva kultury ČR. Její správu a aktualizaci zajišťuje Knihovnický institut Národní knihovny ČR. V současnosti databáze obsahuje 2 800 hesel tvořených přibližně 4 200 termíny [Národní knihovna České republiky, 2003].

informací a znalostních zdrojů a systémů. V tomto smyslu jsou rozšířením, zdokonalením a integrací řady informačních institucí jako fyzických míst, kde jsou vybírány, sbírány, organizovány, uchovávány a zpřístupňovány informační zdroje“ [BORGSMANN, 1999]. Klíčové charakteristiky, na nichž se definice shodují, jsou následující:

„Spravovaná sbírka informací spolu s odpovídajícími službami, přičemž informace jsou uloženy v digitální podobě a jsou dostupné prostřednictvím sítě“ [ARMS, 2000].

„Organizovaná trvalá sbírka digitálních obsahů, která svým uživatelům podle pevně stanovených pravidel a ve vymezené kvalitě poskytuje speciální služby k těmto obsahům“ [Digitale Bibliothek, 2010].

Pro názornost uvádíme následující schéma digitální knihovny, známé podle autorů také jako „architektura Kahn-Wilensky²“

Obr. č. 1: Schéma digitální knihovny (převzato z : [ARMS, 1997])

Jak je z obrázku č. 1 zřejmé, digitální knihovna sestává z následujících komponent:

- uživatelského rozhraní (angl. user interface)
- vyhledávacího systému (angl. search system)
- systému identifikátorů³ (angl. handle system)
- úložiště nazvaného repozitář⁴ (angl. repository)

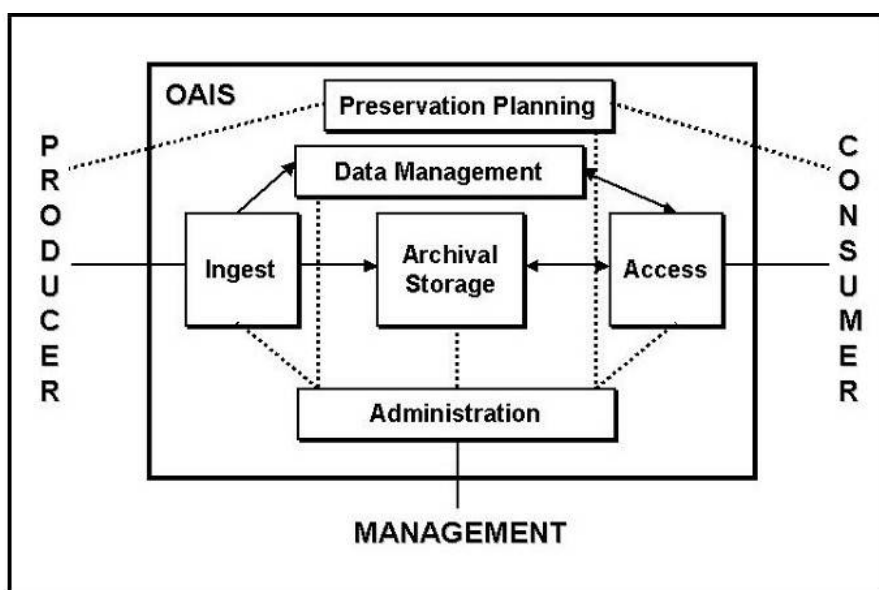
² Třebaže se jedná o schéma americké provenience, uvádíme jej zejména z důvodů názornosti, zpracovanosti a všeobecné známosti.

³ Tento identifikátor se nazývá handle, což je specifická forma evropského identifikátoru URN platná v USA. Bližší informace obsahuje podkapitola 1.2.2.

⁴ Jedná se o zastřešující pojem pro digitální úložiště, které může mít různé formy: FTP archiv, WWW server, online databáze či repozitář určený pro ukládání materiálů obsahujících hodnotné informace [BRATKOVÁ, 2008]. Podrobná terminologická analýza však není hlavním tématem této práce.

V německém prostředí se kromě uvedeného pojmu „repozitář“ užívá také pojem dokumentační a publikační server (něm. Dokumenten- und Publikationsserver)⁵.

Na uvedený model Kahn-Wilensky později navázal tzv. Referenční model Otevřeného archivního informačního systému⁶ (RM OAIS, angl. Reference Model for an Open Archival Information System) zachycený na obrázku č. 2, který se už zabývá také dlouhodobým uložením digitálních objektů a jejich ochranou.

Obr. č. 2: Funkční schéma modelu OAIS (převzato z : [LAVOIE, 2004])

Vymežeme blíže znázorněné jednotky, tzv. funkční entity (viz obr. č. 2):

- deponovací entita (angl. ingest): přijímá informační balíčky od producentů a vytváří z nich archivní balíčky
- archivační entita (angl. archival storage): ukládá, uchovává a poskytuje archivní balíčky
- plánovací entita (angl. preservation planning): monitoruje prostředí repozitáře a poskytuje doporučení k zajištění dlouhodobého zpřístupňování informací
- datová entita (angl. data management): pečuje o informační balíčky a o administrativní údaje nutné ke správě repozitáře

⁵ Viz kapitola 4.2.1. Při překladu se řídíme českou tradicí a překládáme něm. „Dokumenten“ jako dokumentační [Slovník spisovné češtiny, 1994].

⁶ Jedná se o mezinárodní normu [ISO 14721 : 2003].

- administrativní entita (angl. administration): zajišťuje celkový provoz repozitáře i normy
- zpřístupňovací entita (angl. access): přijímá požadavky od uživatelů a zpřístupňuje jim informační balíčky

Často se lze setkat také s termínem „virtuální knihovna“ (něm. virtuelle Bibliothek), který však v německém prostředí označuje webový portál:

„speciální druh webových portálů pro vyhledávání informací – média jimi prezentovaná se nenacházejí ani ve vlastnictví dané knihovny, ani nepodléhají její kontrole, ale jsou uložena na webových serverech příslušných poskytovatelů“ [Virtuelle Bibliothek, 2010].

V souvislosti se specializovanými zdroji se užívá terminologického sousloví „virtuální odborná knihovna⁷“ (něm. virtuelle Fachbibliothek).

1.2.2 Elektronický dokument

V odborných textech zaměřených na popisovanou problematiku se užívá také sousloví „elektronický dokument“, které norma vymezuje následovně: *„dokument v elektronické formě zpřístupňovaný počítačovou technikou“* [ČSN ISO 690-2-2000:3.9].

V německých pramenech, zde konkrétně v podkladech k procesu certifikace serverů, lze nalézt následující definici:

„Dokument založený na textu a grafice, uložený v digitální podobě na datovém nosiči a šířený prostřednictvím počítačových sítí“ [Deutsche Initiative, 2007, s. 22].

Odlisný úhel pohledu nabízí termín „digitální objekt“, který se obvykle užívá ve spojení s jedinečným identifikátorem daného objektu. Základní charakteristika takového identifikátoru spočívá v nezávislosti na umístění zdroje či metodě přístupu k němu. V Evropě (včetně Spolkové republiky Německo⁸) je rozšířen identifikátor URN⁹, jímž musí být opatřen každý dokument a který slouží také jako podpůrný prostředek při sklizení metadat na základě protokolu OAI-PMH. Podprostorem jmenovaného

⁷ Podrobněji viz kapitola 5.4 zaměřená na Oblasti speciálních sbírek.

⁸ Tato podkapitola byla zpracována na základě následujícího informačního zdroje: [Deutsche Initiative, 2007].

⁹ Uniform Resource Name = jednotné jméno zdroje

identifikátoru je číslo NBN¹⁰. Toto číslo slouží k registraci konkrétního dokumentu v systému německé národní bibliografie, např. [urn:nbn:de:kobv:11-10073041](http://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:11-10073041)) s následující strukturou a významy:

- nbn: národní bibliografie
- de: země (Spolková republika Německo)
- kobv: regionální knihovní síť, resp. souborný katalog několika institucí (Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin – Brandenburg)
- 11: označení konkrétní instituce v dané skupině (Universitätsbibliothek der Humboldt -Universität zu Berlin)
- 10073041: jedinečný identifikátor konkrétního digitálního dokumentu

V německém prostředí byly speciálně na trvalé (persistentní) identifikátory digitálních objektů zaměřeny dva projekty: nejprve v letech 1999-2002 projektu *CARMEN* (<http://www.mathematik.uni-osnabrueck.de/projects/carmen>) a následně v letech 2002-2005 projekt *EPICUR* (<http://www.persistent-identifier.de>). Centrální registrací všech disertací obhájených na území Německa je pověřena Německá národní knihovna (Deutsche Nationalbibliothek, DNB, <http://www.d-nb.de>). Všechny disertace mají přidělena čísla URN.

Dokumenty lze podle jejich původu rozdělit na dvě následující skupiny: na primárně analogové, později digitalizované a na vzniklé již jen v digitální podobě (angl. born digital) [KNOLL, 1999].

1.2.3 Metadata

Uveďme několik definic pokoušejících se o základní vymezení tohoto termínu:

„strukturovaná data, která nesou informace o primárních datech. Pojem metadat je používán především v souvislosti s elektronickými zdroji a vztahuje se k datům v nejširším smyslu slova (datové soubory, textové informace, obrazové informace, hudba aj.). Funkce metadat je popisná, selekční a archivační. V souvislosti s těmito funkcemi se rozlišují metadata pro účely popisu, správy, právních nároků, technické funkčnosti, užití a archivace“ [CELBOVÁ, 2003].

¹⁰ National Bibliography Number; jedná se o číslo přidělené konkrétnímu registrovanému dokumentu v rámci Německé národní bibliografie.

Obsah digitálních knihoven zahrnuje data, metadata, která popisují různé aspekty dat (např. reprezentace, autor, vlastník, práva), a metadata sestávající z odkazů a vazeb na další data nebo metadata uvnitř i vně digitální knihovny” [BORGSMANN, 1999].

V současnosti se nejčastěji používá standardizované metadatová specifikace s názvem Dublin Core tvořená souborem patnácti základních prvků:

1. název (angl. title)
2. tvůrce (angl. creator)
3. předmět (angl. subject)
4. popis (angl. description)
5. vydavatel (angl. publisher)
6. přispěvatel (angl. contributor)
7. datum (angl. date)
8. typ (angl. type)
9. formát (angl. format)
10. identifikátor (angl. identifier)
11. zdroj (angl. source)
12. jazyk (angl. language)
13. vztah (angl. relation)
14. pokrytí (angl. coverage)
15. práva (angl. rights)

Uvedené prvky tvoří tzv. nekvalifikovaný Dublin Core¹¹ (<http://www.dublincore.org/>).

Pro zpřesnění popisu slouží metadatové termíny – specifikace blíže určující definované prvky: jméno, URI, návěští, definice, typ termínu, status a datum vydání. Popisované metadatové schéma je sémantického, nikoli syntaktického charakteru, což znamená, že nevyžaduje závaznou syntax popisu. Představuje základ pro řadu dalších metadatových specifikací, zde je třeba zmínit alespoň specifikaci MODS (angl. Metadata Objects Description Schema) a specifikaci METS (angl. Metadata Encoding and Transmission Standard). Obě jsou založeny na struktuře XML a jsou spravovány Kongresovou knihovnou. První z uvedených se řadí k popisným metadatům, druhá pak mezi administrativní, právní a strukturální.

¹¹ Užití nekvalifikovaného Dublin Core je součástí tzv. minimálního standardu, tzn. základního předpokladu pro získání certifikátu serveru DINI. Blíže viz kapitola 4.2.1. Certifikační požadavky zmiňují i kvalifikovaný Dublin Core (v současnosti již neaktuální, nahrazený zmiňovanými metadatovými termíny).

1.2.4 Server

Podle příslušné normy se jedná o „*počítač, na němž jsou uloženy databáze přístupné jiným počítačům prostřednictvím sítě určené pro komunikaci*“ [ČSN ISO 5127-2003:1.1.4.13].

Server může plnit různé funkce podle potřeby provozovatele, jak již bylo uvedeno, v německém prostředí se lze často setkat s pojmenováním publikační server (něm. Publikationsserver) či dokumentační server (něm. Dokumentationsserver). Pojmenování vystihuje oba aspekty existence úložiště, tzn. archivaci dokumentů a zároveň akt jejich zveřejnění. Tento často zmiňovaný pojem označuje zařízení, které plní nejčastěji funkci institucionálního, případně oborového úložiště. Zásadními problémy, s nimiž se dnes správci a provozovatelé těchto zařízení potýkají, je důvěryhodnost takových repozitářů a dlouhodobé zabezpečení uložených dokumentů¹².

1.2.5 Otevřený přístup

Tímto termínem se rozumí „*trvalý a bezplatný online přístup k dokumentům, zejména pak plným textům pro všechny uživatele*“. Tento statut v sobě zahrnuje volné a neomezené „*čtení, stahování, kopírování, sdílení, ukládání, tištění, vyhledávání a hypertextové propojování*“ [BRATKOVÁ, 2006].

Podrobněji je tato problematika nastíněna v následující kapitole, kde se zaměřujeme na stěžejní okamžiky v hnutí otevřeného přístupu a také na přínos Spolkové republiky Německo k vývoji tohoto fenoménu.

¹² Podrobnější informace o této problematice podávají některé kvalifikační práce obhájené na ÚISK FF UK [CUBR, 2009] a [CUBR, 2010]. V německém prostředí nelze opomenout projekt Nestor, blíže viz (<http://www.langzeitarchivierung.de>).

2 Otevřený přístup k dokumentům

S oblastí digitálních knihoven je úzce spjata problematika otevřeného přístupu. Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, otevřený přístup (angl. Open Access, něm. der offene Zugang) nabízí zájemcům možnost pracovat s volně dostupnými dokumenty umístěnými v síti Internet. Jedná se zejména o výsledky výzkumu financovaného z veřejných prostředků¹³. Vznik hnutí otevřeného přístupu lze také chápat jako reakci na skutečnost, že již od 70. let 20. století předstihuje každoroční míra zvyšování cen předplatného odborných časopisů inflaci, v posledním desetiletí pak finanční prostředky potřebné k akvizici odborných časopisů dosahují násobků částek vynaložených v letech předešlých [SUBER, 2007a].

Dokumenty poskytované prostřednictvím otevřeného přístupu je třeba samozřejmě také právně chránit, k čemuž slouží také dnes již poměrně rozšířená licence Creative Commons (<http://creativecommons.org>) a v německém prostředí také licence DiPP (<http://www.dipp.nrw.de>). Posledně jmenovaná licence je poněkud úžeji zaměřená i vymezená než licence Creative Commons: je určena pouze pro autory odborných textů, kteří mají zájem publikovat tyto texty v elektronických časopisech s otevřeným přístupem.

2.1 Typologie zdrojů informací s otevřeným přístupem

Zdroje informací s otevřeným přístupem lze rozdělit do následujících skupin [BRATKOVÁ, 2006]:

- předmětově¹⁴ profilované archivy
- institucionální repozitáře
- volně dostupné online časopisy¹⁵
- webové stránky

¹³ Tímto způsobem dochází k nápravě paradoxní situace, kdy jsou výsledky výzkumu realizovaného z veřejných prostředků zpřístupňovány za další veřejné prostředky od komerčních nakladatelů.

¹⁴ V souvislosti s konkrétními projekty je v této diplomové práci užíván termín oborový repozitář.

¹⁵ Jejichž registrace je zajišťována systémem DOAJ (Directory of Open Access Journal, <http://www.doaj.org>).

Podle politiky vydavatelů se vymezují skupiny tzv. „barevných“¹⁶ cest otevřeného přístupu“ [LOSSAU, 2007]:

- zelená cesta (něm. Grüner Weg): (uložení již publikovaných a ohodnocených vědeckých článků, tzv. postprintů, na publikačních serverech vysokých škol či výzkumných institucí)
- zlatá cesta¹⁷ (něm. Goldener Weg): zveřejnění u nakladatelů a časopisů přístupivších k otevřenému přístupu; (náklady jsou hrazeny z poplatků placených samotnými autory či z veřejných prostředků¹⁸), případně paralelní publikování v tištěné knižní podobě i elektronické verzi zejména v univerzitních nakladatelstvích

2.2 Inicativy „3B“

V historii hnutí otevřeného přístupu je třeba uvést především následující tři subjekty, tzv. „3B“, jež představují mezníky:

Budapeštská iniciativa otevřeného přístupu (Budapest Open Access Initiative <http://www.soros.org/openaccess/>) z r. 2002. Tato iniciativa vymezila otevřený přístup následovně:

„Existuje mnoho stupňů a způsobů snazšího přístupu k této literatuře. Otevřeným přístupem k této literatuře miníme volnou dostupnost ve veřejném internetu, dovolení jakémukoli uživateli k četbě, stahování, kopírování, šíření, tisknutí, prohledávání nebo propojování s plnými texty těchto článků, jejich nabízení k indexaci, předání v podobě dat do softwaru, nebo použití k jiným účelům v souladu s právem, bez finančních, právních nebo technických překážek kromě těch, jež jsou neoddelitelné od samotného internetu. Jediné omezení při reprodukci a distribuci představuje dodržování autorského zákona.“ [SUBER, 2007a].

Předchozí iniciativu ještě v témže roce doplnilo *Prohlášení z Bethesdy o publikování s otevřeným přístupem (Bethesda Statement on Open Access Publishing, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>)* zaměřující se na spolupráci všech

¹⁶ S tímto barevným rozlišením se lze setkat i u nakladatelství v projektu iniciativy DINI *OA Policies*, blíže viz kapitola 5.3.

¹⁷ Tato cesta je také podrobněji zmiňována v nejaktuálnější verzi certifikátu DINI.

¹⁸ Jako příklad si uveďme Iniciativu digitálního publikování (Digital Peer Publishing Initiative, Dipp NRW, <http://www.dipp.nrw.de>).

zúčastněných subjektů, tzn. autorů odborných textů (zejm. v oblasti medicíny), jejich podporovatelů i vydavatelů. Následovala *Berlínská deklarace o otevřeném přístupu ke znalostem ve vědě a humanitních oborech* (*Berlin Declaration of Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*, <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>) také z r. 2003. K vědeckým článkům byla přidána primární data z výzkumů. Berlínskou deklaraci podepsali zástupci řady významných německých institucí a samozřejmě také největší podporovatel německého výzkumu – Německá výzkumná společnost. Na podzim r. 2004 pak DFG uspořádala anketu, v níž oslovila vědce z různých oborů i kariérních stupňů, kteří byli v letech 2002-2004 zapojeni do projektů DFG financovaných. Z celkového počtu 1600 vědců jich odpovědělo 1024 (tzn. 64 %) a dvě třetiny z nich uvítaly možnost využívání informačních zdrojů s otevřeným přístupem – až už jako autoři¹⁹ či čtenáři [Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2005].

2.3 Integrace repozitářů

Za účelem zvýšení využitelnosti dokumentů uložených v archivech a repozitářích dochází k jejich propojování tak, aby mohla být sklízena metadata. Významnou úlohu při této činnosti v SRN hraje Německá iniciativa pro síťové informace²⁰. Protokol pro sklizení metadat Iniciativy otevřených archivů (Protocol for Metadata Harvesting – Open Archive Initiative, OAI-PMH, <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>) umožňuje poskytovatelům služeb sklizení metadat od poskytovatelů dat, v současnosti se používá druhá verze tohoto protokolu²¹. Každému metadatovému záznamu je přidělen identifikátor oai ve standardním formátu Dublin Core (např. oai:HUBerlin.de:37374)²². Komunikace probíhá prostřednictvím protokolu http a záznamy jsou zasílány ve formátu xml. Samotné sklizení metadat je realizováno za použití těchto šesti základních příkazů:

¹⁹ Samozřejmě s přihlédnutím k publikačním zvyklostem v jednotlivých oborech (týká se volby konkrétního typu informačního zdroje).

²⁰ Původně existovala i samostatná pracovní skupina nazvaná *Iniciativa otevřených archivů v Německu* (*Open Archive Initiative in Deutschland*), která byla později včleněna do pracovní skupiny *Elektronického publikování*.

²¹ Již v r. 1999 však vznikla tzv. *Konvence ze Santa Fe* (*Santa Fe Convention*), která vymezuje technické a organizační požadavky, jejichž splnění je nezbytné, aby bylo možné jednotlivé elektronické archivy propojovat.

²² Celý metadatový záznam disertační práce obhájené na Humboldtově univerzitě v Berlíně je obsažen v příloze č. 3 této diplomové práce.

Identify – získání základních údajů o repozitáři

ListMetadataFormats – seznam všech podporovaných metadatových schémat

ListSets – seznam všech skupin záznamů a struktury repozitáře

GetRecord – získání konkrétního záznamu

ListIdentifiers – získání celých hlaviček záznamů

ListRecords – získání celých záznamů.

Pracovní skupina *Elektronické publikování DINI* se také zabývá technickou podporou správců repozitářů a poskytováním metodických pokynů.

Významným projektem bezprostředně souvisejícím s touto problematikou je *Sít' repozitářů s otevřeným přístupem (OA-Netzwerk)* iniciativy DINI²³.

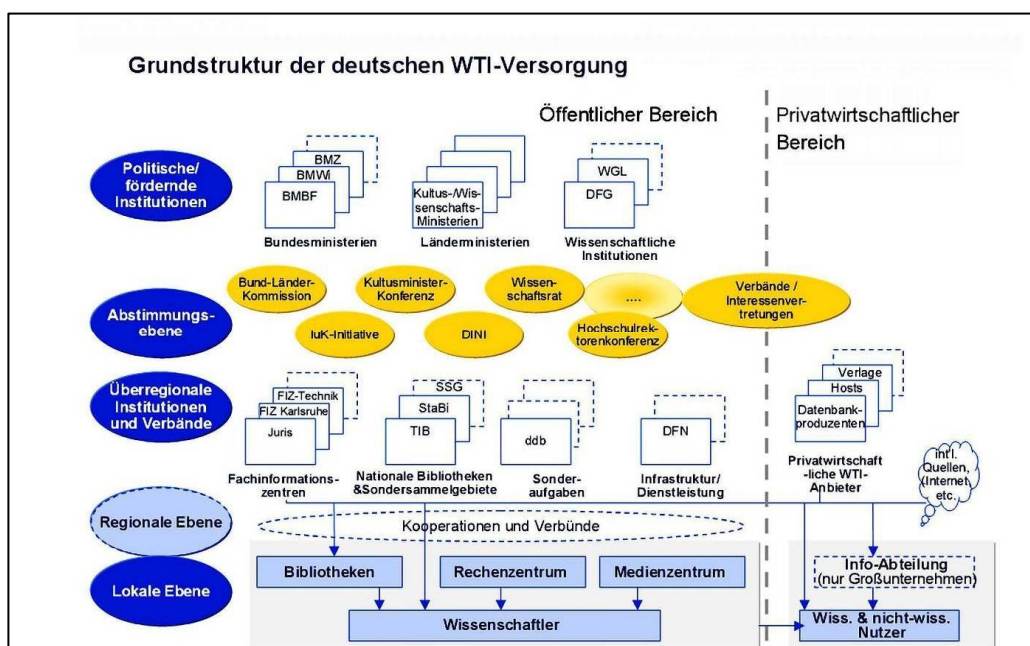
²³ Podrobnější informace k tomuto projektu jsou obsaženy v kapitole 5.3.

3 Informační politika SRN v oblasti digitálních knihoven

V úvodu této kapitoly nejprve vymezme její ústřední pojem „informační politika“. Jedná se o „určitý způsob ovlivňování procesů komunikace informací ve společnosti řídicími orgány státní správy“ [VLASÁK, 2001, s. 2].

Spolková republika Německo je příkladem státu s poměrně rozvinutou informační politikou, jejíž koncepce byla utvářena již od 60. let 20. století prostřednictvím tzv. akčních programů. Od dalšího desetiletí byly tyto akční programy vždy připraveny a následně také realizovány v rozmezí několika let. Je třeba zmínit, že významnou měrou přispěly k vytvoření stávající informační infrastruktury.

Do jejich uskutečňování v praxi je na různých úrovních zapojena řada subjektů, které jsou představeny v podkapitole 3.1.

Obr. č. 3: Schéma základní struktury péče o vědecko-technické informace v SRN (převzato z: [Zukunft, 2002, s. 28])

3.1 Systém péče o vědecko-technické informace

Jak je z obrázku č. 3 zřejmé, jedná se o hierarchicky uspořádanou strukturu²⁴.

Tento víceúrovňový model zachycený na obrázku č. 3 rozlišuje pět následujících stupňů²⁵:

²⁴ Podle vyjádření autorů toto schéma nezachycuje všechny zúčastněné subjekty.

²⁵ Popis je uspořádán hierarchicky od nejnižší (místní) k nejvyšší úrovni.

1. místní úroveň (něm. lokale Ebene)

Hlavními nositeli péče o vědecko-technické informace ve veřejném sektoru jsou knihovny (něm. Bibliotheken), jež se mimo jiné zaměřují také na zpřístupňování digitálních informací. S nimi je úzce spojena místní informační a komunikační infrastruktura provozovaná výpočetními středisky (něm. Rechenzentren), ta také umožňuje činnost dalšího subjektu – mediátek²⁶ (něm. Medienzentren). Všechny zmíněné subjekty poskytují vědcům informace.

2. oblastní/regionální úroveň (něm. regionale Ebene)

Knihovní síť (něm. Bibliotheksverbände) náleží do správy příslušných spolkových zemí²⁷ a jejich zájmy jsou často zastoupeny v konsorciích a spolcích pro výstavbu digitálních knihoven.

3. nadoblastní/nadregionální instituce a spolky (něm. Institutionen und Verbände)

K subjektům činným na této úrovni patří především servisní zařízení, např. střediska odborných informací (něm. Fachinformationszentren), knihovny s nadregionální činností, specializovaná zařízení, např. Německá národní knihovna (Deutsche Nationalbibliothek, DNB, <http://www.d-nb.de>) s ústředním pověřením archivace, další knihovny, např. Bavorská státní knihovna (Bayerische Staatsbibliothek, BSB, <http://www.bsb-muenchen.de/>), Technická knihovna – Univerzitní knihovna v Hannoveru, TIB, <http://www.tib.uni-hannover.de/>). Oblasti speciálních sbírek (Sondersammelgebiete, SSG, <http://webis.sub.uni-hamburg.de/webis/>). Rovněž zde vyvíjejí svou činnost iniciativy²⁸ vzniklé s cílem vybudování digitálních knihoven a v neposlední řadě je třeba uvést nositele odpovídající infrastruktury, Německou výzkumnou síť (Deutsches Forschungsnetz²⁹, DFN, <http://www.dfn.de>), také zde působí různé spolky, např. Spolek na podporu Německé výzkumné sítě (der Verein zur Förderung eines Deutschen Forschungsnetzes). Současně je nezbytné zmínit činnost privátního sektoru, jež je na této úrovni zajištění péče o vědecko-technické informace také patrná: jedná se zejména o vědecká nakladatelství, střediska odborných informací

²⁶ Doposud se jedná o organizačně samostatné jednotky.

²⁷ Vychází tak otázka nalezení rovnováhy mezi spoluprací a konkurencí v soutěži jednotlivých spolkových zemí.

²⁸ Podrobněji viz kapitola 4.

²⁹ Vysokorychlostní síť spojující vysoké školy a výzkumné instituce.

(Fachinformationszentren³⁰, FIZ, např. v Karlsruhe), JURIS a malé poskytovatele informačních služeb (firmy). Rovněž je zde činná řada privátních poskytovatelů vědecko-technických informací a služeb, zejména vědecká nakladatelství, producenti databází a informační brokeři.

4. hlasovací úroveň (něm. Abstimmungsebene)

Na této úrovni jsou činná poradní a hlasovací grémia: Komise spolkových zemí (Bundesländer-Kommission, BLK, <http://www.blk-bonn.de>), Konference ministrů kultury (Kultusminister-Konferenz, KMK, <http://www.kmk.org/>), Vědecká rada (Wissenschaftsrat, WR, <http://www.wissenschaftsrat.de/>), Konference rektorů vysokých škol (Hochschulrektorenkonferenz, HRK, <http://www.hrk.de/de/home/home.php>) a také iniciativy: Německá iniciativa pro síťové informace (Deutsche Initiative für Netzwerkinformation, DINI, <http://www.dini.de>), Iniciativa Informace a komunikace – věda (Information und Kommunikation- Initiative Wissenschaft, IuK–Initiative Wissenschaft, <http://www.iuk-initiative.org>). Také je zde zastoupena řada zájmových spolků. Systematické plánování na této úrovni podléhá hlasovacímu procesu, který může být poměrně časově náročný.

5. úroveň politických/podporujících institucí (politische/fördernde Institutionen)

Třebaže k politickým rozhodováním samozřejmě dochází na všech popisovaných úrovních, na úrovni SRN (svazu, celospolkové – federativní) hlavní rozhodování přísluší Spolkovému ministerstvu vzdělávání a výzkumu (BMBF, <http://www.bmbf.de>), jež poskytuje systémům vědecko-technických informací podporu prostřednictvím víceletých programů. Řada dalších ministerstev je zaměřena na oborově vymezený úsek informací, např. Spolkové ministerstvo hospodářství a technologií (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, BMWi, <http://www.bmwi.de>), Spolkové ministerstvo pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, BMZ, <http://www.bmz.de/de/index.html>), Spolkové ministerstvo spravedlnosti (Bundesministerium der Justiz, BMJ, <http://www.bmj.bund.de>) a některé další subjekty, např. Odborné technické informační středisko (Fachinformationszentrum technik, FIZ Technik, <http://www.fiz-karlsruhe.de>), Německý patentový a známkový úřad (Deutsches Patent- und Markenamt,

³⁰ Jedná se o součást původně zamýšlené soustavy odvětvových informačních středisek podobné např. soustavě středisek ÚVTEI v bývalém Československu.

<http://www.dpma.de>), Německá výzkumná společnost (Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG, <http://www.dfg.de>) a Vědecká společnost Gottfrieda Wilhelma Leibnize (Wissenschaftsgemeinschaft Gottfried Wilhelm Leibniz, WGL, <http://www.leibniz-gemeinschaft.de/>). Také na této úrovni na péči o vědecko-technické informace participuje privátní sektor.

3.2 Instituce poskytující podporu

Existence konkrétní státní informační politiky v praxi by nebyla možná bez finanční podpory, proto se v následujících podkapitolách zaměříme na její klíčové poskytovatele³¹.

3.2.1 Spolkové ministerstvo vzdělávání a výzkumu

Klíčovou pozici při vytváření koncepce informační politiky a jejím následném uplatňování zastává již od počátku na nejvyšší úrovni současné Spolkové ministerstvo vzdělávání a výzkumu (Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF, <http://www.bmbf.de>), původně pojmenované Spolkové ministerstvo výzkumu a technologií (Bundesministerium für Forschung und Technologie). K formování současné informační politiky na úrovni celé Spolkové republiky Německo přispívají ale také další ministerstva, mezi nimiž je třeba zmínit především Spolkové ministerstvo hospodářství a technologie (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, BMWi, <http://www.bmwi.de>). Jejich představitelé spolupracují s mnoha iniciativami, odbornými spolky i sdruženími a v neposlední řadě také se zástupci průmyslové sféry. Všichni zúčastnění mají společný cíl: přechod k informační společnosti prostřednictvím zlepšení informační infrastruktury a nabídky informačních služeb v období globalizace a přesunu informací na síť. Ve značné míře je v současnosti kladen důraz na spolupráci veřejné a soukromé sféry v souvislosti se snahou o snížení podílu vynakládaných veřejných prostředků a poskytování řady informačních služeb na komerční bázi. V r. 2002 BMBF vydalo zprávu o situaci v oblasti zajištění

³¹ Následující kapitoly pojednávají o podporovatelích na nejvyšší, tzn. celoněmecké nebo-li svazové úrovni. V jednotlivých spolkových zemích je péče o informační infrastrukturu zajišťována zemskými ministerstvy a univerzitami. Jako příklad spolkové země s rozvinutou informační infrastrukturou lze uvést Severní Porýní-Vestfálsko (Nordrhein-Westfalen). Pro zajímavost dodávám, že v r. 2008 pořádala 6. výroční konferenci k problematice otevřeného přístupu (Berlin 6 – Open Acces Conference).

vědecko-technických informací v SRN³². Na základě svých šetření autoři pojmenovali nedostatky a stanovili cíle, na něž by se informační politika SRN měla zaměřit. Jednalo se především o konstatování, že se mezi hlavní překážky uspokojivého fungování systémů vědecko-technických informací řadí jejich rozmanitost a roztržitost, a to na všech výše zmiňovaných úrovních, proto doporučili jejich sjednocení, vytčení národních priorit a také dělbu práce a současně spolupráci mezi jednotlivými účastníky na všech uvedených úrovních. Pro budoucí informační politiku byla vymezena následující těžiště:

1. cílená podpora inovačních konceptů (v praxi se bude jednat o nové nabídky, koncepty a technologie používané v pilotních projektech ve spolupráci s dalšími institucemi, zejména se jedná o metadata, nabídky vědecko-technických informací a přístupu k nim, zapojení vědecko-technických informací do výuky a inovačních vzdělávacích nabídek a také o nové knihovní koncepty)
2. zaměření na optimalizaci a další strategický rozvoj německých struktur vědecko-technických informací³³, zajištění spolupráce i konkurenceschopnosti na světovém trhu
3. další rozvoj interoperability a nových služeb (je nutno propojit doposud rozptýlené obsahy na podkladě standardů k zajištění kompatibility a interoperability), cílem musí být zapojení německých systémů vědecko-technických informací do vytváření mezinárodních standardů a zajištění integrace, případně kompatibility všech německých řešení se současnými i budoucími mezinárodními standardy) a podněcování iniciativ k vytvoření struktur digitálních knihoven.

Uvedená těžiště se stala základem akčního programu **Informační společnost Německo 2006 (Informationsgesellschaft Deutschland 2006)**.

3.2.2 Německá výzkumná společnost

Mezi přední tvůrce informační politiky SRN se řadí již zmíněná Německá výzkumná společnost³⁴ (Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG, <http://www.dfg.de>), která

³² Jedná se o publikaci *Budoucnost vědeckých a technických informací v Německu* [Zukunft, 2002]. Citovaný dokument se také stal hlavním informačním zdrojem pro vypracování této podkapitoly. Podnětem k realizaci průzkumu a následnému vypracování zmiňované zprávy se staly problémy, s nimiž se potýkal projekt *Global Info* (podrobněji viz kapitola 5.1.2).

³³ BMBF zastává roli iniciátora a moderátora dialogu mezi všemi zúčastněnými institucemi.

³⁴ Z hlediska právního zakotvení se jedná o registrovaný spolek (eingetragener Verein, e.V.) založený již r. 1951 v nouzovém režimu. Blíže viz kapitola 4.

jako největší podporovatel základního výzkumu ve Spolkové republice Německo plní úlohu národní³⁵ výzkumné nadace, jež podporuje výzkumné projekty probíhající na univerzitách a veřejných vysokých školách. DFG si klade za cíl „*sloužit vědě ve všech jejích odvětvích podporováním výzkumných úkolů a spolupráce mezi vědkyněmi a vědci. Zvláštní pozornost věnuje vzdělávání a podpoře vědeckého dorostu a rovnoprávnosti mužů i žen ve vědě. Působí jako poradní orgán parlamentu a úřadů ve vědeckých otázkách a pečuje o kontakty výzkumu s hospodářstvím a s vědou v zahraničí*“ [Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2008]. V mezinárodních projektech je nositelem grantů za německé účastníky, rovněž podporuje otevřený přístup³⁶.

Výše poskytované finanční podpory³⁷ je srovnatelná s USA, Velkou Británií či Austrálií [SCHMIEDE, 1999].

V současnosti³⁸ má DFG následující členy: 70 vysokých škol a univerzit, 16 vědeckých zařízení, osm akademií věd a tři vědecké spolky.

V oblasti digitálních knihoven jako nedílné součásti počítačové a informační vědy (a tedy základního výzkumu) se její pozornost od poloviny 90. let zaměřuje na následující sféry: „modernizace a racionalizace ve vědeckých knihovnách“, „elektronické publikování“ a „retrospektivní digitalizace“. V současnosti vypisuje následující linie pro poskytování podpory [Die Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2010b]:

a) **Nadregionální péče o literaturu** (něm. Überregionale Literaturversorgung):

1. Licencování digitálního obsahu
2. Rozšíření a vylepšení nabídky virtuálních odborných knihoven
3. Výstavba a flexibilizace možností podpory Oblastí speciálních sbírek (něm. Sondersammelgebiete)
4. Digitalizace fondů knihoven Oblastí speciálních sbírek

³⁵ DFG funguje na teritoriálním principu, tzn. že o poskytnutí podpory se mohou ucházet jednotlivci a instituce s trvalým sídlem na území Spolkové republiky Německo [BRAHMS, 2001].

³⁶ Blíže viz kapitola 2.

³⁷ Nejaktuálnější výroční zpráva uvádí roční částku 69 220 000 € vynaloženou na podporu péče o systémy vědecké literatury a informací [Jahresbericht der DFG, 2009, s. 123].

³⁸ Jedná se o údaje platné ke dni 20. 7. 2010, resp. k termínu uzávěrky Výroční zprávy DFG za r. 2009, tzn. ke květnu 2010.

- b) **Kulturní tradice** (něm. Kulturelle Überlieferung)
 - 5. Síť německých výzkumných knihoven
 - 6. Digitalizace historické literatury do r. 1800
 - 7. Digitalizace nálezů německého archivnictví
 - 8. Doplnění a zasíťování oborově souvisejících portálů
- c) **Elektronické publikování** (něm. Elektronisches Publizieren)
 - 9. Zasíťované repozitáře pro digitální dokumenty s otevřeným přístupem
 - 10. Otevřený přístup: „Cream of Science“ pro Německo
 - 11. Dlouhodobá archivace digitálních dokumentů
 - 12. Nástroje elektronického publikování
- d) **Informační management** (něm. Informationsmanagement)
 - 13. Virtuální výzkumné a výukové prostředí
 - 14. Další vývoj/rozvoj struktur určených k přípravě primárních dat z výzkumů
 - 15. Zajištění kvality, informačně-vědné monitorování
 - 16. Využití úspěšných nástrojů a modulů, případně dalších systémových řešení v informačním managementu
- e) **Mezinárodní spolupráce** (něm. Internationale Zusammenarbeit)
 - 17. Síť mezinárodních podporovatelských organizací: výměna znalostí

Tento akční plán si klade za cíl implementaci integrovaného digitálního prostředí pro zajištění péče o vědecké informace všech disciplín a oborů ve Spolkové republice Německo do r. 2015. Všechny takto vzniklé a provozované digitální knihovny by měly být integrovány do Německé digitální knihovny, jež by se měla stát součástí plánované Evropské digitální knihovny.

3.3 Akční programy v oblasti digitálních knihoven

Systému péče o vědecko-technické informace byla již v minulosti věnována poměrně značná pozornost zejména v tzv. akčních programech spolkové vlády.

První z akčních programů, jenž se vztahoval již k problematice digitálních knihoven, byl pojmenován **Informace jako surovina pro inovace** (něm. Information als Rohstoff für Innovation) a vyhlášen na léta **1996-2000**. Jeho ústředním cílem se stalo

zaměření na koncového uživatele, jemuž měly být zpřístupněny potřebné odborné informace v nejkratším možném čase přímo prostřednictvím jeho pracovního počítače. Aby mohlo být tohoto cíle dosaženo, bylo třeba přikročit k zásadní proměně vědecké a technické informační infrastruktury, která se měla posléze stát základem globální digitální knihovny. Důraz byl kladen také na aplikaci výsledků výzkumu a možnosti financování informačních produktů a služeb nejen z veřejných prostředků, ale také ze soukromých zdrojů.³⁹

Těžištěm tohoto programu se stal projekt nazvaný *Globální elektronické a multimediální informační systémy pro přírodní vědu a techniku* (něm. Globale Elektronische und Multimediale Informationssysteme für Naturwissenschaft und Technik, zkráceně Global Info) a také vědecké knihovny na cestě k virtuálním knihovnám s elektronickou pamětí⁴⁰.

Po předchozím programu následoval akční program **Inovace a pracovní místa v informační společnosti 21. století** (něm. Innovation und Arbeitsplätze in der Informationsgesellschaft des 21. Jahrhunderts) vyhlášený na léta **2000-2005**. V rámci něj byla realizována akce *Internet pro všechny* (něm. Internet für alle), jež se zaměřila na výstavbu sítě s vysokorychlostním přenosem dat. Německá výzkumná síť (něm. Deutsches Forschungsnetz, DFN, <http://www.dfn.de>) je moderní sítí vytvořenou za účelem komunikace a výměny dat mezi účastníky vědeckého výzkumu v Německu. Spojuje vysoké školy i výzkumná zařízení a je také součástí evropských a celosvětových výzkumných a vědeckých sítí. Pracuje od r. 1984, skládá se z 27 síťových uzlů a přibližně 550 míst na vysokých školách a dalších institucích. Její páteř tvoří síť X-Win, která je prostřednictvím evropského systému GEANT propojena s výzkumnými centry a institucemi na celém světě. Je financována ze zdrojů BMBF a sama podporuje projekty MathNet, PhysNet a SocioNet i výzkum a vývoj nových aplikací v rámci iniciativy Internet 2 – Community.

Ani v tomto programu nebyl opomenut úkol vytváření virtuálních knihoven a jejich zapojování do systému elektronických dodavatelských služeb⁴¹. Zároveň byl kladen důraz na konkurenci mezi poskytovateli informací (státem financované informační

³⁹ Viz také již citovaná studie „*Zukunft der wissenschaftlichen und technischen Information in Deutschland, 2002*“.

⁴⁰ V praxi byl na základě této teze realizován projekt *SUBITO* (<http://www.subito-doc.de>) zaměřený na dodávání dokumentů.

⁴¹ Za podpory BMBF a iniciativy spolkových zemí.

instituce se mají více dělit o úkoly a zároveň spolupracovat, protože uchovávání identických informací na více místech současně už není s ohledem na omezené finanční prostředky i nabízející se technické možnosti nadále udržitelné).

Na roky **2003-2006** byl vyhlášen program **Informační společnost Německo 2006** (něm. Informationsgesellschaft Deutschland 2006), součástí jehož záměrů byla i výstavba sítě znalostní a technické infrastruktury pro německou vědu a průmysl. V jeho rámci byly stanoveny následující strategické priority: zajištění přístupu k vědeckým informacím odkudkoli a kdykoli za rovných podmínek, zohlednění individuálních informačních požadavků uživatele, optimalizace péče o informace jako součásti národního vzdělávacího, vědeckého a výzkumného systému při vytváření znalostní společnosti, podpora výstavby informačních systémů s vysoce hodnotnými službami z hlediska globálního trhu, zvyšování výkonnosti státních informačních institucí a jejich strategicky nové uspořádání. Výkonná vědecká síť a digitální knihovny již byly za podpory spolkové vlády vytvořeny, nyní je třeba podporovat nové služby, jedná se zejména o tzv. služby s přidanou hodnotou. Již od počátku vývoje digitálních knihoven je zřejmé, že se němečtí odborníci musejí zapojovat do mezinárodních grémií pro standardizaci a tam schválené standardy bezprostředně aplikovat i na národní úrovni s cílem, aby vývoj i rozvoj nových služeb, standardů a metadat mohl být použit v konkrétních aplikacích.

Na předchozí programy navázal akční program vyhlášený v r. 2006, tentokrát pojmenovaný **iD2010-Infornační společnost Německo 2010** (něm. Informationsgesellschaft Deutschland 2010⁴²), který pokračuje v linii již vymezené informační politiky a klade explicitně důraz na propojení dříve distribuovaných digitálních knihoven a jejich vyústění do Německé digitální knihovny (něm. Die Deutsche Digitale Bibliothek) a následně do Evropské digitální knihovny. Spolková vláda jej pokládá za součást nově vypracované **Lisabonské strategie** a podporuje jej prostřednictvím realizace strategie **Evropské unie i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost** (angl. A European Information Society for Growth and Employment) a zejména její části nazvané **i2010-Digitální knihovny** (angl. Digital Libraries), zaměřené na následující oblasti: elektronickou přístupnost, digitalizaci analogových sbírek, ochranu a uchování digitálních dokumentů. Akční programy

⁴² Jeho součástí je také program *Theseus* podrobněji zmíněný v kapitole 5.5.

spolkové vlády tvoří ve sjednocující se Evropě samozřejmě také součást⁴³ rámcových programů Evropské unie, k oblasti digitálních knihoven se vztahují především následující: **5. rámcový program (1998-2002)** zaměřený na technologie v informační společnosti, na něj časově i obsahově navazující **6. rámcový program (2003-2006)** a především pak v současnosti probíhající **7. rámcový program (2007-2013)** zaměřený na informační a komunikační technologie. Opominout nelze ani programy **eContent (2001-2004)** a na něj navazující **eContentplus (2005-2008)**, jejichž cílem bylo vytvoření lepších předpokladů přístupu k digitálním obsahům a službám (se zvláštním zaměřením na doposud opomíjené oblasti, tzn. geografické informace, digitální studijní obsahy i digitální kulturní a vědecké zdroje).

⁴³ Nositelem projektů 6. a 7. rámcového programu EU je v SRN Evropská kancelář BMBF.

4 Iniciativy v oblasti digitálních knihoven

Iniciativy s působností v oblasti digitálních knihoven ve Spolkové republice Německo kladou důraz na vztah mezi informacemi a komunikací ve vědě. V praxi se jedná především o různé aspekty vytváření a uspořádání informační infrastruktury (pro digitální dokumenty) zejména na vysokých školách, tvorbu vědeckých informací a následnou péči o ně (jež samozřejmě v době internetu zahrnuje zpřístupňování v rámci univerzity, resp. zájemcům z řad odborné veřejnosti). Jejich cílem je především efektivnější působení v dané oblasti, tzn. uspořádání a sjednocení rozptýlených aktivit jednotlivých subjektů. Svůj zájem také soustřeďují na autorskoprávní a technické aspekty výstavby a využívání informační infrastruktury, zejména využívání vysokorychlostních sítí⁴⁴. V dané oblasti tedy plní především integrační roli. Zaměřují se také na problematiku zpřístupňování výsledků výzkumu, resp. dokumentů prostřednictvím tzv. otevřeného přístupu⁴⁵.

V popisované oblasti (oborově i geograficky vymezené) působí dvě uskupení⁴⁶, jež lze pokládat za klíčová. Obě budou představena v následujících podkapitolách.

4.1 Informace a komunikace

Pod iniciálovou zkratkou IuK se skrývá iniciativa nazvaná *Informace a komunikace* (Information und Kommunikation, IuK, <http://www.iuk-initiative.org>). Za více než desetiletí své existence prošla určitým vývojem, o jehož alespoň stručný nástin se následující podkapitola pokusí.

První snahy o její založení se datují již do r. 1994, ale pod původním názvem *Společná iniciativa odborných vědeckých společností k elektronické informaci a komunikaci* (Gemeinsame Initiative der wissenschaftlichen Fachgesellschaften zur elektronischen Information und Kommunikation) vznikla až v r. 1995, kdy zástupci několika

⁴⁴ Blíže viz kapitola 3.

⁴⁵ Podrobnější informace uvádím v kapitole 2.

⁴⁶ Pokládám za nezbytné zmínit formu jejich právního zakotvení; u řady jmen iniciativ, ale i dalších uskupení se lze v německém prostředí setkat se zkratkou e. V. (=eingetragener Verein), tzn. registrovaný spolek, jako součástí oficiálního názvu. Jedná se o právnickou osobu, jež je po splnění přesně vymezených podmínek podle Občanského zákoníku [Bürgerliches Gesetzbuch, §55] zanesena do registru spolků na okresním úřadě podle místa, v němž je vykonávána správa daného spolku. Občanský zákoník také vymezuje charakter a náplň stanov, jimiž se činnost spolku řídí. Cílem spolků popisovaných v této diplomové práci je bez výjimky podpora vědy.

německých vědeckých společností podepsali formální ujednání o spolupráci při tvorbě a publikování vědeckých informací.

Jednalo se o následující společnosti:

- Jednota německých matematiků (Die Deutsche Mathematiker Vereinigung, DMV, <http://www.dmv.mathematik.de>)
- Německá fyzikální společnost (Die Deutsche Physikalische Gesellschaft, DPG, <http://www.dpg-physik.de>)
- Společnost německých chemiků (Die Gesellschaft Deutscher Chemiker, GDCh, <http://www.gdch.de>)
- Společnost pro informatiku (Gesellschaft für Informatik, GI, <http://www.gi-ev.de>).

Na podzim r. 1996 se ke stávající členské základně připojila také Německá sociologická společnost (Deutsche Gesellschaft für Soziologie, DGS, <http://www.soziologie.de>) a později ještě několik dalších.

Vzájemná spolupráce všech zúčastněných subjektů byla vymezena na několika úrovních. Na místní úrovni se především zaměřila na podporu a sjednocení rozptýlených aktivit jednotlivých vědců a vědkyň v oblasti využívání nové informační a komunikační techniky, rovněž na harmonizaci používaných technických zařízení a sjednocení obsahové strukturace nabídky informací; prakticky pak vědecké společnosti na místní úrovni podporují výstavbu lokálních informačních systémů v oborové sféře, na fakultách, v ústavech atd.

Každá ze zapojených vědeckých společností ustanovila pověřeného zástupce s cílem hájit zájmy koncových uživatelů IuK, a tak měl být realizován záměr vytvoření personální infrastruktury. Hlavním cílem, který si iniciativa IuK na této úrovni vytkla, bylo posílení postavení vysokých škol, univerzit a též mimouniverzitních vědeckých výzkumných institucí jako základních činitelů v oblasti výzkumu a výuky. Také zamýšlela využít možností spolupráce přímo v regionech (se školami, průmyslovými či obchodními firmami). Důraz kladla na integraci odborných informací a komunikačních prostředků do výuky a vědeckého výzkumu.

Na národní úrovni byla upřednostněna pravidelná výměna informací a odborná komunikace mezi vědci při vytváření a zpřístupňování digitálních dokumentů, rovněž byla zdůrazněna potřeba zastupování institucí podporujících výzkum, knihoven, dokumentačních středisek i nakladatelů.

Již v tomto období odborné vědecké společnosti usilovaly o zaujetí vůdčího postavení při vytváření informační infrastruktury v příslušných vědních oborech, proto vytvořily společnou komisi složenou ze zástupců jednotlivých vědeckých společností a oborů, tzv. informačních pověřenců. Zúčastněné společnosti se mezi sebou vzájemně podporovaly s ohledem na specifika jednotlivých oborů a také se zastupovaly při jednáních na všech úrovních (od místní až po komunikaci s úřady Evropské unie). Rovněž se jednalo o kontakty s institucemi a provozovateli sítí, jež jsou pro IuK významné, např. Německou výzkumnou síť (Deutsches Forschungsnetz, DFN, <http://www.dfn.de>), či Internetovou společností (Internet Society, ISOC, <http://www.isoc.org>).

Na mezinárodní úrovni dodnes zastupují zájmy vědeckých společností v mezinárodních grémiích a komisích, jednají o koncepcích a vytvoření struktur pro informace a komunikaci. Za hlavní cíl snažení na této úrovni bylo pokládáno dosažení možnosti volného přístupu⁴⁷ k dokumentům nejen v dané vědní oblasti, ale též v oborech příbuzných.

Od založení iniciativy bylo s ohledem na konkrétní potřeby vytvořeno několik pracovních skupin s úzkým tematickým zaměřením. V minulosti působily tyto dnes již nečinné pracovní skupiny⁴⁸:

- Výuka
- Zásíťování
- Metadata a klasifikace
- Elektronické časopisy
- Místní pracovní skupiny s mezioborovým přesahem na vysokých školách
- Jistota a jakost vědeckých elektronických publikací
- Zásíťování oborově vymezených informačních sítí oborových serverů
- Zásíťování oborově vymezených informačních sítí oborových serverů
- Projekt Disertace online (něm. Dissertationen Online⁴⁹)

⁴⁷ Jedná se o požadavky z r. 2001, tzn. ještě před vznikem iniciativ otevřeného přístupu.

⁴⁸ Jejich výčet uvádíme za účelem představení širší problematiky, již se tato iniciativa během své existence zabývala.

⁴⁹ Blíže o tomto projektu pojednává kapitola 5.2.1.

- Projekt Mezioborové přesahy⁵⁰ (něm. Fachübergreifende)
- Digitální knihovna 2010
- Autorské právo

Již v této fázi působení iniciativy IuK bylo zřejmé, že jako organizované uskupení se bude moci účinněji zapojit do vytváření podpůrných programů pro vznik digitální knihovny v Německu, konkrétním dokladem její úspěšné činnosti se stal vznik projektu *Global Info* [RUSCH-FEJA, 1999]⁵¹. Při jednání s partnery z oblasti vědy a politiky na úrovni národní i mezinárodní však do popředí vystoupila potřeba řádného právního zakotvení, proto byla tato iniciativa v r. 2007 založena znovu, tentokrát jako registrovaný spolek pod názvem IuK – Iniciativa věda (IuK – Initiative Wissenschaft, e. V.). Ve stanovách IuK jsou jmenovitě vyjádřeny účel a úkoly spolku [Deutsche Initiative, 2010b, § 2]:

- *„podpora vědy, zvláště prostřednictvím: podpory a rozvoje informací a komunikace ve vědě, mimo jiné prostřednictvím vědeckých zasedání a vzdělávací nabídky k otázkám informací a komunikace, zveřejňováním výsledků výzkumu k tématům informací a komunikace, rovněž také dalšího rozvoje systémů informací a komunikace pro vědu i veřejnost;*
- *podněcováním, rozvojem a koordinací aktivit v oblasti informací a komunikace přes hranice oborů, mimo jiné podněcováním, zkoumáním a hodnocením mezioborových projektů a podporou vhodných komunikačních platforem;*
- *účastí na národních a mezinárodních aktivitách a v oblasti informací a komunikace, mimo jiné vytvářením a standardizací informačních a komunikačních technologií přiměřených vědě.“*

Spolek vymezil pro zájemce o členství následující kategorie: řádné⁵² a asociované (přidružené, osobní)⁵³. Členové IuK jsou povinni platit členské příspěvky v odstupňované výši podle druhu členství. Z těchto příspěvků jsou hrazeny náklady na činnost iniciativy.

⁵⁰ Součástí projektu *Global Info*.

⁵¹ Podrobněji viz kapitola o projektech.

⁵² Tato kategorie je vyhrazena odborným společnostem, jejich podskupinám, vědeckým zařízením (např. oborům nebo institutům na vysokých školách či výzkumným institucím v rámci vysokých škol i mimo ně).

⁵³ Asociované členství je určeno pro fyzické osoby, zejména se týká vědců a vědkyň bez ohledu na obor působnosti.

Další nezbytné prostředky jsou získávány prostřednictvím finanční podpory, významným přispěvatelem je zejména Spolkové ministerstvo vzdělávání a výzkumu (Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF, <http://www.bmbf.de>), jež podporuje zejména pořádání pravidelných odborných konferencí.

Od založení původní iniciativy došlo ke změně členské základny, někteří původní členové se k nově ustanovenému uskupení již nepřipojili. V současnosti tvoří IuK-Initiative Wissenschaft, e. V. tyto řádní členové:

- pracovní skupina Informace Německé fyzikální společnosti⁵⁴ (Die Arbeitsgruppe Information der Deutschen Physikalischen Gesellschaft, AGI, <http://www.dpg-physik.de/dpg/gliederung/ag/agi/index.html>)
- Německá společnost pro psychologii (Die Deutsche Gesellschaft für Psychologie, DGPs, <http://www.dgps.de>)
- Jednota německých matematiků⁵⁵ (Die Deutsche Mathematiker Vereinigung, DMV, <http://www.dmv.mathematik.de>)
- Německá jednota sportovní vědy (Die Deutsche Vereinigung für Sportwissenschaft, dvs, <http://www.sportwissenschaft.de>)
- Digitální knihovna Společnosti Maxe Plancka⁵⁶ (Digital Library Der Max-Planck-Gesellschaft, <http://www.mpdl.mpg.de>)
- Středisko odborných informací Karlsruhe (Fachinformationszentrum Karlsruhe, FIZ Karlsruhe, <http://www.fiz-karlsruhe.de>)
- GESIS/Informační středisko sociálních věd (Informationszentrum Sozialwissenschaften Bonn, <http://www.gesis.org>)
- Výzkumné středisko Jülich⁵⁷, Ústřední knihovna (Forschungszentrum Jülich, Zentralbibliothek, <http://www.fz-juelich.de/zb>)
- Vysokoškolský spolek informační vědy (Hochschulverband für Informationswissenschaft, HI, <http://www.informationswissenschaft.org>)
- Informační středisko vzdělávání/Německý institut mezinárodního pedagogického výzkumu, Frankfurt nad Mohanem (Informationszentrum Bildung/Deutsches

⁵⁴ Podskupina zakládající společnosti původní iniciativy.

⁵⁵ Jeden ze zakládajících členů původní iniciativy.

⁵⁶ Přední mimouniverzitní výzkumná instituce.

⁵⁷ Významná mimouniverzitní výzkumná instituce.

Institut für Internationale Pädagogische Forschung (DIPF), Frankfurt am Main, <http://www.dipf.de>)

- Institut pro výstavbu vědeckých sítí (Institute for Science Networking Oldenburg GmbH, ISN, <http://www.isn-oldenburg.de>)
- Institut vědeckých informací, Osnabrück (Institut für wissenschaftliche Information e.V., Osnabrück, IWI, <http://www.iwi-iuk.org>)
- Svaz vysokoškolských učitelů podnikové ekonomiky (Verband der Hochschullehrer für Betriebswirtschaft, VHB, <http://www.v-h-b.de>)
- Centrum psychologické informace a dokumentace (Zentrum für Psychologische Information und Dokumentation Trier, ZPID, <http://www.zpid.de>)
a několik fyzických osob jako asociovaných členů.

Kromě již zmíněných aktivit se podařilo IuK oslovit s námětem dalšího vytváření IuK struktur pověřené osoby v dalších vědeckých společnostech⁵⁸ [STEMPFHUBER, 2009]. Význam této iniciativy lze však vzhledem k jejím aktivitám hodnotit spíše jako klesající, napovídá tomu i nízká míra jejich veřejných aktivit a také skutečnost, že někteří její členové se v nedávné době stali současně také členy následující iniciativy, což její postavení posiluje, třebaže již i tak v důsledku procesu certifikace zaujímá významné postavení.

4.2 Německá iniciativa pro síťové informace

Mezi iniciativami s celoněmeckou působností je třeba uvést rovněž Německou iniciativu pro síťové informace (Deutsche Initiative für Netzwerkinformation, e.V., DINI, <http://www.dini.de>).

Nastiňme alespoň ve zkratce vznik, jeho okolnosti a vývoj této iniciativy. Třebaže jako právně registrovaný spolek existuje až od jara r. 2002, počátky snah o spolupráci mezi univerzitními i vysokoškolskými výpočetními středisky a univerzitními knihovnami se zaměřením na využití informačních a komunikačních technologií se datují již od r. 1991, kdy v Tübingenu proběhlo první zasedání Pracovní společnosti vedoucích vědeckých výpočetních středisek (něm. Arbeitsgemeinschaft der Leiter wissenschaftlicher Rechenzentren, ALwR) a čtvrté sekce Německého knihovnického svazu (něm. Deutsches Bibliotheksverband, dbv). O dva roky později vzešlo z dalšího

⁵⁸ Bližší informace o činnosti této iniciativy bezprostředně se vztahující k digitálním knihovnám nejsou v současnosti veřejně přístupné a osobní žádost o jejich poskytnutí byla zamítnuta.

společného setkání výše uvedených účastníků memorandum o nezbytnosti národní koordinace nazvané *Informace a komunikace v místních, národních a mezinárodních datových sítích*.

Na podzim r. 1996 navázala pracovní skupina zástupců vysokoškolských výpočetních středisek a čtvrté sekce Německého knihovnického svazu kontakt s největším německým poskytovatelem podpory, s Německou výzkumnou společností. Toto období lze označit již jako fázi bezprostředně předcházející vzniku DINI. V létě r. 1997 se totiž objevil návrh tzv. deseti tezí pojmenovaný *Informační infrastruktura v proměně* (něm. Informationsinfrastruktur im Wandel). Ještě na podzim téhož roku proběhla v Göttingenu za značného zájmu odborné veřejnosti diskuse nad těmito tezemi. Skupiny dosud pořádající společná setkání byly rozšířeny o dva zástupce mediáték (AMH). Přepřacované teze byly pak vydány v březnu r. 1998 a tehdy byl také navázán první kontakt⁵⁹ mezi iniciativou IuK a pozdějšími zakládajícími členy iniciativy DINI (tzn. Pracovní skupiny mediáték, něm. Arbeitsgruppe der Medienzentren-AMH, Německého knihovnického svazu, něm. Deutsches Bibliotheksverband-dbv a Pracovní skupiny zástupců vysokoškolských výpočetních středisek, něm. Arbeitsgruppe von Vertretern der Hochschulrechenzentren, ZKI).

K založení iniciativy DINI došlo až v zimě téhož roku. Podnětem k této události se stalo deset tezí prohlášení *Informační infrastruktura v proměně*. Pozornost byla upřena zejména na tezi desátou. Pro lepší orientaci uveďme přehledově náplň celého tehdejšího prohlášení skládajícího se z deseti tezí zaměřených na následující tematické okruhy:

1. Integrace vytvářením sítí
2. Výzkumná společnost na webově založených platformách
3. Vědecké publikace a data umístěná v síti
4. Vysoká škola jako místo výuky a studia
5. Proměna nových výukových a studijních scénářů
6. Integrovaný informační management
7. Integrovaný kampusový management a nabídka služeb
8. Základní funkce informačních technologií a služeb
9. Centralizace a decentralizace služeb

⁵⁹Jak již bylo zmíněno v kapitole 4.1, v současnosti jsou některé subjekty členy obou iniciativ zároveň.

10. Oblast napětí mezi spoluprací a konkurencí

Desátá teze znamená především úsilí o lepší postavení Spolkové republiky Německo v mezinárodní konkurenci, jehož je možno dosáhnout včasným zapojením německých odborníků do úsilí o vývoj mezinárodních standardů v mezinárodních grémiích, což také zajistí používání těchto standardů i v Německu.

Jednatelství DINI bylo zřízeno ve výpočetním středisku Humboldtovy univerzity v Berlíně. V následujícím roce byla podána žádost o poskytnutí finanční podpory⁶⁰ u Německé výzkumné společnosti. V r. 2000 byla ustavena jednatelství, vymezena pracovní těžiště a vytvořeny pracovní skupiny zaměřené na tyto tematické okruhy:

- Elektronické publikování na vysokých školách
- Videokonferenční technologie a jejich uživatelské scénáře⁶¹
- Styk s veřejnými počítačovými pracovními, uživatelská správa a propůjčování účtů
- Popis a vyhledávání multimediálních dokumentů
- Multimedia při výuce a studiu

Na podzim r. 2000 proběhlo první výroční zasedání DINI v Dortmundu na téma *Koordinace, kooperace, synergie pro síťové informace*. Došlo také ke zveřejnění výzvy k podpoře Iniciativy otevřených archivů (angl. Open Archives Initiative). Jak již bylo zmíněno, byla DINI oficiálně založena ve formě registrovaného spolku až 18. března 2002 zástupci AMH, dbv, ZKI v Göttingenu, kde také dodnes sídlí. Každoročně se konají na různých místech její výroční zasedání. Později se k zakládajícím členům připojily ještě vědecké společnosti.

Hlavní záměry a pole působnosti vystihují pojmenování jednotlivých pracovních skupin⁶², již dříve uvedených. V současnosti vyvíjejí svou činnost z již uvedených pracovní skupina Videokonferenčních technologií a jejich uživatelských scénářů a také pracovní skupina Elektronického publikování. K nim se připojily ještě tyto v současnosti doposud činné pracovní skupiny:

⁶⁰ Dalším zdrojem financování iniciativy DINI jsou členské příspěvky. Obdobně jako u předchozí iniciativy existuje několik kategorií členství: řádné (určené pro knihovny, výpočetní střediska, mediátéky aj. správní jednotky zakládajících členů i pro fyzické osoby) a asociované (pro fyzické i právnické osoby podporující účel spolku) a také čestné členství. Jednotlivé kategorie se odlišují povinností platit členské příspěvky a hlasovacím právem.

⁶¹ Tato problematika je mimo jiné v centru pozornosti v současnosti.

⁶² Později vznikly ještě následující pracovní skupiny, jež už dnes nepůsobí: E-kompetence, E-learningová infrastruktura, Informační management na vysokých školách, Metadata pro multimediální objekty, Iniciativa otevřených archivů v SRN (tato pracovní skupina se posléze včlenila do stále aktivní pracovní skupiny Elektronického publikování), Portály pro výzkum a výuku – Webové portály a Autorské právo.

- E-rámec
- E-learning
- Výukové prostory
- Virtuální výzkumná prostředí
- Mezinárodní standardizace při zaopatřování digitálních informací

Důraz je kladen zejména na vytváření metadatových standardů a též vznik a zveřejňování vzorových řešení v dané oblasti. Konkrétním příkladem, který získal uznání i v zahraničí a jehož získání je považováno za prestižní záležitost, je tzv. certifikát DINI. Jeho udělení předchází proces certifikace (hodnocení a potvrzení kvality posuzovaných dokumentačních a publikačních serverů), přičemž je důraz kladen především na technické aspekty vztahu informace a komunikace. Velmi významná je zejména činnost pracovní skupiny *Elektronické publikování*, jež tento certifikát vytvořila.

4.2.1 Certifikace serverů DINI ⁶³

Certifikace publikačních a dokumentačních serverů představuje oblast, k níž tato iniciativa významně přispěla a současně dala podnět k vytvoření kvalitativních standardů, jež se staly nejen ve Spolkové republice Německo prestižní záležitostí. Jednotlivé certifikované servery tvoří síť⁶⁴. Zmíněná síť je praktickou realizací záměru DINI v oblasti rozvoje informační infrastruktury nezbytné pro zlepšení informačních a komunikačních služeb. Předpokladem pro získání certifikátu je splnění několika podmínek: dodání detailního popisu požadavků na dokumentační a publikační služby a zařazení dokumentačních služeb mezi institucionální repozitáře. Záměrem autorů certifikátu je především kontrola kvality dokumentačních a publikačních služeb, konkrétně stanovení minimálních požadavků na služby a jejich provozovatele. První verze certifikátu je označena r. 2004, druhá verze pak má v roce 2007. Mezi těmito verzemi došlo k jistému posunu – druhá verze zdůrazňuje, že se jedná o služby založené na serveru. V červnu letošního roku byla dopracována a zpřístupněna nová verze certifikátu, jež nese v roce 2010. Všechny nově certifikované servery již obdrží posledně uvedenou verzi certifikátu DINI. Tato nejaktuálnější verze reflektuje vývoj v oblasti repozitářů v letech následujících po vydání předchozí verze; zaměřuje se

⁶³ Tato podkapitola je zpracována na základě materiálů DINI [Deutsche Initiative, 2003], [Deutsche Initiative, 2007] a [Deutsche Initiative, 2010c].

⁶⁴ Blíže viz projekt OA-Netzwerk (kapitola 5.3).

především na tzv. zlatou cestu přístupu, což souvisí s rostoucím počtem dokumentů původně publikovaných v tištěné podobě prostřednictvím nakladatelství.

Vzhledem k aktuálnosti bude pozornost následujících řádků zaměřena na třetí verzi certifikačních požadavků⁶⁵. Certifikační dokument stanovuje kritéria, jejichž splnění je předpokladem pro získání prestižního certifikátu. Přesněji uvedeno, jedná se o nezbytné požadavky (tzv. minimální standard, jehož dosažení je pro získání certifikátu nutné) a též doporučení, jež nejsou zcela závazná, ale slouží ke zvýšení úrovně serverem poskytovaných služeb.

Předpokladem pro vytvoření sítě certifikovaných dokumentačních a publikačních serverů je jednotný rozvoj standardů pro uchopení metadat vytvářených digitálních objektů.

Zájemci o získání certifikátu iniciativy DINI musí splnit následující kritéria:

1/ viditelnost celkové nabídky

Pro dosažení minimálního standardu je třeba zajistit dostupnost celkové nabídky prostřednictvím webového rozhraní a dostupnost hlavní stránky dokumentačních a publikačních služeb na základě odkazů z hlavní stránky provozující instituce. Služba musí být registrována v seznamu dokumentačních a publikačních služeb iniciativy DINI (<http://www.dini.de/wiss-publizieren/repository/>) a také v Adresáři repositářů s otevřeným přístupem (Directory of Open Access Repositories, OpenDOAR <http://www.openadoar.org>).

Ke splnění doporučení je nutná registrace služeb také v Registru repositářů s otevřeným přístupem (Registry of Open Access Repositories, ROAR, <http://roar.eprints.org/>), registrace služeb jako poskytovatelů dat (angl. data provider) u Iniciativy otevřených archivů (Open Archives Initiative, OAI, <http://www.openarchives.org/>) a také v projektu DRIVER (<http://www.driver-repository.eu>). Všechny uveřejněné dokumenty by měly být dostupné na základě odkazů tak, aby byly nalezitelné při vyhledávání roboty.

2/ směrnice

Na úrovni minimálního standardu je provozovatel serveru povinen zveřejnit směrnice pro obsahová a provozní kritéria (v podobě uceleného dokumentu dostupného prostřednictvím odkazu z hlavní stránky), přičemž je třeba dodržet práva a povinnosti

⁶⁵ V podkladovém materiálu je jako vzor uváděn publikační a dokumentační server Humboldtovy univerzity v Berlíně, tzv. e-doc server. V této diplomové práci je mu věnována pozornost v kapitole 5.3.1.1.

všech zúčastněných. Směrnice musí obsahovat následující informace: určení obsahové, funkční a technické kvality dokumentu zveřejňovaného na dokumentačním serveru; záruku určité doby archivace v závislosti na obsahové, funkční a technické kvalitě dokumentu; zkušenosti v provozování dokumentačního serveru a určení jistých výkonů dokumentačních a publikačních služeb nabízených autorům a vydavatelům provozovatelem serveru (včetně lhůty uložení dokumentu na serveru), záruku práv a povinností autorů a vydavatele; formulace prohlášení k otevřenému přístupu.

Úroveň doporučení vyžaduje kromě souhlasu s otevřeným přístupem vyjádření tzv. cest⁶⁶ otevřeného přístupu a také publikační nástroje, tzn. používaný software, licence atd.

3/ podpora autorů a vydavatelů

Minimální standard vyžaduje uvedení viditelného kontaktu poradní služby pro autory; podporu celého publikačního procesu (včetně právních a technických aspektů, jako je např. vytvoření dokumentu ve formátu PDF, formátování atd.); uvedení odkazu na seznam SHERPA/RoMEO⁶⁷ (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>); pokud je server součástí politiky otevřeného přístupu dané instituce, je třeba vytvořit speciální online-formuláře pro autory, kteří mají zájem o ukládání pre- a postprintů svých dokumentů⁶⁸. Na úrovni doporučení je nezbytná: pravidelná nabídka kurzu elektronického publikování; návodné pomůcky pro vytváření elektronických dokumentů určených k publikování na serveru (vzory, popisy, pokyny k používání a citování elektronických dokumentů, pokyny k autorským a uživatelským právům, helpdesk určený k zasílání dotazů, systém workflow⁶⁹ zaměřený na větší publikační záměry, anglické rozhraní a popisy).

4/ právní aspekty

Je třeba rozlišit primární publikaci od autorské kopie již publikovaného díla a přenesení práv na třetí osobu. Tyto situace vyžadují právní ošetření na úrovni minimálního standardu autorskou smlouvou tak, aby nebyla dotčena práva nikoho ze zúčastněných. Licenční smlouva, v níž autor, popř. vydavatel postupuje provozovateli serveru právo příslušný elektronický dokument (včetně souvisejících metadat) archivovat

⁶⁶ Zde jsou konkrétně zmiňovány zelená a zlatá cesta.

⁶⁷ Pokud se jedná o druhé zveřejnění dokumentu, je nezbytné uvést také odkaz na původního vydavatele.

⁶⁸ Toto platí v případech, kdy tato služba není zajišťována některou součástí provozující instituce, např. knihovnou.

⁶⁹ podrobný pracovní postup vytvoření elektronického dokumentu

v databázi a veřejně jej zpřístupňovat, kopírovat a konvertovat do jiných elektronických formátů za účelem dlouhodobé archivace. Provozovatel serveru si rovněž vyhrazuje právo oznamovat existenci dokumentu a jeho předání třetím subjektům v rámci mezinárodní evidence a sběru. Tato smlouva musí být zpřístupněna online v německém jazyce.

Jako doporučení je uvedeno užití depozitní licence (nabízí se Creative Commons či německá DiPP). Mezi doporučení se též řadí vystavení licenční smlouvy online v anglickém jazyce a také aktivní účast na správě nakladatelské databáze SHERPA-RoMEO.

5/ informační zajištění

Nezbytné podmínky jsou vymezeny jako tzv. Common Criteria⁷⁰; řadí se mezi ně zajištění systému v případě výpadku, zabezpečení provozu a důvěryhodnost technické infrastruktury právě tak jako dostupnost, integrita a autenticita zveřejněných dokumentů. Minimální požadavky dále upřesňují konkrétní realizaci zajištění technické infrastruktury (jmenování pracovníka pověřeného sledováním bezpečnosti provozu, vytvoření písemné dokumentace zahrnující popis všech komponent nezbytných k provozu systému, pravidla přístupu k němu, koncept pro případ havárie atd.) i pravidla zacházení⁷¹ s uloženými elektronickými dokumenty (jejich neměnnost, užívání trvalých identifikátorů: URN či DOI) a systémů zahrnujících směrovací služby.

Doporučuje se zajištění integrity uložených dokumentů hashováním a užití důvěryhodných certifikátů.

6/ zpřístupnění a rozhraní

Ukládané dokumenty mají být opatřeny příslušnými metadaty tak, aby byly nalezitelné i mimo lokální systémy vyhledávacími roboty. Tato metadata mohou být dále zpracovávána, např. při poskytování služeb s přidanou hodnotou. Provozovatel serveru je povinen explicitně formulovat pravidla pro zpřístupnění dokumentů a tyto směrnice poskytnout uživatelům online. K popisu ukládaných dokumentů se užívá Dublin Core, věcné zpracování obsahuje klíčová slova, Deweyho desetinné třídění podle

⁷⁰Byla zveřejněna jako mezinárodní standard ISO/IEC 15408. Dostupné na <http://standards.iso.org/ittf/PubliclyAvailableStandards/index.html>.

⁷¹Nejaktuálnější verze certifikačních kritérií nově stanovuje pravidla pro mazání uložených dokumentů; taková situace může nastat, jestliže zveřejněním došlo k porušení autorských aj. práv. Vzniklou situaci je třeba písemně zdokumentovat.

Německé národní bibliografie a též vymezení typu dokumentu⁷²). Doporučuje se také doplnit věcný popis jiným normovaným systémem, např. LoC Subject Headings a připojit shrnutí, případně abstrakta v němčině a angličtině.

Metadata mají být volně přístupná. Jejich uspořádání odpovídá nekvalifikovanému Dublin Core [ISO 15836:2003]. Doporučuje se užití kvalifikovaného Dublin Core a podpora importu do bibliografických databází a exportu z nich, nabídka odkazových seznamů za účelem indexování vyhledávacími roboty.

Součástí je webové rozhraní pro uživatele a odpovídající OAI-PMH ve verzi 2.0. Doporučeno je mimo jiné užívání protokolu OAI k výměně komplexních metadatových schémat. Protokol ke sklizení metadat je koncipován tak, aby požadavek interoperability mohlo splnit velké množství poskytovatelů dat. Kromě toho umožňuje tento protokol tzv. výběrové sklizení metadat, jež iniciativa DINI uvádí jako doporučení. Předpokladem tohoto výběrového sklizení metadat je logické členění podle obsahu, resp. strukturace všech dat poskytovatele do tzv. setů. V SRN se při věcném zpracovávání dokumentů používají věcné skupiny Německé národní bibliografie, jež byly vytvořeny na podkladu Deweyho desetinného třídění.

7/ statistika přístupů

Provozovatel každého serveru musí vést statistiku přístupů podle platné legislativy a je doporučeno, aby byla každému dokumentu přiřazena statistika přístupů v podobě dynamického metadata. Tato statistika by měla být uživatelům viditelná.

8/ dlouhodobá dostupnost

Vzhledem ke skutečnosti, že se iniciativa DINI zaměřuje na dokumentační a publikační služby, nikoli na digitální archivy se záměrem dlouhodobé archivace elektronických dokumentů, vymezuje pouze minimální lhůtu dostupnosti uložených dokumentů, jež nesmí být kratší pěti let. Doporučuje pak spolupráci s archivní institucí, jež by mohla zajistit další archivaci dokumentů původně publikovaných na certifikovaných serverech. Po technické stránce může k následné archivaci přispět užívání otevřených datových formátů (PDF/A, ODF, TXT, HTML, TEX).

Vystavení certifikátu je placená služba; výše poplatku⁷³ se odlišuje podle typu žádajícího subjektu.

⁷² Volba typu dokumentu probíhá ze Společného slovníku typů publikací a dokumentů iniciativy DINI obsaženého v nejaktuálnější verzi certifikačních požadavků.

⁷³ Neziskové organizace: členové DINI 50 €, ostatní 100 €; komerční subjekty: členové DINI 150 €, ostatní 250 €.

5 Projekty

Digitální knihovny začínají ve větší míře vznikat od poloviny 90. let 20. století, jedná se však o samostatné subjekty, integrační snahy lze sledovat až po r. 2000, kdy se objevuje úsilí o zpřístupňování jednotlivých digitálních knihoven prostřednictvím portálů za účelem vylepšení vyhledatelnosti a přístupnosti těchto knihoven a dokumentů v nich uložených. Jako příklad lze uvést portál Vascode, jenž má za úkol v budoucnosti usnadnit vyhledávání v jednotlivých virtuálních odborných knihovnách z Oblastí speciálních sbírek. Završení integračních snah pak představuje projekt popisovaný v závěru této diplomové práce – *Německá digitální knihovna (Deutsche Digitale Bibliothek, DDB, <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>)*. Zásadní úlohu sehrály při realizaci některých projektů již představené iniciativy, které jejich vznik podnítily.

5.1 Úvodní projekty

5.1.1 Telos

Jeden z prvních podnětů k výzkumu a vývoji v oblasti digitálních knihoven ve Spolkové republice Německo vzešel z pracovní skupiny *telos*⁷⁴ (složené z odborníků - sociologů sídlících v Institutu sociologie Technické univerzity v Darmstadtu, Institut für Soziologie der Technischen Universität Darmstadt, <http://www.ifs.tu-darmstadt.de/index.php?id=soziologie>). Jmenovaná pracovní skupina sociologů se již od konce 70. let 20. století zabývala výzkumem vlivu nových informačních technologií na společnost z hlediska uživatelů a také vytvářením technologií pro distribuované vědecké zdroje a jejich zpětné vyhledávání, v r. 2003 převzala úlohu koordinátora při vytváření metadatových standardů. Určitý předstupeň ve vývoji digitálních knihoven (motivovaný snahou sjednotit různé informační zdroje a zpřístupnit je na vyšší úrovni představované standardizovanými metadaty) znamená vznik Darmstadtského virtuálního souborného⁷⁵ katalogu (Darmstädter Virtueller Gesamtkatalog, <http://www.ulb.tu-darmstadt.de/ulb/startseite/index.de.jsp>) na počátku

⁷⁴ Akronym vzniklý z následujících slov: technology for electronic libraries and the organization of the semantic web. Slovo „telos“ v řečtině znamená zaměření na cíl. Pracovní skupina působí i v současnosti a zaměřuje se na standardizaci metadat.

⁷⁵ Katalogy jsou vystavěny na synergickém principu (spojení poznání do nového celku vytvářením organizovaných sbírek).

90. let 20. století. Realizační tým vytvořil rozhraní pro všechny tehdy používané knihovnické systémy tak, aby veškeré soubory bibliografických dat z knihoven různého typu na území Darmstadtu mohly být sklizeny do jedné databáze [SCHMIEDE, 2004].

5.1.2 Global Info

Již od počátku snah o vytváření digitálních knihoven provázela autory myšlenka uskutečnit světovou digitální knihovnu a prvním německým příspěvkem do ní měla být digitální knihovna vzniklá jako výstup z rozsáhlého projektu *Globální elektronické a multimediální informační systémy pro přírodní vědu a techniku* (něm. *Globale Elektronische und Multimediale Informationssysteme für Naturwissenschaft und Technik*), zkráceně *Global Info*, původně naplánovaného na léta 1998-2003. Finanční zázemí tohoto projektu vytvářel především největší německý podporovatel vědeckých programů - Německá výzkumná společnost a také spolková vláda⁷⁶. Projekt byl součástí akčního programu **Informace jako surovina pro inovace** a podnět k jeho vzniku vzešel od iniciativy IuK⁷⁷. Jednalo se o projekt s poměrně propracovanou nejen organizační strukturou. V čele stála správní rada projektu nazvaná Global Info Consortium, jež se skládala z pěti zástupců vědeckých společností, čtyř zástupců nakladatelů, jednoho zástupce vědeckých informačních středisek a jednoho zástupce vědeckých knihoven; dále byli zastoupeni držitelé statusu hostů – zástupci BMBF (jakožto instituce organizující program) a DFG (největšího podporovatele). Server byl lokalizován a technicky spravován na univerzitě v Oldenburgu.

Global Info bylo fórum, do jehož činnosti se zapojilo celkem 52 účastníků informačního a publikačního procesu, autorů, čtenářů, odborných společností, spolků a výzkumných organizací, odborných nakladatelství, knihkupectví, informačních institucí a vědeckých knihoven, kteří chtěli vytvořit nabídku a využití elektronických a multimediálních plných textů [THOMAS, 1999, s. 150-151].

V rámci tohoto projektu byl také realizován dílčí projekt *CARMEN* (angl. Content Analysis, Retrieval and Metadata: Effective Networking) zaměřený na metadata, jenž se zabýval dalším vývojem i rozvojem konceptů a postupů zpřístupňování dokumentů, jež měly zajistit dostupnost heterogenních, distribuovaných informačních fondů a jejich správu na základě společných principů; konkrétně se jednalo o tyto oblasti: metadata

⁷⁶ Při počáteční fázi realizace projektu *Global Info* byla vyčerpána částka ve výši 10 000 000 € [SCHMIEDE, 2004].

⁷⁷Do tohoto projektu byly zahrnuty nejdůležitější cíle jmenované iniciativy.

(popis dokumentů, vyhledávání, správa, archivace), metody zacházení s přetrvávající heterogenitou datových fondů, vyhledávání pro strukturované dokumenty s metadaty a heterogenními typy dat. Zapojení odborníci vycházeli z referenčního modelu pro otevřený archivní informační systém (OAIS⁷⁸).

Od účastníků projektu *Global Info* byl vyžadován finanční příspěvek. Mezi účastníky byli zastoupeni odborníci z různých oborů (producenti a uživatelé - vědci; vydavatelé, zástupci institucí, knihovny, provozovatelé ústřední vědecké databáze a také zástupce DFG). Tato interdisciplinarita se však postupně ukázala být slabou stránkou projektu. Jedním z důvodů⁷⁹ jeho předčasného ukončení byla skutečnost, že se účastníci z různých oborů stále více orientovali jen na svůj obor. A tak se původní myšlenka interdisciplinární spolupráce inspirovaná dlouholetým fungováním pracovní skupiny *telos* neosvědčila.

Projekt *Global Info* měl však navzdory svému předčasnému ukončení k 31. 12. 2000 významný vliv na vývoj v oblasti digitálních knihoven ve Spolkové republice Německo [SCHMIEDE, 2004].

5.1.3 Digital Library Forum

Server z projektu *Global Info* v období od 1. 1. 2001 až do 30. 6. 2007⁸⁰ pod názvem *Digital Library Forum* (<http://www.dl-forum.pt-dlr.de>) sloužil k poskytování aktuálního přehledu projektů v oblasti digitálních knihoven v SRN (nabízel přehledné rozčlenění podle poskytovatelů podpory, případně u projektů v rámci jednotlivých spolkových zemí také podle nich). Předčasné ukončení tohoto projektu posloužilo z pohledu ministerstva cíli vytvoření nové podpůrné politiky [GEISSELMANN, 2001]. Z podnětu BMBF byl proveden výzkum, který poskytl zmapování situace v oblasti podpory vědecko-technických informací v SRN. Jako závěr z tohoto výzkumu byla vypracována a vydána zpráva, která přispěla ke stanovení nosných bodů budoucí politiky podpory v této oblasti⁸¹.

⁷⁸ Tento model byl podrobněji představen v kapitole 2.1.

⁷⁹ Za další důvod lze jistě pokládat také povinnost platit polovinu nákladů z vlastních zdrojů stanovenou všem účastníkům.

⁸⁰ Třebaže dnes už řada odkazů není funkčních, stále lze z tohoto zdroje získat informace o projektech realizovaných v nedávné minulosti.

⁸¹ Blíže viz kapitola 4.2.1.

5.2 Projekty ke zpřístupnění elektronických disertací

5.2.1 Dissertationen Online

V letech 1998-2000 proběhl první významný německý národní projekt pojmenovaný *Dissertationen Online* zaměřený na zpřístupňování⁸² disertačních prací. Podnět k jeho vzniku dala iniciativa IuK a finanční podporu poskytla Německá výzkumná společnost. Role hlavního řešitele se ujala Humboldtova univerzita v Berlíně (konkrétně její výpočetní středisko a knihovna), postupně se k ní připojila také řada dalších univerzitních výpočetních středisek a Německá národní knihovna⁸³ (Die Deutsche Bibliothek, později Die Deutsche Nationalbibliothek, <http://www.d-nb.de>). Cílem projektu se stalo vytvoření virtuální digitální knihovny obsahující vysokoškolské kvalifikační práce, jež měly být zpřístupněny zájemcům ve Spolkové republice Německo i v zahraničí. Tato virtuální digitální knihovna se zapojila do Síťové digitální knihovny diplomových prací a disertací (Networked Digital Library of Theses and Dissertations, NDLTD, <http://www.ndltd.org>). Pro disertace byl vytvořen speciální metadatový formát MetaDiss založený na metadatovém standardu Dublin Core.

5.2.2 DissOnline.de

Projekt *DissOnline.de* navazuje na předchozí a je řešen od r. 2001. V letech 2005-2008 byl vytvořen portál *DissOnline Portal* (<http://search.dissonline.de>) s cílem usnadnit vyhledávání v disertacích. Předchozí metadatový formát MetaDiss byl později nahrazen novým formátem XMetaDiss založeným na struktuře XML. V současnosti se používá metadatový formát XMetaDissPlus.

Vyhledávání v portálu se nabízí v disertačních a habilitačních pracích uložených v Německé národní knihovně a ve Švýcarské národní knihovně, je možné volit mezi dvěma způsoby: plnotextovým nebo metadatovým. Metadatové vyhledávání (viz obr. č. 4) umožňuje zadávání následujících metadat: titulu, autora, klíčových slov, konkrétního

⁸² V SRN je každý doktorand povinen svou disertaci zveřejnit, což však může být vzhledem k vyšší finanční nákladů tohoto aktu klasickou cestou pro řadu autorů problematické, publikování disertace v elektronické podobě proto může být pro řadu doktorandů řešením tohoto problému.

⁸³ Původně Německá knihovna (Die Deutsche Bibliothek). Zákonem o Německé národní knihovně (Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek) ze dne 22. 6. 2006, který nahradil předchozí zákon z r. 1969, došlo ke změně jejího názvu. Německá národní knihovna oficiálně sídlí ve Frankfurtu nad Mohanem a je tvořena těmito institucemi: Německou knihovnou ve Frankfurtu nad Mohanem (Deutsche Bibliothek, Frankfurt am Main, D-NB-F), Německou knihovnou v Lipsku (Deutsche Bücherei, Leipzig, D-NB-L) a Německým hudebním archivem v Berlíně (Deutsches Musikarchiv, Berlin, DMA).

roku uložení či rozmezí několika let, skupiny věcného třídění, afiliace a jazyka dokumentu. Při plnotextovém vyhledávání je zadané slovo, příp. skupina slov, vyhledávána kdekoli v textu dokumentů.

Obr. č. 4: Uživatelské rozhraní systému DissOnline s možností metadatového vyhledávání [převzato 2010-07-20]

Jednotlivé disertační práce mají přiděleny jednoznačné identifikátory URN a je třeba také zmínit jejich zabezpečení: elektronická verze disertační práce je vždy uložena v repozitáři univerzity, kde byla obhájena a současně také v Německé národní knihovně v systému DIAS (vyvinutém společností IBM).

5.3 Projekt Síť repozitářů s otevřeným přístupem

Klíčové postavení při koordinaci aktivit na poli certifikovaných repozitářů zaujímá Německá iniciativa pro síťové informace⁸⁴ (Die Deutsche Initiative für Netzwerkinformation, DINI, <http://www.dini.de>) a jak již bylo dříve zmíněno,

⁸⁴ Byla představena v kapitole 4.2.

významnou činnost v této oblasti vyvíjí zejména pracovní skupina *Elektronického publikování*, jež se mimo jiné věnuje výměně informací s mezinárodní komunitou *Iniciativy otevřených archivů* (Open Archives Initiative, OAI, <http://www.openarchives.org/>) a rozvoji služeb spjatých s otevřeným přístupem. Tato iniciativa podnítila vznik projektu nazvaného *Sít' repozitářů s otevřeným přístupem* (Netzwerk von Open-Access-Repositories, OA-Netzwerk, <http://www.dini.de/projekte/oa-netzwerk/>) zaměřeného na vytvoření repozitářové infrastruktury, konkrétně na výstavbu sítě certifikovaných repozitářů v Německu. V současnosti⁸⁵ je do této sítě začleněno celkem 33 repozitářů ze všech 140 v Německu existujících⁸⁶.

Udělení certifikátu znamená záruku jisté kvality, DINI také žadatele o získání certifikátu podporuje. Repozitáře obvykle obsahují několik tisíc uložených dokumentů různého druhu – především kvalifikační práce a v poslední době také časopisecké články, resp. celá čísla elektronických časopisů s otevřeným přístupem⁸⁷. Projekt *Sít' repozitářů s otevřeným přístupem* je rozčleněn do několika fází, v současnosti (2009-2011) probíhá již jeho druhá fáze. Jednotlivé repozitáře jsou registrovány v Adresáři repozitářů s otevřeným přístupem (The Directory of Open Access Repositories, OpenDOAR, <http://http://www.opendoar.org/>).

Tato síť si klade za úkol zlepšení viditelnosti národních německých výzkumných aktivit v evropském měřítku, a proto tvoří německý příspěvek evropského projektu *DRIVER* (Digital Repository Infrastructure Vision for European Research, <http://www.driver-repository.eu>) podporovaného Evropskou unií (jako součástí 6. rámcového programu). Tento mezinárodní projekt probíhající již od r. 2006 je zaměřen na vytvoření testovacího prostředí pro evropskou znalostní infrastrukturu a poskytování vědeckých publikací vzešlých z evropského výzkumu prostřednictvím jednotného rozhraní. Toto testovací prostředí je založeno na repozitářové infrastruktuře, jež existuje, případně vzniká na jednotlivých národních úrovních.

⁸⁵ Údaje platné ke dni 20. 7. 2010.

⁸⁶ Na webových stránkách je nepřesně uvedeno celkem 35 repozitářů v testovacím provozu; mezi nimi také repozitář Evropské univerzity Viadrina ve Frankfurtu nad Odrou (Europauniversität Viadrina Frankfurt am Oder <http://www.euv-frankfurt-o.de>), který není certifikovaný a HSSS Dresden (<http://hsss.sub-Dresden.de>) a Qucosa (<http://www.qucosa>) jsou identické repozitáře – po kliknutí na linky je uživatel přeměrován na totožnou stránku.

⁸⁷ Přesnější čísla uvádíme u detailněji popisovaných knihoven (konkrétně u těch, kde je tato informace veřejně dostupná).

DINI také iniciovala a nadále koordinuje některé projekty zaměřené na poskytování tzv. služeb s přidanou hodnotou. Jedná se zejména o tyto projekty: *Uživatelské statistiky otevřeného přístupu* (OA-Statistik, <http://www.dini.de/projekte/oa-statistik/>) a také projekt *Zpřístupnění citací v distribuovaných repozitářích s otevřeným přístupem* (DOARC – Distributed Open Access Reference Citation Services, <http://www.isn-oldenburg.de/projects/doarc2/>), které mohou přispět lepší viditelností také ke zvýšení citovanosti dokumentů publikovaných tímto způsobem.

Projekt *Uživatelské statistiky otevřeného přístupu* nabízí standardizované uživatelské analýzy jako alternativu měření impaktu vědeckých publikací [HERB, 2009].

Na základě agregovaných dat z certifikovaných repozitářů jsou nabízeny následující služby s přidanou hodnotou pro digitální repozitáře:

- kumulativní vyhledávání nad plnými texty a metadaty
- listování podle klasifikace
- alerting (automatické zasílání zpráv o nových dokumentech)
- exporty v běžných databázových formátech
- napojení na tiskové služby (Print on Demand = tisk na vyžádání)
- uživatelská statistika a citační analýza (spojení s dalšími projekty iniciativy DINI)

Uvedené služby jsou integrovány do informační platformy <http://www.open-access.net> a jsou dosažitelné prostřednictvím vyhledávacího rozhraní <http://www.oansuche.open-access.net>.

Mezi projekty kooordinované iniciativou DINI patří ještě projekt *OA Policies* zaměřený na autorskoprávní aspekty autoarchivace textů již publikovaných v komerčních nakladatelstvích. V jeho rámci byla vytvořena databáze nakladatelů s barevným odlišením podle možností, jež komerční nakladatelství autorům poskytují při nakládání s již publikovanými texty:

- bílá: nakladatelství neumožňuje archivaci
- žlutá: je možné archivovat preprinty
- zelená: je dovoleno archivovat preprinty i postprinty
- modrá: archivace postprintů není povolena

Dokumenty jsou zpřístupněny díky mezinárodnímu projektu SHERPA-RoMEO.

V současnosti (s plánovanou dobou řešení 1. 4. 2010 - 31. 3. 2012) probíhá za podpory DFG projekt *Oborové repozitáře s otevřeným přístupem* (Open-Access-Fachrepositorien, OAFR, www.ub.uni-konstanz.de/oaf/) zastřešený Knihovnou Univerzity v Kostnici (Bibliothek der Universität Konstanz, <http://www.ub.uni-konstanz.de/>), který si klade za cíl podporu viditelnosti a využití početných dokumentů uložených v institucionálních repozitářích. Tohoto cíle má být dosaženo prostřednictvím vhodného propojení s oborovými repozitáři aj. cílovými systémy, především faktografickými databázemi, jež vědci užívají jako primární vstupy při vyhledávání⁸⁸. Mezi cíle tohoto projektu se řadí zejména následující:

- provedení odborné analýzy požadavků za úzké spolupráce s vědci a odbornými společnostmi – mají být zjištěny jak vhodné cílové systémy, tak i požadavky s ohledem na prezentaci publikací z různých repozitářů
- uskutečnění toku metadat z institucionálních repozitářů v SRN do vhodných národních či také mezinárodních oborových repozitářů ve spolupráci s projektem *Sít' repozitářů s otevřeným přístupem*
- začlenění služeb s přidanou hodnotou z projektů *OA-Statistik* a *DOARC*
- exemplární výstavba dat s jednotlivými pilotními partnery z těchto oborů z Oblastí speciálních sbírek⁸⁹: psychologie, národohospodářství, pedagogika, dějiny umění, vědy o Jižní Asii a starověk

5.3.1 Institucionální repozitáře

Jak samotné pojmenování napovídá, repozitáře tohoto typu jsou provozovány institucemi, nejčastěji univerzitami (konkrétně jejich knihovnami či výpočetními středisky). Původně vznikaly se záměrem nabídnout příslušné akademické obci možnost publikování kvalifikačních prací a zároveň také umožnit jejich zpřístupnění všem zájemcům. Postupně se ale jejich zaměření rozšířilo na možnost publikování v celých elektronických časopisech s otevřeným přístupem⁹⁰. Také obsahují a zájemcům nabízejí řadu digitalizovaných děl z knihovních fondů, v některých případech se jedná i o díla poměrně stará.

⁸⁸ Bližší informace však nejsou zřejmě vzhledem k počáteční fázi tohoto projektu prozatím známe.

⁸⁹ Některé z uvedených digitálních knihoven jsou podrobněji představeny v následujících kapitolách.

⁹⁰ Tuto skutečnost také zohledňuje 3. verze certifikátu DINI.

V následujících podkapitolách jsou detailněji představeny některé institucionální repozitáře, které zauímají přední místa ve světovém, resp. evropském měřítku⁹¹, a to především Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity v Berlíně (edoc-Server der Dokumenten- und Publikationsserver der Humboldt-Universität zu Berlin, <http://edoc.hu-berlin.de/>), který získal 21. místo celosvětově, v Evropě 12. místo. Multimediální online archiv v Saské Kamenici (Multimedia Online Archiv Chemnitz, MONARCH, <http://archiv.tu-chemnitz.de/>) zaujal v celosvětovém měřítku 58. místo, v Evropě pak byl 34. Všechny repozitáře⁹² popisované v následujících kapitolách splnily kritéria získání certifikátu DINI, proto se zaměříme spíše na jejich specifika než na předpoklady získání certifikátu.

5.3.1.1 Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity

Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity v Berlíně (edoc-Server der Dokumenten- und Publikationsserver der Humboldt - Universität zu Berlin, <http://edoc.hu-berlin.de/>) byl vytvořen za účelem sestavení univerzitní bibliografie, vytvoření archivu dokumentů i poskytnutí možnosti autoarchivace a následného publikování odborných prací v digitální podobě a jejich zpřístupnění zájemcům prostřednictvím otevřeného přístupu. Dokumenty jsou zájemcům přístupné na základě platformy otevřeného přístupu. Akademický senát uvedené univerzity se k iniciativě Open Access připojil 9. května 2006 prohlášením nazvaným *Open-Access-Erklärung der Humboldt-Universität zu Berlin*, v němž je zdůrazněn hlavní účel edoc-Serveru – být k dispozici pro publikování preprintů a postprintů odborných textů. V repozitáři jsou uloženy jak dokumenty vzniklé již jako digitální, tak i digitalizované (týká se především těch se starším datem vzniku). Tištěná podoba některých digitalizovaných děl vznikla již v 18. století⁹³.

⁹¹ Hodnocení repozitářů (*The Ranking Web of World Repositories*, http://repositories.webometrics.info/top800_rep_inst.asp) je dílem Kybermetrické laboratoře, která náleží ke španělskému nositeli základního výzkumu CSIC (ze špaň. Consejo Superior de Investigaciones Científicas). Uvedené pořadí je platné ke dni 20. 7. 2010.

⁹² Přehled všech certifikovaných repozitářů poskytuje příloha č. 1 této diplomové práce.

⁹³ Nejstarším nalezeným dílem je spis Nicolase Malebranche nazvaný *Von der Wahrheit, oder von der Natur des menschlichen Geistes und dem Gebrauch seiner Fähigkeiten um Irthümer in Wissenschaften zu vermeiden* (1776). Halle: Hendel. 4 sv. 1776, 1777, 1778, 1780.

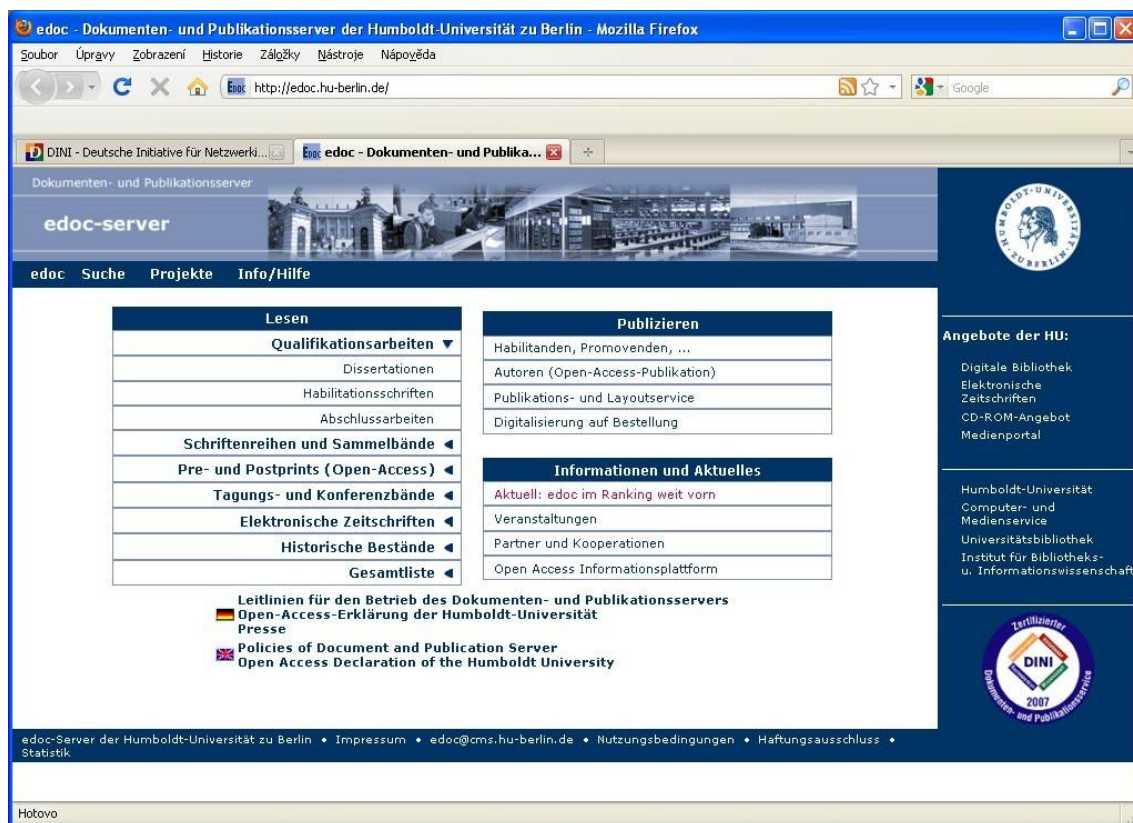
System edoc-Server je součástí Iniciativy otevřených archivů⁹⁴ (Open Archives Initiative, OAI, <http://www.openarchives.org>) a Síťové digitální knihovny diplomových prací a disertací (Networked Digital Library of Theses and Dissertations, NDLTD, <http://www.ndltd.org>), společně s mediálním portálem, výukovým systémem Moodle a virtuálním knihovním portálem patří do univerzitní informační infrastruktury a je začleněn přímo do struktury Univerzitní knihovny Humboldtovy univerzity. Přidružený jsou také nadstavbové služby jako ProPrint, tj. „print on demand“ (zpoplatněný tisk na vyžádání pro uživatele z území Německa a Rakouska) a elektronické vysokoškolské nakladatelství.

Služba otevřeného publikování akademických prací funguje na Humboldtově univerzitě v Berlíně od r. 1997, kdy byla uveřejněna první elektronická disertace. Tato publikační politika byla dodržována až do roku 1999, v následujících letech se postupně od záměru zveřejňovat výhradně disertace (poté habilitační spisy a následně i ostatní práce) přešlo k pojetí edoc-Serveru jako institucionálního repozitáře zpřístupňujícího řadu typů dokumentů a publikací (v té souvislosti musela být rovněž přesně stanovena práva a povinnosti autorů). V současnosti jsou ukládány následující typy dokumentů: závěrečné práce (habilitační spisy, disertační práce – aktuální i z historického fondu, závěrečné práce), univerzitní publikace (záznamy veřejných přednášek, konferenčních sborníků, různé studie, texty a monografické publikace) a elektronické pokračující zdroje vznikající na půdě Humboldtovy univerzity.

Na univerzitě existuje pracovní skupina nazvaná *Elektronické publikování (Elektronisches Publizieren)*, pro svou činnost velmi významná a již dříve několikrát zmíněná v souvislosti s iniciativou DINI.

Autoři mohou volit formát odevzdávaných prací podle vlastního uvážení z následujících možností: Microsoft Word, Star Office, Open Office, LaTeX, případně SGML/XML (DiML). Ukládané dokumenty získávají trvalé identifikátory URN a proti zfalšování jsou chráněny zvláštními opatřeními – digitálními signaturami a časovými razítky jako doklady právoplatného certifikátu jejich pravosti.

⁹⁴ Příloha č. 3 této diplomové práce obsahuje metadatový záznam disertace získaný z repozitáře edoc-Server prostřednictvím rozhraní Iniciativy otevřených archivů.

Obr. č. 5: Úvodní uživatelské rozhraní edoc-Serveru [převzato 2010-07-19]

Úvodní uživatelské rozhraní edoc-Serveru (viz obr. č. 5) je přehledně rozčleněno do tří následujících oblastí:

- Četba – s možností výběru z kvalifikačních prací (disertací, habilitačních spisů a závěrečných prací), časopiseckých řad a sebraných spisů, preprintů a postprintů dokumentů s otevřeným přístupem, sborníků z konferencí a jednání, elektronických časopisů, historických fondů a celkového soupisu
- Publikování – podpora zájemců o publikování prostřednictvím otevřeného přístupu na uvedeném serveru
- Informace a aktuality – bližší informace o provozovateli serveru, zejm. pak o pracovní skupině Elektronického publikování (její aktivity a materiály), také o nabídce služby Proprint (tisku na vyžádání - Print-on-demand)

Pravý rám na obrazovce nabízí možnost získat další informace⁹⁵ o Humboldtově univerzitě.

Prohlížet lze v následujících kategoriích (viz obr. č. 5): v soupisu všech dokumentů a sbírek dostupných na tomto serveru: kvalifikační práce (podle typu práce: disertace, habilitační spisy, závěrečné práce a v rámci těchto kategorií podle jmen autorů, Deweyho

desetinného třídění, tzv. Řezenské sdružené klasifikace (Regensburger Verbundklassifikation) a jednotlivých fakult Humboldtovy univerzity, edic a sebraných spisů (veřejné přednášky, Berlínské příspěvky ke skandinavistice, zastoupeny jsou také odborné texty k problematice digitálních knihoven (materiály iniciativy DINI a projektu Nestor), fakulty, ústavy a jiná zařízení); preprinty a postprinty (preprinty a postprinty, nově uložené dokumenty, obory, zařízení); sborníky z jednání a konferencí, elektronické časopisy, historické fondy. Odkaz Gesamtliste (celkový soupis) nabízí možnost prohlédnutí přehledu veškerých přístupných prací. Ke dni 20. 7. 2010 tento souhrnný seznam obsahoval celkem 2283 příspěvků.

Obr. č. 6: Uživatelské rozhraní s možností vyhledávání dokumentů zadáváním metadat [převzato 2010-07-19]

Přímo z titulní obrazovky (uživatelského rozhraní) je možné prohlížení abecedně uspořádaných záznamů uložených prací, resp. vyhledávání na základě zadaných metadat (viz obr. č. 6), konkrétně lze zadávat následující metadata: název, autor, instituce, obor, klíčové slovo (případně několik klíčových slov), u sešitově zařazených příspěvků lze vyhledávat podle čísla sešitu. Při plnotextovém vyhledávání mohou uživatelé zadat libovolné slovo či spojení slov. Při vyhledávání je také možné omezit dotaz zadáním

⁹⁵ Zde je třeba upozornit na skutečnost, že odkaz na digitální knihovnu – Digitale Bibliothek není dlouhodobě funkční.

jazyka, data či časového rozmezí. Uložené a následně vyhledané texty jsou uživatelům přístupné plnotextově ve formátech pdf, html, příp. xml.

edoc-Server der Humboldt-Universität zu Berlin

Aufsatz in Libreas

Autor(en):	Karen Schumann
Titel:	Lifestyle of Open Access
Erscheinungsdatum:	11.09.2008
Erschienen in:	Popkultur & Bibliothek S. 29-32
Herausgeber:	Ben Kaden; Maxi Kindling; Manuela Schulz
Volltext:	pdf (urn:nbn:de:kobv:11-10091576)
Fachgebiet(e):	Bibliothek s- und Informationswissenschaft
Schlagwörter (ger):	Open Access, Lebensführung, Ethik, digitale Spaltung, Nachhaltigkeit
Schlagwörter (eng):	open access, sustainability, lifestyle, ethics, digital divide
Metadatenexport:	Endnote Bibtex
print on demand:	
Diese Seite taggen:	

Zugriffsstatistik:

Gesamtzahl der Zugriffe seit Sep/2008:

- Startseite – 109 (4.95 pro Monat)
- PDF – 285 (12.95 pro Monat)

Obr. č. 7: Záznam vyhledaného dokumentu s odkazem na plný text a se statistikou přístupů [převzato 2010-07-20]

Uživatelům se také nabízí se možnost exportu metadat ve formátech Endnote a Bibtex (viz obr. č. 7).

Tento repozitář byl zvolen jako vzorový (vzhledem k řadě skutečností – existenci pracovní skupiny *Elektronického publikování* a tedy i certifikátu iniciativy DINI), široké škále nabízených služeb a také mírou a rychlostí svého vývoje (repozitář byl sledován vždy v odstupu několika měsíců a je třeba uvést, že vždy došlo ke značnému nárůstu počtu uložených dokumentů, ať už publikovaných primárně v elektronické podobě, tak i digitalizovaných dokumentů s původně starším datem vydání).

5.3.1.2 Multimediální online archiv v Saské Kamenici

TECHNISCHE UNIVERSITÄT CHEMNITZ

MONARCH

TU Chemnitz » MONARCH

Recherche

- Alle Dokumente
- Jahresübersicht
- Direkter Zugriff
- Einfach
- Erweitert
- Volltext
- Dokumenttyp

Archivieren

Hilfe

- Flyer
- Einführung
- FAQ

Verschiedenes

- Statistik
- Tools
- Links
- Historie
- Kontakt

Grundlagen

- Leitlinien
- Rechtliche Regelungen
- Open Access
- Technologie

MONARCH-Intern

Dokumenten- und Publikationsservice

News

- 16.02.2010 [Ausgewählte neue Publikationen in MONARCH](#)
- 09.02.2010 [MONARCH im Ranking](#)
- 22.04.2009 [gedruckte Parallel-Publikation im Universitätsverlag der Technischen Universität Chemnitz](#)

Recherche und Zugriff sind - bei Wahrung der Autorenrechte - unbeschränkt möglich

Recherche:

- Alle Dokumente:** Hier werden alle Dokumente, nach Erstellungsdatum sortiert, aufgelistet.
- Direkter Zugriff:** Hier können Sie, mit Hilfe einer Publikationsnummer, direkt zu einer Publikation gelangen.
- Einfache Recherche:** Ermöglicht schnellen Zugriff.
- Erweiterte Recherche:** Bietet mehr Möglichkeiten zur Einschränkung der Recherche.
- Volltext Recherche:** Bietet eine Recherche über Google.
- Dokumenttyp:** Liste der Dokumente eines bestimmten Typs.

Archivieren: Archivieren von Publikationen. (Hinweise siehe FAQ). Voraussetzung für das Archivieren ist ein gültiges Login-Kennzeichen im URZ.

Hilfe: Hier erhalten Sie Hilfe zur Archivierung und Recherche.

Verschiedenes: Webserver-Statistiken zu Publikationen und MONARCH, Verweise auf andere Informationen, Kommunikation mit MONARCH-Verantwortlichen.

Grundlagen: Grundlegende Beschreibungen zu Leitlinien, rechtlichen Aspekten und der in MONARCH verwendeten Technologie.

MONARCH-Intern: Administrative Aufgaben (eingeschränkter Zugriff).

Ute Blumtritt
Christoph Ziegler
27.11.2007

Technische Universität Chemnitz, Straße der Nationen 62, 09107 Chemnitz
Impressum - Copyright © 2004 by TU Chemnitz, URZ, alle Rechte vorbehalten.

Version 2.5.4

Obr. č.8: Úvodní obrazovka repozitáře MONARCH [převzato 2010-07-20]

Multimediální online archiv v Saské Kamenici (**M**ultimedia **O**nline **A**rchiv **C**hemnitz, MONARCH, <http://archiv.tu-chemnitz.de/>⁹⁶ provozuje společně Univerzitní knihovna Universitätsbibliothek <http://www.bibliothek.tu-chemnitz.de/>) a Univerzitní výpočetní středisko Technické univerzity v Saské Kamenici (Universitätsrechenzentrum der Technischen Universität Chemnitz, TU Chemnitz, <http://www.tu-chemnitz.de/urz/>). Tento repozitář byl v červnu r. 1995 spuštěn jako prototyp, od srpna r. 1996 nabízel možnost vyhledávání a již v r. 2001 byl registrován u Iniciativy otevřených archivů jako poskytovatel dat. Ke dni 20. 7. 2010 v něm bylo uloženo celkem 2046 dokumentů (nejvíce jsou zastoupeny disertace 589).

Typy ukládaných dokumentů: kvalifikační práce (bakalářské, diplomové, magisterské, seminární práce, dále pak disertace a habilitace), zprávy (jednací i výzkumné), studie,

⁹⁶ Od srpna r. 2010 je MONARCH přístupný prostřednictvím serveru Qucosa (služby vědeckých knihoven spolkové země Sasko) na webové adrese <http://monarch.qucosa.de>.

preprinty, přednášky, příspěvky z konferenčních sborníků, poznámky z přednášek, časopisy a noviny, časopisecké články.

Formáty dokumentů: upřednostňován je HTML a jsou dovoleny další: PDF, POSTSCRIPT, DVI, ascii-Text. Archiv nabízí také zveřejňování multimediálních dokumentů (zvukových, obrazových, filmových, počítačových animací, zdrojových kódů a výzkumných dat v příslušných formátech). Ukládané dokumenty získávají jedinečné identifikátory URN.

Vyhledávání v repozitáři MONARCH je možné několika způsoby: zobrazením seznamu všech dokumentů v tomto repozitáři uložených (tlačítko Alle Dokumente); roční přehled (Jahresübersicht) – seznam dokumentů podle roku publikování; přímý přístup – ke konkrétnímu dokumentu zadáním roku uložení a publikačního čísla (tento způsob vyhledávání je možný v případě, kdy jsou uvedené údaje uživateli známy); jednoduché vyhledávání – vyhledávač prochází všechny metadatové vlastnosti; rozšířené – možnost využít specifických a konfigurovatelných možností; plnotextové – za použití vyhledávače Google a podle typu dokumentu – nabídka výběru všech typů dokumentů (možnost zobrazení seznamu všech dokumentů zvoleného typu, uspořádaných podle data vydání). Uložené dokumenty jsou také vyhledatelné prostřednictvím následujících knihovních katalogů: OPACu Německé národní knihovny (Die Deutsche Nationalbibliothek, <https://portal.d-nb.de/opac.htm?method=showOptions#top>), virtuálního katalogu v Karlsruhe (Karlsruher Virtueller Katalog, KVK, <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>), Jihoněmeckého knihovnického svazu Bádenska-Württemberska, Sárska a Saska (Südwestdeutscher Bibliotheksverbund Baden-Württemberg, Saarland, Sachsen, SWB, <http://www2.bsz-bw.de/cms/swb/>), Online publikačního svazu Univerzity ve Stuttgartu (Online Publikationsverbund der Universität Stuttgart, http://elib.uni-stuttgart.de/opus/gemeinsame_suche.php) a také v OPACu Univerzitní knihovny v Saské Kamenici (OPAC der Universitätsbibliothek Chemnitz, <http://opac.bibliothek.tu-chemnitz.de/libero/WebOpac.cls>).

Tento multimediální archiv nabízí širokou škálu způsobů vyhledávání a disponuje přehledným webovým rozhraním.

5.3.2 Oborové repozitáře

5.3.2.1 Sociálně-vědní repozitář s otevřeným přístupem

Sociálně-vědní repozitář s otevřeným přístupem (**Social Science Open Access Repository**, **SSOAR**, <http://www.ssoar.info>) je společným projektem Německé výzkumné společnosti a Svobodné univerzity v Berlíně (konkrétně Střediska digitálních systémů, Center für Digitale Systeme CeDiS, <http://www.fu-berlin.de/einrichtungen/verwaltung/cedis.html>) a Společnosti sociálně-vědních infrastrukturních zařízení navazujícím na dvouletý projekt (realizovaný v letech 2007-2008) se zaměřením na kvalitativní výzkum (ukládány jsou texty z největšího mezinárodního časopisu s otevřeným přístupem zaměřeného na kvalitativní sociálněvědní výzkum *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum Qualitative Social Research*, nejprve byly ukládány texty autorů z německé jazykové oblasti, později i dalších). Byla navázána spolupráce s řadou časopisů, nakladatelství a institucí. Od ledna r. 2008 zastřešuje jeho provoz i další rozvoj Společnost sociálně-vědních infrastrukturních zařízení - Leibnicův institut sociálních věd (*Gesellschaft Sozialwissenschaftlicher Infrastruktureinrichtungen (GESIS) - Leibnitz-Institut für Sozialwissenschaften*, <http://www.gesis.org>). Ke dni 20. 7. 2010 obsahuje celkem 8168 uložených dokumentů.

Typy ukládaných dokumentů: SSOAR jako oborový repozitář zpřístupňuje řadu typů dokumentů, především preprinty a postprinty. Důraz je kladen také na časopisecké příspěvky⁹⁷, případně kompletní časopisy; články ze sebraných spisů, konferenční sborníky, referátové výzkumné a pracovní zprávy (popř. celé řady zpráv), monografie a kvalifikační práce, jež mohou být prostřednictvím tohoto repozitáře zveřejněny poprvé. Obsahuje dokumenty v angličtině, němčině a španělštině, uživatelské rozhraní existuje rovněž v těchto jazycích. Záznamy uložených dokumentů jsou opatřeny abstrakty v angličtině. Provozovatel repozitáře nabízí možnost využití licencí Creative Commons a na přání DiPP⁹⁸, u dokumentů vzniklých v rámci projektu *PEER*⁹⁹

⁹⁷ Repozitář SSOAR obsahuje také články z jednoho z pěti českých impaktovaných časopisů, příkladem je záznam článku z *Czech Sociological Review* (viz obr. č. 10).

⁹⁸ Bližší informace (třebaže nikoli úplné) k této licenci jsou obsaženy v kapitole 2.

⁹⁹ Tento evropský projekt sdružuje řadu účastníků – provozovatele digitálních knihoven, vědecká nakladatelství i odborné společnosti. Jeho cílem je mj. zjistit vliv systematické archivace na zvýšení počtu přístupů k archivovaným dokumentům, faktory působící na ukládání do institucionálních a oborových repozitářů, vztah ekologie a evropského výzkumu či modely koexistence autoarchivace a tradičního způsobu publikování. Problematika je sledována na 300 časopisech poskytnutých participujícími vydavatelstvími.

(Publishing and the Ecology of European Research) i speciální licenční ujednání pro tyto dokumenty.

Formáty ukládaných dokumentů: PDF, HTML, pro obrázky se nabízí JPEG, TIFF, GIF aj. Ukládané dokumenty jsou opatřovány trvalými identifikátory URN.

Nabízí se možnost prohlížení podle: oborů, časopiseckých titulů, autorů, vydavatelů, typů dokumentů a dále se nabízejí portálové stránky pro časopisy, instituce a oblasti speciálního výzkumu, také je možné prohlížet časopisecké články vzniklé v souvislosti s již zmíněným projektem *PEER*.

Obr. č. 9: Vyhledávací rozhraní repozitáře SSOAR [převzato 2010-07-20]

Možnosti vyhledávání (viz obr. č. 9) jsou následující: plnotextové, podle klíčových slov (nabízí se také využití Booleovských operátorů), názvu, původce dokumentu, roku vydání, druhu dokumentu a statusu.

Uživatelské rozhraní obsahuje také odkaz na deset nejnovějších dokumentů v tomto repozitáři uložených a na jeho stránkách mohou zájemci nalézt rovněž poměrně obsáhlé informace o problematice otevřeného přístupu.

Ve spolupráci s digitalizačním centrem nabízí také zájemcům – autorům starších textů, kteří mají zájem o jejich zpřístupnění, digitalizaci těchto textů.

Dokumenty uložené v repozitáři SSOAR jsou vyhledatelné také prostřednictvím odborných portálů, z nichž je třeba zmínit především sociálně-vědní portál SOWIPORT

(www.sowiport.de)¹⁰⁰, který poskytuje přístup k odborným informacím z řady zdrojů (od literatury o výzkumných projektech až po novinky ze sociálních věd) národních i mezinárodních poskytovatelů. V současnosti obsahuje přibližně 2 500 000 dokumentů ze čtrnácti databází. Používá inteligentní vyhledávací nástroje, např. automatické přiřazení vyhledávaných pojmů ke klíčovým slovům obsaženým v tezaurech jednotlivých databází a podporuje uživatele při současném vyhledávání v několika databázích.

Czech Women's Civic Organising under the State Socialist Regime, Socio-economic Transformation and the EU Accession Period

Haskova, Hana
Quelle: Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 41(6): 1077-1110, 2005 [Aufsatz]

 [Volltext herunterladen](#)
 (161 kByte)

Zitationshinweis
 Bitte beziehen Sie sich beim Zitieren dieses Dokumentes immer auf folgenden Persistent Identifier (PID):
<http://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-54875>

Weitere Angaben:

Dokumentart	Aufsatz
ISSN	0038-0288
Zusammenfassung / Abstract	<p><i>en:</i> The article describes Czech women's civic organising focused on gender equality & women's rights since the Second World War & explains its character & development in the context of (a) the state groups. EU Eastern enlargement paradoxically led to the orientation of women's civic groups towards national rather than supranational lobbying.</p>
Klassifikation	politische Willensbildung, politische Soziologie, politische Kultur (10504); Frauen- und Geschlechterforschung (20200); Geschichtswissenschaft (30300)
DDC	Sozialwissenschaften, Soziologie (300); Politikwissenschaft (320); Geschichte (900)
Schlagwörter / Keywords	Czech Republic; Womens Groups; Feminism; Group Formation; Civil Society; Postcommunist Societies; Womens History; Czechoslovakia
Begutachtung	begutachtet
Sprache Dokument	Englisch
Status	Veröffentlichungsversion
Neuaufnahmedatum	11.03.2009 17:14
Lizenzrechte	Deposit Licence - Keine Weiterverbreitung, keine Bearbeitung

[top](#)

Obr. č. 10: Záznam dokumentu vyhledaného v repozitáři SSOAR [převzato 2010-07-20]

¹⁰⁰ Vzniknuší za podpory DFG a BMBF.

Záznamy dokumentů vyhledaných v repozitáři SSOAR (viz obr. č. 10) jsou opatřeny odkazem na plný text s možností jeho získání, abstrakty v angličtině, předmětovými hesly/klíčovými slovy, Deweyho desetinným tříděním, klíčovými slovy, dobrozdáním (založeným na dvou doporučeních poskytnutých odborníky), statusem (označení dokumentů uveřejněných poprvé), datem uložení a také označeny druhem použité licence.

5.3.2.2 Plnotextový server Virtuální odborné knihovny psychologie

PsyDok
Volltextserver der
Virtuellen Fachbibliothek Psychologie

gefördert durch die
DFG

Home Angereicherte Suche Volltextsuche Browsen Veröffentlichten

Open-Access-Server der Virtuellen Fachbibliothek Psychologie

English

Einfache Suche (incl. Namensuche):
Suche abschicken

Zu den zehn neuesten Veröffentlichungen

PsyDok, der Open-Access-Server für das Fach Psychologie, dient Erschließung und Archivierung wissenschaftlicher Literatur aus dem Fach Psychologie: Sowohl das Veröffentlichen von Dokumenten, als auch die Nutzung von Dokumenten auf PsyDok ist entgeltfrei möglich. Es handelt sich um ein Angebot der Saarländischen Universitäts- und Landesbibliothek als Trägerin des Sondersammelgebietes Psychologie.
mehr...

Über die Website "Was gestatten Verlage bei der Selbstarchivierung im Open Access?" können sich Autoren informieren, ob ein Verlag die parallele Veröffentlichung von bereits publizierten Artikeln (Postprints) oder deren Vorabversionen (Preprints) auf PsyDok erlaubt.

Es können allerdings nicht nur Journalartikel, sondern auch zahlreiche andere Dokumentarten auf PsyDok veröffentlicht werden.
mehr...

Sie können innerhalb PsyDok über die erweiterte Suche (z.B. nach Autorennamen), die einfache & angereicherte Suche und das Browsing (etwa über das Classification and Indexing System der American Psychological Association) recherchieren.

PsyDok-Dokumente sind in zahlreichen disziplinären und multidisziplinären Suchmaschinen und Datenbanken nachgewiesen.
mehr...

Seit dem Launch des Servers im Jahr 2003 stiegen die Zugriffszahlen kontinuierlich stark an. Eine anonymisierte Zugriffstatistik finden Sie hier.

Sie können sich auch per RSS-Feed **XML** über Veröffentlichungen auf PsyDok auf dem Laufenden halten.

PsyDok ist ein von der Deutschen Initiative für Netzwerkinformation DINI zertifizierter Service. Das DINI-Zertifikat sichert Standardisierung und Qualitätskontrolle im Bereich des elektronischen Publizierens.
mehr...

OPUS

Home Hilfe Policy Viewer Virtuelle Fachbibliothek Psychologie PsychLinker SULB SciDok Impressum Kontakt

Obr. č. 11: Úvodní uživatelské rozhraní serveru PsyDok [převzato 2010-07-20]

Plnotextový server Virtuální odborné knihovně psychologie (Volltextserver der Virtuellen Fachbibliothek Psychologie, PsyDok, <http://psydok.sulb.uni-saarland.de>) vznikl v rámci projektu *Digitální psychologické informace* (Digitale Psychologische Information), který společně uskutečnily Středisko psychologické informace a dokumentace v Trevíru (Zentrum für Psychologische Information und Dokumentation Trier, ZPID,

<http://www.zpid.de/>) a Oblast speciálních sbírek – psychologie v Sárské univerzitní a zemské knihovně sídlící v Saarbrückenu (Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek, SULB, <http://www.sulb.uni-saarland.de/de>), za podpory DFG. Provoz repozitáře byl zahájen již v r. 2002, byl tedy spuštěn jako první oborový repozitář v SRN. Ačkoli je v péči Sárské univerzity, umožňuje také ukládání šedé literatury z oboru psychologie obecně, nejen kvalifikačních prací vzniklých na půdě této univerzity a je otevřen všem zájemcům o archivaci. Umožňuje ukládání následujících digitálních dokumentů: (kvalifikačních prací (diplomových, disertačních i habilitačních), šedé literatury z oboru psychologie (např. zpráv a výukových materiálů), knih, kapitoly z monografií, kompletních vydání čísel časopisů, webovských stránek a plných textů přístupných v síti. PsyDok nabízí institucím, které na svých webových stránkách zpřístupňují a nabízejí ke stažení vědecké dokumenty, možnost archivace těchto dokumentů. Je třeba právně ošetřit vztah mezi poskytovateli dokumentů a provozovatelem serveru PsyDok. Dokumenty jsou na server ukládány prostřednictvím online formuláře, jenž obsahuje metadata a následně po autorech veškeré zapsané údaje zkontrolují pracovníci Univerzitní knihovny, přiřadí k nim předmětová hesla vybíraná ze souboru řízených předmětových hesel (něm. Schlagwortnormdatei) Německé národní knihovny a také volná předmětová hesla (něm. freie Schlagwörter). U dokumentů v angličtině je uváděna i jejich anglická verze. Při věcném zpracování je užívána notace Deweyho desetinného třídění (DDC-Sachgruppe), u některých dokumentů je také použita klasifikace Americké psychologické asociace APA. Autoři mohou při ukládání svých dokumentů zvolit licenci Creative Commons podle svého uvážení. Ukládané dokumenty získávají trvalé identifikátory URN a poté jsou zpřístupněny.

Typy formátů ukládaných dokumentů: upřednostňován je PDF, dovolen HTML a také PostScript. Pro dlouhodobou archivaci je však vhodný jen formát PDF/A.

Při prohlížení se nabízí sedm základních skupin, do nichž jsou dokumenty tříděny: podle fakult, podle Deweyho desetinného třídění, podle typů dokumentů, podle edic, prohlížení s využitím Klasifikace a indexačního systému Americké psychologické asociace APA¹⁰¹, podle partnerských univerzit (zde jsou jen uloženy jen ty dokumenty, které mají uvedenu afiliaci ke konkrétnímu webovému sídlu) a podle skupin sbírek.

¹⁰¹ Tímto způsobem jsou však rozříděny jen některé dokumenty

Prostřednictvím odkazů jednotlivých skupin je pak možný přístup k úplnému záznamu uložených dokumentů.

Při vyhledávání lze na serveru PsyDok volit mezi jednoduchým (nerozlišuje mezi psaním velkých a malých písmen; levostranné i pravostranné rozšíření dotazu je možné za pomoci hvězdičky; při zadání více slov do dotazu dojde k jejich automatickému spojení, je možné také zadání operátoru, fráze je při vyhledávání třeba zadat do uvozovek). Při rozšířeném (přesněji „obohaceném“) vyhledávání jsou zadané pojmy lingvisticky zpracovány (nezáleží tedy na tom, jaký slovní tvar byl zadán). Na rozdíl od jednoduchého vyhledávání není možné zadávat do dotazu hvězdičku, je však možné využít kompozit¹⁰² (ta jsou posléze rozložena na slova základová a použita k samostatnému vyhledávání). Výsledky vyhledávání se řadí podle relevance k zadanému dotazu. Vyhledávání na serveru PsyDok je založeno na vyhledávacím nástroji Scirus (<http://www.scirus.com>), který kombinuje vyhledávání v metadatech a v plném textu dokumentů. Dokumenty uložené na serveru PsyDok jsou vyhledatelné za pomoci řady vyhledávacích strojů a databází (např. prostřednictvím Google Scholar, prostřednictvím Bielefeldského akademického vyhledávacího stroje (Bielefeld Academic Search Engine, BASE, <http://www.base.uni-bielefeld.de>) zapojeného do evropského projektu *DRIVER* či v interdisciplinárním portálu vědeckých informací Vascoda).

5.4 Oblasti speciálních sbírek

K významným subjektům činným na nadregionální/nadoblastní úrovni péče o vědeckotechnické informace patří také knihovny zapojené do péče o Oblasti speciálních sbírek (Sondersammelgebiete¹⁰³, SSG, <http://webis.sub.uni-hamburg.de/webis/>). Jedná se o plán zastřešený již od r. 1949 Německou výzkumnou společností s cílem zajistit přítomnost každého relevantního odborného dokumentu ze stanovených oborů nejméně po jednom exempláři ve Spolkové republice Německo. Celá soustava knihoven zapojených do Oblastí speciálních sbírek (pověřených shromažďováním a péčí o německé i cizojazyčné kulturní dědictví) je organizována federálně a vytváří systém nadregionální péče o literaturu

¹⁰²Složená slova se v němčině hojně vyskytují.

¹⁰³ Německé „sonder“ překládáme s přihlédnutím k anglické verzi jako speciální.

v podobě distribuované národní výzkumné knihovny složené z řady¹⁰⁴ odborných knihoven, které jsou povinny své fondy zpřístupňovat v rámci celé Spolkové republiky Německo.

Knihovny pověřené plněním tohoto úkolu se v několika posledních letech stávají součástí odborných virtuálních knihoven¹⁰⁵ a vyhledávání ve všech z nich má být v blízké budoucnosti umožněno prostřednictvím interdisciplinárního webového portálu Vascoda¹⁰⁶. Tyto virtuální knihovny zajišťují přístup k fondům různého typu; od tištěných publikací, zdrojů z volného internetu až po digitální dokumenty. Pro uživatele je také důležité, že přístup k tištěným dokumentům je zajištěn i prostřednictvím DDS SUBITO.

5.4.1 Virtuální odborné knihovny

V r. 1998 Německá výzkumná společnost zavedla speciální program pro Virtuální odborné knihovny z Oblastí speciálních sbírek jako součást dalšího rozvoje podpůrné linie literatury na nadregionální úrovni. Tyto virtuální knihovny¹⁰⁷ mají charakter předmětových bran umožňujících přístup k řadě zdrojů různého typu v daném oboru. Nabídka řady z nich je obohacena o oborový repozitář¹⁰⁸ umožňující ukládání odborných dokumentů příslušného oboru a také o seznamy časopisů a databází. V ideálních případech je možné získání plných textů hledaných dokumentů. Přiřazeny bývají také odkazy na OPACy příslušné knihovny z Oblastí speciálních sbírek.

Možnost získání základních přehledových informací o virtuálních odborných knihovnách z těchto oblastí (v podobě navigace a představení stěžejních oblastí sběru dokumentů i jejich přiřazení konkrétním knihovnám včetně speciálního systematického selekčního jazyka Oblastí speciálních sbírek) nabízí vyhledávací rozhraní WEBIS (<http://www.webis.sub.uni-hamburg.de>). Následující podkapitoly krátce představí některé z těchto virtuálních knihoven.

¹⁰⁴ Jejich přehled poskytuje příloha č. 2 zařazená na konci této diplomové práce, ke dni 20. 7. 2010 bylo registrováno celkem 21 univerzálních a 12 speciálních knihoven. Klíčovou roli hrají tři ústřední odborné knihovny: lékařská v Kolíně nad Rýnem (Deutsche Zentralbibliothek für Medizin, ZB Med, (<http://www.zbmed.de/>), technická v Hannoveru (Technische Informationsbibliothek, TIB (<http://www.tib.uni-hannover.de/>)) a hospodářská v Kielu (Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft, <http://www.zbw.eu/>).

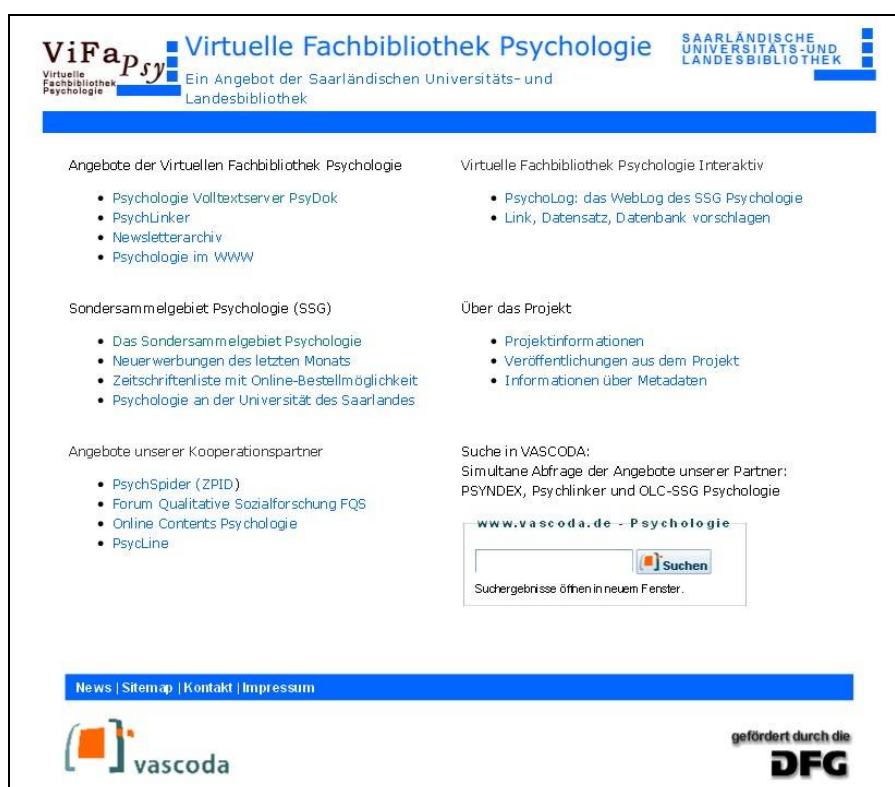
¹⁰⁵ Typu webových předmětových bran.

¹⁰⁶ V současnosti se tak děje jen v několika z nich. Tento portál bude blíže představen v kapitole 5.4.1.3.

¹⁰⁷ Přehled všech virtuálních knihoven z oblastí zvláštních sbírek fungujících v současnosti včetně základní předmětové klasifikace poskytuje příloha č. 2 této diplomové práce.

5.4.1.1 Virtuální odborná knihovna psychologie

Virtuální odborná knihovna psychologie (Virtuelle Fachbibliothek Psychologie, ViFa Psy, <http://www.sulb.uni-saarland.de/de>) je provozována Sárskou univerzitní a zemskou knihovnou sídlící v Saarbrückenu (Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek, SULB, <http://fips.sulb.uni-saarland.de/port.htm>) od r. 1999. Psychologie jako součást Oblastí speciálních sbírek je v péči jmenované knihovny až od r. 1965 (v předchozích letech byla tato služba zajišťována Univerzitní knihovnou v Erlangenu-Norimberku). Náplní práce zastřešující instituce je archivace svěřených dokumentů a také jejich zpřístupňování zájemcům. Tento fond¹⁰⁹ je stále doplňován o nové dokumenty domácí i zahraniční provenience.

Obr. č. 12: Titulní obrazovka ViFa Psy [převzato 2010-07-20]

Tato virtuální odborná knihovna archivuje řadu odborných informačních zdrojů a prostřednictvím webového rozhraní nabízí svým uživatelům možnost vyhledávání i

¹⁰⁸ Blíže viz příloha č. 1 náležející k této kvalifikační práci.

¹⁰⁹ Úroveň a rozsah představované knihovny dokládají statistiky: knihovní fond tvoří cca 190 000 svazků a také 1340 předplacených časopiseckých titulů. Roční přírůstek činí zhruba 5000 svazků. Skutečnost, že o danou knihovnu je zájem, dokazuje cca 15 300 kladně vyřízených požadavků na výpůjčky (týká se tištěných dokumentů) za rok. (<http://www.sulb.uni-saarland.de/de/literatur/ssgpsycho/>).

v řadě oborových informačních zdrojů partnerských producentů. Její součástí tvoří také oborový repozitář PsyDok¹¹⁰.

Webové rozhraní této virtuální knihovny (viz obr. č. 12) je rozčleněno do několika oblastí:

1/ Nabídky Virtuální knihovny psychologie: plnotextový server PsyDok; PsychLinker (soubor řady odkazů na informační zdroje různého typu zaměřené na psychologii, který nabízí přehled linků na řadu dalších informačních zdrojů z oboru psychologie nápomocných při studiu tohoto oboru či profesního uplatnění a také přehled jednotlivých podoborů psychologie), Newsletterarchiv – (archiv zpravodaje ViFaPsy pokrývající období od září 2002 do března 2009); Psychologie na WWW

2/ Speciální oblast psychologie: informace o psychologii jakožto oboru, který náleží do Oblastí speciálních sbírek; knižní novinky; seznam časopisů s možností online předplatného, informace o studiu studium psychologie na Sárské univerzitě

3/ Nabídky spolupracujících institucí

Webové rozhraní Virtuální odborné knihovny psychologie nabízí svým návštěvníkům možnost využít následujících odborných vyhledávacích nástrojů spolupracujících institucí: PsychSpider (vyhledávací nástroj Střediska psychologických informací a dokumentace v Trevíru), PsychCrawler (vyhledávací nástroj Americké psychologické asociace APA), databáze Psyndex začleněné do databáze Infoconnex (Představuje bohatý informační zdroj literatury, konkrétně texty z více než 500 časopisů, knih, sborníků, zpráv i disertací, popisy psychologických testů a vybraná tematicky relevantní audiovizuální média, zachyceny jsou publikace autorů z Německa, Rakouska a Švýcarska napsané v němčině a angličtině. Dokumenty jsou indexovány a klasifikovány podle tezauru Americké psychologické asociace).

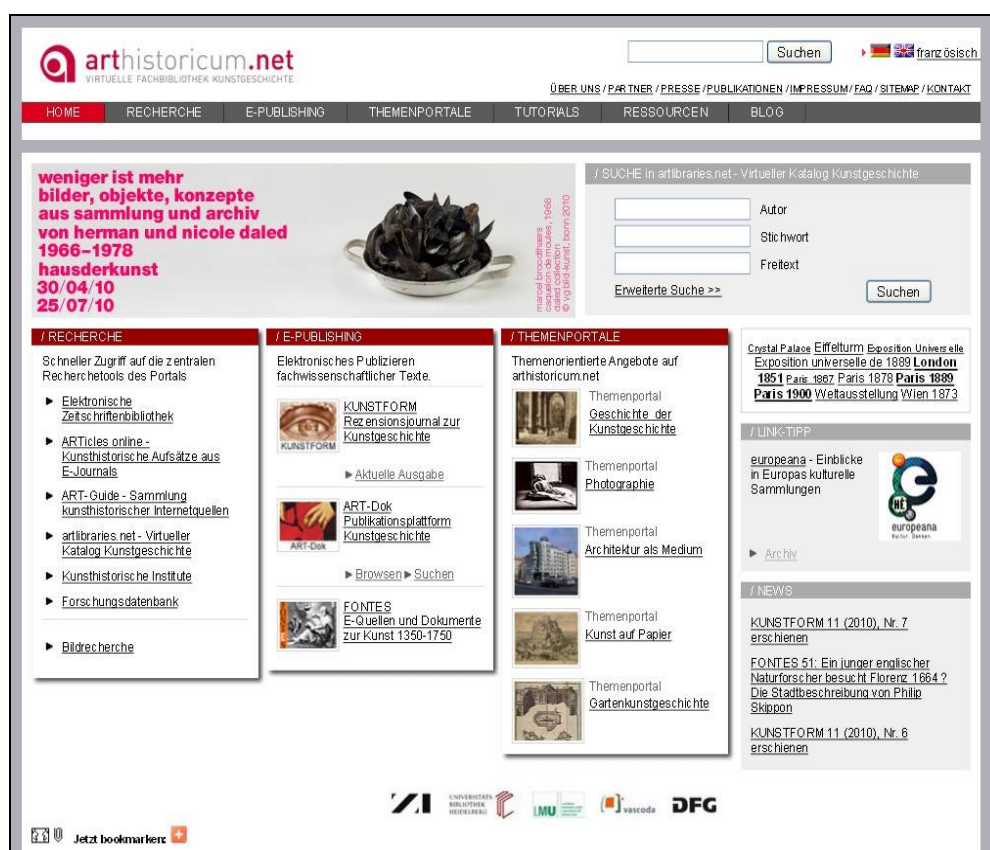
Úvodní webové rozhraní nabízí zájemcům také odkazy na instituce zabývající se psychologií i příbuznými disciplínami, psychologické testy, nabídky zaměstnání, katalogy odborných informací, příručky a řadu dalších informačních zdrojů, obsahuje i odkaz na vyhledávací rozhraní portálu Vascoda.

Virtuální odborná knihovna psychologie umožňuje přístupy k řadě informačních zdrojů, kvůli jejich množství může však být vyhledávání pro uživatele nepřehledné. Ocenit je třeba interaktivní pojetí, které nabízí zájemcům, aby se sami zapojili (zejm. přidáním linků na jim známé relevantní oborové zdroje) do vytváření této virtuální knihovny.

¹¹⁰ Byl podrobněji představen v kapitole 5.3.2.2.

5.4.1.2 Virtuální odborná knihovna dějin umění

Virtuální odborná knihovna dějin umění (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte, ViFa Kunstgeschichte, <http://arthistoricum.net>) je společným projektem knihovny Ústředního institutu dějin umění v Mnichově (Zentralinstitut für Kunstgeschichte, <http://www.zikg.lrz-muenchen.de/index.htm>), Univerzitní knihovny v Heidelbergu (Universitätsbibliothek Heidelberg, <http://www.ub.uni-heidelberg.de/>), sítí zaměřenou na vědecké dějiny Historicum (<http://www.historicum.net>) a dalších partnerů realizovaným za finanční podpory Německé výzkumné nadace. Tato knihovna by měla vytvářet zázemí pro výzkum a výuku dějin umění, a proto v souladu se svým zaměřením obsahuje řadu obrazových materiálů (důraz je tedy kladen především na digitalizaci), ale také značné množství odborných dokumentů (tištěných, hybridních či digitálních-publikovaných online) se zvláštní pozorností věnovanou článkům.

Obr. č. 13: Titulní obrazovka ViFa Kunstgeschichte [převzato 2010-07-20]

Svým uživatelům nabízí přehledně uspořádané webové rozhraní (viz obr. 13), rozčleněné do tří následujících hlavních oblastí:

1/ Vyhledávání (Recherche) – rychlý přístup k vyhledávacím portálům:

- Elektronická knihovna časopisů (výběr z Elektronické knihovny časopisů Univerzitní knihovny v Řezně umožňuje prostřednictvím internetu přímý přístup k časopisům zaměřeným na dějiny umění, podle barevného odlišení lze zjistit jejich dostupnost)
- ARTicles online (výběr online-katalogu odborné sítě knihoven dějin umění Florencie – Mnichov – Řím pojmenovaný kubikat (<http://www.kubikat.org/>) obsahující články z odborných časopisů dostupných online)
- ART-Guide (sbírka internetových pramenů z oboru dějin umění, <http://artguide.uni-hd.de>) zajišťuje přístup k vybraným zdrojům (odborným portálům, obrazovým databázím aj.) pokrývajícím časový úsek od pozdní antiky až po současnost
- artlibraries.net (<http://artlibraries.net>) – virtuální katalog dějin umění - založený na síti péče o literaturu zaměřenou na dějiny umění, kterou podporuje Německá výzkumná nadace. Tato síť zahrnuje univerzitní knihovny s příslušnými Oblastmi speciálních sbírek v Heidelbergu a Drážďanech i významné německé knihovny dějin umění.
- Kunsthistorische institute (celosvětově) – seznam odkazů na webové stránky odborných institucí z oboru dějin umění
- Forschungsdatenbank (výzkumná databáze) – přehled kvalifikačních prací z oboru realizovaných v Německu i dalších vybraných zemích.
- Bildrecherche (vyhledávání obrázků)

2/ Elektronické publikování

- Kunstform (plnotextový časopis zabývající se problematikou dějin umění)
- Publikační server ArtDok¹¹¹, který nabízí své služby autorům-zájemcům o elektronické publikování prostřednictvím otevřeného přístupu.
- Fontes (elektronické prameny a dokumenty k umění z období 1350-1750)

3/ Rubrika tematické portály

- Historie dějin umění
- Fotografie
- Architektura jako médium
- Dějiny na papíře

¹¹¹ Základní informace o něm obsahuje příloha č. 1 této diplomové práce.

- Dějiny zahradního umění

Je zde patrná snaha shromáždit co nejvyšší počet informačních zdrojů s tematikou dějin umění za spoluúčasti uživatelů, kterým je nabízena možnost poskytnout veřejnosti vlastní zdroje a současně užívat znalostí jiných účastníků.

Uživatelům se nabízí možnost využít několika vyhledávacích nástrojů, např. Google Scholar, Bielefeldského akademického vyhledávacího stroje (Bielefeld Academic Search Engine, BASE, <http://www.base.ub.uni-bielefeld.de>) či katalogů, např. Virtuálního katalogu v Karlsruhe (<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de>).

Vyhledávání prostřednictvím této virtuální odborné knihovny však může být vzhledem k řadě katalogů a vyhledávacích rozhraní pro některé uživatele poněkud nepřehledné.

Ačkoli je virtuální odborná knihovna dějin umění v provozu již od r. 2006, stále lze její současný stav chápat spíše vzhledem k řadě rozpracovaných podnětů jako počáteční fázi provozu.

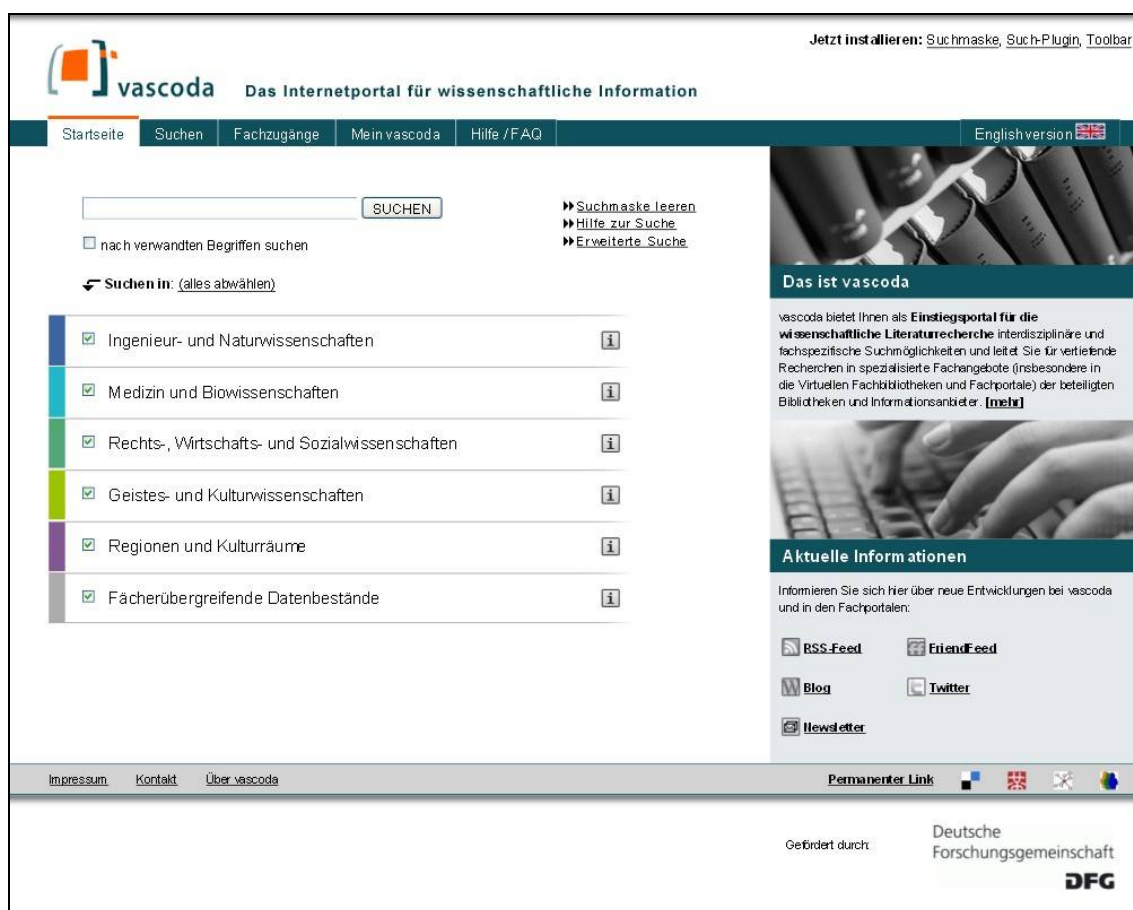
5.4.1.3 Portál Vascoda

Webový portál Vascoda (www.vascoda.de) je projektem podporovaným společně BMBF a DFG, právně existuje také ve formě registrovaného obecně prospěšného spolku s názvem Vascoda, e.V., v současnosti tvořeném 42 členy, především německými vědeckými knihovnami a odbornými informačními institucemi. Spolek sídlí v Hamburku a tamtéž je umístěno i jeho jednateleství. Zaměřuje se na podporu provozu a dalšího rozvoje stejnojmenného portálu, jemuž poskytuje obsahovou i technickou podporu.

Jako bezplatný ústřední vstupní vyhledávací portál je Vascoda určen pro všechny zájemce o vědecké informace. Kromě vyhledávání v plných textech umožňuje zároveň vstup do řady virtuálních knihoven a odborných portálů. Zapojení účastníci (vědecké knihovny a další informační instituce) s nadregionálním významem zároveň poskytují hodnotné zdroje se zaručenou důvěryhodností, jež jsou pro jiné vyhledávací stroje v internetu neviditelné.

Portál Vascoda nabízí svým uživatelům možnost volby webového rozhraní (viz obr. č. 14) v angličtině nebo v němčině, vyhledávání lze vybrat jednoduché, při rozšířeném je možné vyhledávat všude či za pomoci těchto metadat: autor, název, rok publikování. Lze také využít možnosti vyhledávání příbuzných pojmů.

Jednotné rozhraní umožňuje vyhledávání podle oborů v jednotlivých předmětových branách (v rámci následujících oborů a jejich dalších podoborů: strojírenství a technika; lékařství a biologie; právo, ekonomika a sociální vědy; humanitní vědy; regiony a kultura; multidisciplinární zásoby dat) nebo též interdisciplinárně. Lze také použít strukturované vyhledávání v řadě různých databází, např. faktografických, dále v knihovních katalogích a internetových zdrojích. Nabízí se i další úprava samotného vyhledávání i následně vyhledaných záznamů podle osobních potřeb konkrétního uživatele. Výsledky lze setřídít na základě zvoleného kritéria (podle aktuálnosti či relevance) a zobrazit v jednotném náhledu. V současnosti je možné vyhledávat ve více než 75 milionech záznamů vědeckých dokumentů [Vascoda, 2010].

Obr. č. 14: Úvodní uživatelské rozhraní interdisciplinárního portálu Vascoda [převzato 20. 7. 2010]

Toto propojení informačních zdrojů nabízí nejen možnost vyhledávat z jednoho místa v řadě databází současně, ale v řadě případů na podkladě národní licence poskytuje také bezplatný přístup k licencovaným obsahům (zejména k časopiseckým článkům a plným textům dalších dokumentů), jež předplácejí partnerské instituce. Pokud jsou nalezeny zpoplatněné dokumenty, uživatel získá jejich bibliografické údaje a odkaz na poskytovatele.

Prostřednictvím tohoto portálu je také možné využít služby dodávání dokumentů z německých knihoven.

5.5 Německá digitální knihovna

V této kapitole bude představen prozatím nejobsáhlejší projekt – *Německá digitální knihovna* (*Deutsche Digitale Bibliothek*, <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>). Pod tímto názvem se skrývá úsilí vybudovat německý interdisciplinární portál, jenž by umožňoval všem zájemcům ze Spolkové republiky Německo i ze zahraničí přístup k veškerému německému kulturnímu dědictví i k vědeckým informacím v digitální podobě. Předpokládá tedy zapojení cca 30 000 kulturních i vědeckých institucí – knihoven, archivů i muzeí ze všech spolkových zemí, jejichž fondy mají být zpřístupněny prostřednictvím speciálních vyhledávacích nástrojů. Zároveň má tento portál být německým příspěvkem do Evropské digitální knihovny pojmenované *Europeana* (<http://www.europeana.eu/portal/>)¹¹², jež vznikla jako součást iniciativy Evropské unie nazvané **i2010: Digitální knihovny (i2010: Digital Libraries)**.

Ke vzniku Německé digitální knihovny značnou měrou přispívá výzkumný program **Theseus** (<http://www.theseus-programm.de/default.aspx>) iniciovaný Spolkovým ministerstvem hospodářství a technologií (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, BMWi, <http://www.bmwi.de>). Cílem tohoto programu je implementace znalostního managementu a vývoj nové znalostní infrastruktury založené na internetu, jedná se tedy o technické standardy a sémantické nástroje souvisejícím se sémantickým webem. Program **Theseus** tvoří součást již zmíněného německého akčního programu **iD2010-Informační společnost Německo 2010** (Informationsgesellschaft Deutschland 2010) a je naplánován na léta **2006-2011**. Předpokládaná výše finanční podpory ze zdrojů Spolkového ministerstva hospodářství a technologií (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, BMWi, <http://www.bmwi.de>) činí cca 90 milionů eur a pro Spolkovou republiku Německo se s ohledem na zvýšení její konkurenceschopnosti jedná o prioritu. Projekt Německé digitální knihovny se však v současnosti nachází teprve v přípravné fázi zaměřené na plánování a vytváření koncepce, podle stanoveného časového harmonogramu by tato fáze měla být ukončena k závěru r. 2010 a na počátku r. 2011 by měl projekt vstoupit do realizační fáze spuštěním tzv. betaverze (provozního prototypu),

¹¹² Tento internetový portál byl zprovozněn za značného zájmu veřejnosti 20. listopadu 2008.

v září posledně uvedeného roku by pak měl portál být spuštěn pro veřejnost. Předpokládá se široká škála zpřístupňovaných dokumentů – od vědeckých až po umělecká díla – a také rozmanité typy dokumentů (nejen texty, ale např. i obrazy a videa). Podrobnější přehled o náplni jednotlivých fází projektu poskytuje tabulka č. 1:

Tabulka č. 1: Fáze výstavby Německé digitální knihovny (převzato z: [Auf dem Weg, 2008, s. 131])

Časové vymezení/rozpětí	Fáze	Úkoly
r. 2008–cca konec r. 2009	přípravná	vývoj koncepce, realizace portálu, vývoj technických nástrojů, uskupení dokumentů podle obsahů, příprava potřebných finančních prostředků
počátek r. 2010 – konec r. 2014	pilotní a výstavbová	provoz portálu, realizace digitalizačních projektů, vložení obsahů
od r. 2015	výstavbová	kontinuální digitalizace

Péčí o provoz Německé digitální knihovny po technické stránce bylo pověřeno Středisko odborných informací v Karlsruhe (Fachinformationszentrum Karlsruhe, FIZ Karlsruhe, <http://www.fiz-karlsruhe.de>). V přípravné fázi jsou také zapojeny komerční subjekty, konkrétně Burzovní spolek německých knihkupců (Börsenverein des Deutschen Buchhandels, <http://www.boersenverein.de/de/portal/index.html>), který vytvořil projekt *Libreka* (<http://www.libreka.de>) umožňující plnotextové vyhledávání ve všech knihách nabízených nakladatelstvími¹¹³.

Významným mezníkem přípravné fáze se stalo podepsání Správní a finanční smlouvy ke zřízení a provozu Německé digitální knihovny, k němuž došlo v prosinci r. 2009 mezi Spolkovou republikou Německo a jejími jednotlivými spolkovými zeměmi [Gemeinsame, 2009]. Protože je Německá digitální knihovna projektem realizovaným na celospolkové úrovni, bylo třeba, aby se do jeho realizace zapojili zástupci všech spolkových zemí, proto na podporu výstavby Německé digitální knihovny vznikla tzv. Kompetenční síť (Kompetenznetzwerk, <http://www.deutsche-digitale->

¹¹³ Jedná se o knihy doposud chráněné autorskými právy.

bibliothek.de/partner.htm), jež sdružuje těchto třináct zakládajících institucí rozmanitého zaměření s potřebnými pravomocemi a zkušenostmi:

- Bavorská státní knihovna (Bayerische Staatsbibliothek, <http://www.bsb-muenchen.de/>) provozovatelka Mnichovského digitalizačního střediska, (Münchner Digitalisierungszentrum, <http://www.muenchener-digitalisierungszentrum.de/>) jednoho ze dvou národních digitalizačních středisek podporovaných DFG
- Středisko knihovnických služeb Bádenska-Württemberska (Bibliotheksservicezentrum Baden-Württemberg, provozovatel portálu BAM - Portal zu Bibliotheken, Archiven, Museen (<http://www.bam-portal.de/>))
- Brandenbugský zemský úřad památkové péče a zemské archeologické muzeum (Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege und Archäologisches Landesmuseum, <http://www.bldam-brandenburg.de/>). Zabývá se digitálními službami v oblasti památkové péče.
- Spolkový archiv (Bundesarchiv, <http://www.bundesarchiv.de/index.html.de>). Je zapojen do národních i mezinárodních aktivit, disponuje odbornými kompetencemi.
- Německý filmový institut (Deutsches Filminstitut, <http://www.deutsches-filminstitut.de/>) přispěl jako jeho spoluautor ke vzniku filmového portálu (<http://www.filmportal.de/df/index.html>) a účastní se projektů Evropské unie.
- Německá národní knihovna (Deutsche Nationalbibliothek, www.d-nb.de). Plní úlohu strážce německého kulturního dědictví (konkrétně zajišťuje archivaci tištěných i elektronických publikací) a též se účastní knihovnických aktivit v národním a mezinárodním měřítku, je nositelkou odborných kompetencí.
- Zemský archiv Bádenska-Württemberska (Landesarchiv Baden-Württemberg, <http://www.landearchiv-bw.de/web/>) účastní se národních i mezinárodních aktivit v oblasti digitalizace kulturního dědictví.
- Institut Maxe Plancka pro dějiny vědy (Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte, <http://www.mpiwg-berlin.mpg.de/en/index.html>). Provozuje Digitální knihovnu Společnosti Maxe Plancka (Max-Planck Digital Library, <http://www.mpiwg-berlin.mpg.de/en/institute/library.html>)
- Dolnosaská státní a univerzitní knihovna v Göttingenu (<http://www.sub.uni-goettingen.de/>), jmenovitě Göttingenské digitalizační středisko (Göttingener

Digitalisierungszentrum, <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/>). Provozuje digitalizační středisko.

- Saská zemská knihovna - Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech (Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, <http://www.slub-dresden.de/>) Spolupracuje na řadě národních projektů, stane se provozovatelem budovaného digitalizačního střediska.
- Nadace historických muzeí v Hamburku (Stiftung Historische Museen Hamburg, <http://www.shmh.org/>), jmenovitě projekt DigiCULT¹¹⁴
- Nadace pruského kulturního dědictví (Stiftung Preussischer Kulturbesitz, <http://www.hv.spk-berlin.de/deutsch/index.php>). Zaměřuje se na muzejní výzkum. Kulturní úřad města Düsseldorfu (Kulturamt der Stadt Düsseldorf, <http://www.duesseldorf.de/kultur/kulturamt/dkult/>). Vykazuje mezinárodní aktivity a současně disponuje zkušenostmi z komunální politiky.

Jmenované instituce mají v přípravné fázi projektu s přihlédnutím ke svému zaměření přiděleny konkrétní úkoly týkající se výstavby digitální knihovny – digitalizaci, metadata, dlouhodobou archivaci, vývoj portálů, vyhledávací algoritmy a řadu dalších. Portál má být všem zájemcům přístupný zdarma prostřednictvím otevřeného přístupu. Financování vědecké části by měla zajistit Německá výzkumná společnost, v budoucnosti by však mohly být některé služby s přidanou hodnotou zpoplatněny, nyní je ovšem řada otázek stále ještě otevřená, je třeba vyřešit problematiku autorských práv (otázka vývoje způsobu publikování, případně zpoplatňování přístupu k digitalizovaným či digitálním dokumentům podléhajícím autorskému zákonu). Vzniklá digitální knihovna by měla využívat aktivit firmy Google, resp. tyto služby by se měly doplňovat (výsledky vyhledané prostřednictvím Google by měly odkazovat k dokumentům uloženým v Německé digitální knihovně).

¹¹⁴ Projekt, jehož náplní je digitalizace a zpřístupnění vybraných muzejních fondů spolkové země Šlesvicko-Holštýnsko (Schleswig-Holstein).

6 Závěrečné zhodnocení přínosů SRN v oblasti digitálních knihoven

Jak bylo v předchozích kapitolách nastíněno, Spolková republika Německo se zapojuje do aktivit v oblasti digitálních knihoven značnou měrou, ať už se jedná o personální zastoupení v mezinárodních grémiích, (viz německý odborník Norbert Lossau působící v evropském projektu *DRIVER* či člen správní rady Síťové digitální knihovny disertačních a diplomových prací ND LTD Peter Schirmbacher), aktivní přípravu zahájení provozu Německé digitální knihovny, opominout nelze ani dění v oblasti otevřeného přístupu, zejména konkrétní přínos Spolkové republiky Německo: Berlínskou deklaraci, která k článkům určeným k publikování prostřednictvím otevřeného přístupu přiřadila také primární data z výzkumů. V oblasti licenční problematiky došlo k vytvoření nové licence pojmenované Digital Peer Publishing a zaměřené na publikování dokumentů v elektronických časopisech s otevřeným přístupem. Tato licence vznikla sice na úrovni jedné spolkové země (konkrétně Severního Porýní-Vestfálska), je však užívána na celém území Německa.

Spolková republika Německo se také řadí mezi státy, které aktivně připravují zahájení provozu své národní digitální knihovny. Umožní tak zpřístupnění německého kulturního dědictví prostřednictvím digitalizace nejen starých tisků, kde je poměrně značné množství materiálu již zpracováno.

Je třeba vyzdvihnout, že veškeré uvedené aktivity německých odborníků mají svůj význam také v evropském měřítku jako příspěvek ke zpřístupnění kulturního dědictví a ke komunikaci odborných informací.

Za nejvýznamnější přínos, který bude v této závěrečné kapitole podrobněji zmíněn, lze bezesporu pokládat vytvoření certifikátu pro repozitáře. V této souvislosti je především třeba vyzdvihnout úsilí o standardizaci. Již v prvním období existence digitálních knihoven bylo patrné úsilí vyvarovat se samostatných německých řešení a připojit se k evropským, resp. celosvětovým standardům - tak bylo také prosazeno užívání metadatové specifikace Dublin Core, jež se posléze stala jedním z kritérií, jejichž splnění je nezbytné pro získání certifikátu iniciativy DINI. Hlavní přínos iniciativ, konkrétně DINI, v SRN spočívá ve vytvoření tohoto certifikátu, který je jedinečný, vznikl podle mezinárodních standardů, své úsilí zaměřuje na jejich prosazování a současně vytváří předpoklady zavádění standardů kvality elektronických publikačních

služeb založených na serverech v mezinárodním měřítku. Tento certifikát byl vytvořen s cílem poskytnout zájemcům pomoc při orientaci v oblasti elektronického publikování, a proto představil detailní popis požadavků na dokumentační a publikační server, nastínil směr vývoje při výstavbě serverů a výměně informací o nich, uživatelům i provozovatelům poskytl viditelnou dokumentaci k dodržování standardů a doporučení pro servery. Poprvé byla umožněna kontrola kvality dokumentačních a publikačních serverů [Deutsche Initiative, 2003, s. 4].

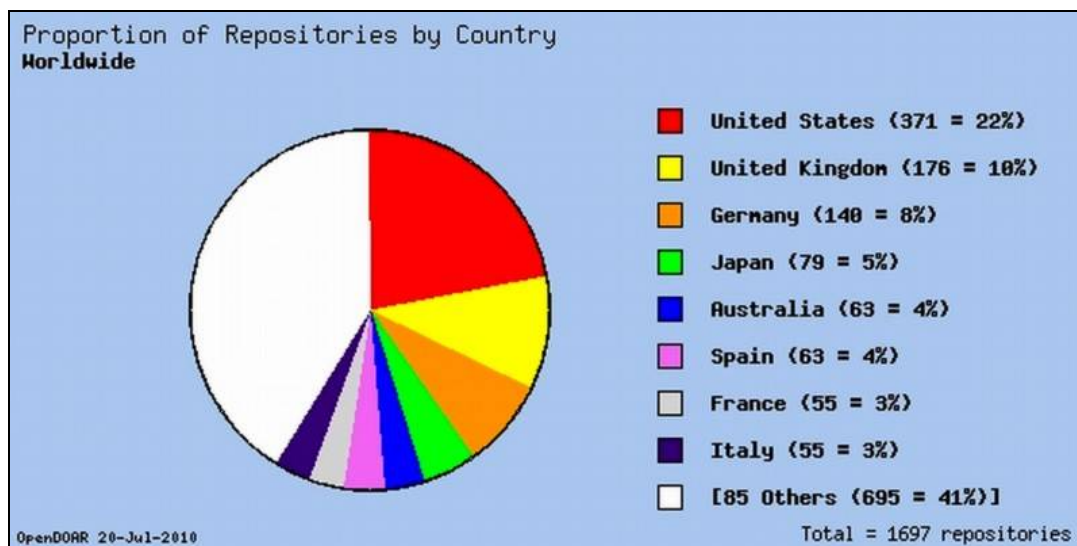
První verze tohoto certifikátu vznikla již v r. 2004 a obsahovala následujících sedm kritérií¹¹⁵, jejichž splnění bylo pro získání certifikátu nezbytným předpokladem:

1. Směrnice
2. Péče o autory
3. Právní aspekty
4. Autenticita a integrita
5. Zpřístupnění (věcné, export metadat a rozhraní)
6. Statistika přístupů
7. Dlouhodobá dostupnost

Druhá verze tohoto certifikátu s vročením 2007 byla obohacena o další kritérium, konkrétně požadavek viditelnosti celkové nabídky služeb serveru tak, aby byla zájemcům dostupná z jediné webové stránky. Prozatím poslední verze certifikátu (s vročením 2010) kritérium péče o autory rozšířila ještě o vydavatele (v souladu se zaměřením na tzv. zlatou cestu publikování, jejíž potřebu třetí verze certifikátu reflektuje) a detailněji rozebrala i ostatní požadavky. Oproti předchozím verzím tento dokument obsahuje také podrobný popis požadavků na rozhraní OAI-PMH.

Jak dokládá obrázek č. 15, ke zvolenému datu (20. 7. 2010) ve Spolkové republice Německo existovalo celkem 144 repositářů, což tomuto státu zajišťuje v kontinentální Evropě prvenství. Zároveň je však třeba uvést, že z tohoto počtu bylo jen 33 držitelů jedné z verzí certifikátu iniciativy DINI, a na základě dostupných informací se lze domnívat, že tato situace může být u většiny těchto serverů způsobena neexistencí OAI-rozhraní. Překvapující je skutečnost, že se k nim řadí i např. Elektronický dokumentační server prestižní Společnosti Maxe Plancka (Max-Planck-Gesellschaft-edoc-Server (<http://edoc.mpg.de/>)).

¹¹⁵ Podrobně byla tato kritéria představena v kapitole 4.2.1.

Obr. č. 15: Zastoupení repozitářů podle jednotlivých států [převzato 2010-07-20]

Podle vyjádření odborníka z pracovní skupiny *Elektronického publikování* iniciativy DINI může být příčinou neochota vynaložit nezbytné úsilí ke splnění všech detailně formulovaných požadavků (ať už na úrovni minimálního standardu či doporučení), případně také absence potřeby tento certifikát vlastnit [MÜLLER, 2010].

Jak je z předchozího výčtu aktivit v této oblasti zřejmé, škála přínosů německých odborníků a dalších účastníků dění v oblasti digitálních knihoven je více než bohatá. Vzorem pro odborníky v České republice může být činnost a postavení iniciativ, jež v Německu bezprostředně ovlivňují vývoj v této oblasti, podnítily vznik několika projektů a jedna z nich – Německá iniciativa pro síťové informace (DINI) vytvořila certifikát, který zajišťuje kontrolu kvality publikačních služeb. Prudký nárůst počtu elektronických dokumentů (digitalizovaných i vzniklých již přímo v digitální podobě) v současnosti dokládá zvyšování zájmu o tyto služby na straně autorů i uživatelů. Do budoucna lze předpokládat, že v důsledku zhoršených hospodářských podmínek a s nimi souvisejícím omezením plateb za užívání komerčních databází budou autoři zejm. vědeckých textů stále více hledat odlišné způsoby komunikace odborných informací. Lze očekávat, že naroste počet těch z nich, kteří budou uznávat užitečnost otevřeného přístupu a tento způsob získávání a současně publikování potřebných odborných informací využívat. Za zřejmý trend vývoje v oblasti digitálních knihoven lze také pokládat snahu integrovat možnost přístupů k různým odborným informačním zdrojům do jednotných rozhraní tak, aby uložené dokumenty a informace byly pro zájemce snadno vyhledatelné. Pravděpodobně vzroste význam repozitářů (zvláště

oborových), což lze z hlediska jejich provozovatelů i zájemců o ukládání a zpřístupňování odborných dokumentů pokládat za příznivý směr vývoje.

V tomto kontextu lze snahu o standardizaci publikačních služeb ztělesněnou do podoby certifikátu, jenž i provozovatelům repozitářů, kteří o jeho získání v SRN či zahraničí neusilují, slouží jako vzor obsahující podklady potřebné při jejich výstavbě, bezesporu pokládat za smysluplnou [MÜLLER, 2010].

Seznam zkratek

AG	Arbeitsgruppe
AGI	Die Arbeitsgruppe Information der Deutschen Physikalischen Gesellschaft
AlwR	Arbeitsgemeinschaft der Leiter wissenschaftlicher Rechenzentren
AMH	Arbeitsgruppe der Medienzentren
BDB	Berufsverband der Deutschen Bibliothek
BIB	Berufsverband Information Bibliothek
BLK	Bund-Länder-Kommission
BMBF	Bundesministerium für Bildung und Forschung
BMJ	Bundesministerium der Justiz
BMWA	Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit
BMWi	Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie
BMZ	Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung
CARMEN	Content Analysis, Retrieval and Metadata: Effective Networking
CC	Creative Commons
dbv	Deutsches Bibliotheksverbund
DC	Dublin Core
ddb	Die Deutsche Bibliothek
DDC	Dewey Decimal Classification
DDS	Document Delivery Services
DFG	Die Deutsche Forschungsgemeinschaft
DFN	Deutsches Forschungsnetz
DGI	Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis
DGPs	Die Deutsche Gesellschaft für Psychologie
DINI	Die Deutsche Initiative für Netzwerkinformation
DIPF	Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung
Dipp NRW	Digital Peer Publishing Nordrhein-Westfalen
DMV	Die Deutsche Mathematiker Vereinigung
DNB	Deutsche Nationalbibliothek
DOAR	Directory of Open Access Repositories
DOARC	Distributed Open-Access Reference Citation Services
DOI	Digital Object Identifier
DPG	Die Deutsche Physikalische Gesellschaft
DPI	Digitale Psychologische Information
DRIVER	Digital Repository Infrastructure Vision for European Research
dvs	Die Deutsche Vereinigung für Sportwissenschaft
e. V.	eingetragener Verein
EPICUR	Enhancement of Persistent Identifier services – Comprehensive method for Unequivocal Resource identification
FIZ	Fachinformationszentrum
FTP	File Transfer Protocol
GDCh	Die Gesellschaft Deutscher Chemiker
GESIS-IZ	Gesellschaft Sozialwissenschaftlicher Infrastruktureinrichtungen

GI	Gesellschaft für Informatik
GIF	Graphics Interchange Format
HDL	Handle
HI	Hochschulverband für Informationswissenschaft
HRK	Hochschulrektorenkonferenz
HTML	HyperText Markup Language
ISO	International Organization for Standardization
ISOC	Internet Society
IuK	Information und Kommunikation
JPEG	Joint Photographic Experts Group
JURIS	Juristisches Informationssystem für die Bundesrepublik Deutschland
KMK	Kultusministerskonferenz
METADISS	Format des Metadatensatzes für Online-Hochschulschriften
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard
MODS	Metadata Objects Description Schema
MONARCH	Multimedia Online Archiv Chemnitz
NBN	National Bibliography Number
NDLTD	Networked Digital Library of Theses and Dissertations
NRW	Nordrhein-Westfalen
OAFR	Open- Access-Fachrepositorien
OAI-PMH	Open Archives Initiative-Protocol for Metadata Harvesting
OAIS	Open Archival Information System
OpenAIRE	Open Access Infrastructure for Research in Europe
OPUS	Online Publikationsverbund der Universität Stuttgart
PDF	Portable Document Format
PURL	Persistent Uniform Resource Locator
ROAR	Registry of Open Access Repositories
SHERPA-ROMEO	Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access Rights Metadata for Open Archiving
SPARC	Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition
SRN	Spolková republika Německo
SSG	Sondersammelgebiete
SSOAR	Social Science Open Access Repository
StaBi	Staatsbibliothek
SULB	Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek
TIB	Technische Informationsbibliothek und Universitätsbibliothek (Hannover)
telos	technology for electronic libraries and the organization of the semantic web
TIFF	Tagged Image File Format
URI	Uniform Resource Identifier
URL	Uniform Resource Locator
URN	Uniform Resource Name
ÚVTEI	Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací
VHB	Verband der Hochschulelehrer für Betriebswirtschaft
WWW	World Wide Web

XML	Extensible Markup Language
ZKI	Zentren für Kommunikation und Informationsverarbeitung in Lehre und Forschung
ZPID	Zentrum für Psychologische Information und Dokumentation

Seznam použitých informačních zdrojů

- ADLER, H.-M. aj. 2010. *Die Netzinfrastruktur X-Win des DFN* [online]. S.l. : DFN-Verein. [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <http://www.dfn.de/fileadmin/1Dienstleistungen/.../X-WiN-Broschuere_deutsch.pdf>.
- ARMS, W. Y.; BLANCHI, Ch.; OVERLY, E. A. 1997. An Architecture for Information in Digital Libraries. *D-Lib Magazine* [online]. February 1997 [cit. 2009-18-11]. Dostupný z WWW (HDL): <<http://hdl.handle.net/hdl:cnri.dlib/february97-arms>>. ISSN 1082-9873
- ARMS, W.Y. *Digital Libraries*. Cambridge (Mass) : MIT Press, 2000. x, 287 s. Digital libraries and electronic publishing. Online vydání dostupné od roku 2005 také na WWW: <<http://www.cs.cornell.edu/wya/DigLib/>>. ISBN 0-262-01180-8. ISBN 978-0-262-01180-8.
- Auf dem Weg zur Deutschen Digitalen Bibliothek (DDB)*. Erstellt im Auftrag des Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien. Endg. Fassung (Endg. Fassung 4. März 2008, Redaktionelle Überarbeitung 3. April 2008). Fraunhofer : IAIS, 2008, 157 s. Dostupný z WWW: <<http://www.iais.fhg.de/fileadmin/images/pics/Abteilungen/NM/DDB-Studie.pdf>>.
- BARTOŠEK, Miroslav. 2004. Digitální knihovny – teorie a praxe. *Národní knihovna* [online]. 2004, roč. 15, č. 4, s. 233-254 [cit. 2009-18-11]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/pdf/0404/0404233.pdf>>. ISSN 1214-0678.
- BORGMAN, Ch. L. 1999. What are digital libraries? : competing visions. *Information processing and management*. 1999, vol. 35, no. 3, s. 227-243. Dostupný také komerčně z WWW: <<http://www.sciencedirect.com>>. ISSN 1559-0682.
- BRAHMS, E. 2001. Digital Library Initiatives of the Deutsche Forschungsgemeinschaft. *D-Lib Magazine* [online]. May 2001 [cit. 2009-10-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.dlib.org/dlib/may01/brahms/05brahms.html>>. ISSN 1082-9873.
- BRATKOVÁ, Eva. 2003. *Systémy pro rozšiřování a zpřístupňování elektronických disertačních prací : analýza současného stavu v zahraničí* [online]. Praha, 2003-10-31, poslední aktualizace 2004-02-22 [cit. 2009-01-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.evskp.cz/Dokumentyver/systemy-analyza.pdf>>.
- BRATKOVÁ, Eva. 2006. Otevřený přístup, digitální knihovny a citační služby. In *INFORUM 2006 : 12. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích*, Vysoká škola ekonomická, Praha, 23.-25. května 2006 [online]. Praha : Albertina icome Praha, 2006 [cit. 2008-10-18]. Dostupný z WWW: <http://www.inforum.cz/pdf/2006/Bratkova_Eva.pdf>.
- BRATKOVÁ, Eva. 2008. *Vyhledávání informací z digitálních knihoven : studijní materiál*. Verze 2.7.1. Praha : ÚISK, 2008. 45 s.
- BUNZEL, Jürgen. 1998. The Digital Library Program of the Deutsche Forschungsgemeinschaft. *ABI-Technik*. 1998, Jg.18, Heft 2, s. 132-137. ISSN 0720-6763.
- CELBOVÁ, Ludmila. 2003a. Elektronický dokument. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2009-11-18]. Systémové číslo: 000000870. Dostupný z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/F/>>.
- CELBOVÁ, Ludmila. 2003b. Metadata. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2009-11-18]. Systémové číslo 000000843. Dostupný z WWW:<<http://sigma.nkp.cz/F/>>.
- CELBOVÁ, Ludmila. 2004. Digitální knihovna. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2004 [cit. 2009-11-18]. Systémové číslo 000000854. Dostupný z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/F/>>.
- CUBR, Ladislav. 2009. *Strategie ochrany digitálních dokumentů [Digital preservation strategies]*. Praha, 2009. 141 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Jan Hutař.
- CUBR, Ladislav. 2010. *Trvalá udržitelnost digitálního dědictví. [Sustainability of digital heritage]*. Praha, 2010. 152 s., XVIII s. příl. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí rigorózní práce Eva Bratková.

ČSN ISO 5127-1. *Dokumentace a informace* : Slovník. Část 1, Základní pojmy. Praha : Centrum služeb pro normalizaci, 1992. 31 s. Třídící znak (01 0167). Účinnost od: březen 1993. Platnost ukončena: červen 2003. Nahrazena: ČSN ISO 5127 (01 0162).

Deutsche Digitale Bibliothek : Rahmenbedingungen zur Anforderungsanalyse aus politischer, rechtlicher und funktionaler/technischer Sicht. 2010. Erstellt im Auftr. des Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien. Finale Fassung 21. Mai 2010. S.l. : Fraunhofer, IAIS, 2010. 106 s. Dostupný také z WWW: <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/pdf/rahmenbedingungen_zur_anforderungsanalyse_aus_politischer_rechtlicher_funktionaler_technischer_sicht_finale_fassung_2010.05.21.pdf>.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. 2005. *Publikationsstrategien im Wandel? Ergebnisse einer Umfrage zum Publikations- und Rezeptionsverhalten unter besonderer Berücksichtigung von Open Access* [online]. Bonn : DFG, 2005 [cit. 2009-10-05]. Dostupný také z WWW: <http://www.dfg.de/download/pdf/dfg_im_profil/evaluation_statistik/programm_evaluation/studie_publicationsstrategien_bericht_dt.pdf>. ISBN 978-3-527-31535-2.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. 2006. *Positionspapier : Wissenschaftliche Literaturversorgungs- und Informationssysteme : Schwerpunkte der Förderung bis 2015*. Erarbeitet im Rahmen der Klausurtag des DFG-Ausschusses für Wissenschaftliche Bibliotheken und Informationssysteme am 11. und 12. Oktober 2005, beschlossen am 29.5.2006. Bonn : DFG, 2006. 9 s. Dostupný také z WWW: <<http://www.dfg.de/download/pdf/foerderung/programme/lis/positionspapier.pdf>>.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. 2008. *Satzung*. Beschlossen von der Mitgliederversammlung der Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft am 18. Mai 1951 in München und am 2. August 1951 in Köln, zuletzt geändert am 2. Juli 2008. Berlin : DFG, 2008. Dostupný také z WWW: <http://www.dfg.de/dfg_profil/satzung/index.html>.

Deutsche Forschungsgemeinschaft (Hrsg.) 2009. *Aufbau und Aufgaben. Die Deutsche Forschungsgemeinschaft im Überblick* [online]. Stand Juni 2009. Bonn : DFG, Bereich Presse und Öffentlichkeitsarbeit, 2009. 27 s. [cit. 2010-02-10]. Dostupný také z WWW: <http://www.dfg.de/download/pdf/dfg_im_profil/geschaeftsstelle/publikationen/aufbau_aufgaben.pdf>.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. 2010a. *Jahresbericht 2009 : Aufgaben und Ergebnisse*. Bonn : DFG, 2010. 304 s. Dostupný také z WWW: <http://www.dfg.de/download/pdf/dfg_im_profil/geschaeftsstelle/publikationen/dfg_jb2006.pdf>.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. 2010b. *Richtlinien zur überregionalen Literaturversorgung der Sondersammelgebiete und Virtuellen Fachbibliotheken*. Stand 20.2.2010. Bonn : DFG, 2010. 157 s. Dostupný také z WWW: <http://www.dfg.de/download/pdf/foerderung/programme/lis/richtlinien_lit_versorgung_ssg_0903.pdf>.

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2003. *DINI-Zertifikat Dokumenten- und Publikationsserver* [online]. November 2003. Göttingen : DINI, 2003 [cit. 2009-11-18]. 24 s. Dostupný z WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/series/dini-schriften/2010-3/PDF/3.pdf>>.

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2007. *DINI-Zertifikat Dokumenten- und Publikationsservice 2007* [online]. Arbeitsgruppe „Elektronisches Publizieren“. DINI Schriften 3-de. Version 2.1, April 2007. Göttingen : DINI, 2007 [cit. 2009-11-18]. 44 s. Dostupný z WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/series/dini-schriften/2007-3/PDF/3.pdf>>

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2009a. *Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e.V.* Göttingen : DINI, c2009 [cit. 2010-05-15]. Elektronisches Publizieren an Hochschulen : Inhaltliche Gestaltung der OAI-Schnittstelle – verze 2.0. Dostupný z WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/series/dini-schriften/2005-2-de2/PDF/2-de2.pdf>>.

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2009b. *DINI - Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e. V.* [online]. Göttingen : DINI, c2009 [cit. 2010-05-15]. Über DINI. Dostupný na WWW: <<http://www.dini.de/ueber-dini/>>.

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2010a. *Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e. V.* [online]. Göttingen : DINI, c2010 [cit. 2010-05-15]. DINI-Historie. Dostupný z WWW: <<http://www.dini.de/ueber-dini/dini-historie/>>

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2010b. *Deutsche Initiative für Netzwerkinformation e. V.* [online]. Göttingen : DINI, c2010 [cit. 2010-05-15]. Satzung. Dostupný z WWW: <<http://www.dini.de/ueber-dini/satzung/>>.

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2010c. *DINI - Zertifikat Dokumenten- und Publikationsservice 2010* [online]. Arbeitsgruppe „Elektronisches Publizieren“. DINI Schriften 3-de. Version 3.0, Juni 2010. Göttingen : DINI, 2010 [cit. 2010-07-25]. Dostupný z WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/series/dini-schriften/2010-3/PDF/3.pdf>>

Deutsche Initiative für Netzwerkinformation. 2010d. *Thesen zur Informations- und Kommunikationsinfrastruktur der Zukunft : Zehn Thesen zur Entwicklung von Service und Servicestrukturen für Information und Kommunikation in Forschung, Lehre und Studium* [online]. Göttingen : DINI, c2010 [cit. 2010-05-15]. 44 s. Dostupný z WWW: <http://www.dini.de/fileadmin/docs/DINI_thesen.pdf>.

Deutsches Forschungsnetz. 2000. *Deutsches Forschungsnetz, e. V.* [online]. Berlin : DFN, 2000 [cit. 2010-07-01]. Satzung. Dostupný z WWW: <<http://www.dfn.de/fileadmin/6Organisation/Geschaeftsstelle/satzungdfn.pdf>>.

DIEPOLD, Peter aj. 2001. Vom DFG-Projekt „Dissertationen Online“ zu DissOnline.de. *Bibliotheksdienst*. 2001, Jg. 35, Heft 3. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/2001/01_03_04.pdf>. ISSN 0006-1972.

Digitale Bibliothek. In *Wikipedia : die freie Enzyklopädie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001-, zuletzt geändert am 3. Juni 2010 [cit. 2010-06-30]. Německá verze. Dostupný z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Digitale_Bibliothek>.

DOBRATZ, Susanne. 2007. Open-Source-Software zur Realisierung von Institutionellen Repositorien – Überblick. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*. 2007, Jg. 54, Nr. 4-5, s. 199-206. Dostupné také na WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/oa/articles/re6vbiAbatv2o/PDF/29U8dOPLxvXTw.pdf>>. ISSN 0044-2380.

DOBRATZ, Susanne. NEUROTH, Heike. 2004. Network of expertise in long-term storage of digital resources – a digital preservation initiative for Germany. *D-Lib Magazine*. 2004, vol. 10, no. 4. Dostupný z WWW: <<http://www.dlib.org/dlib/april04/dobratz/04dobratz.html>>. ISSN 1082-9873.

Edoc -Server [online elektronický archiv]. Berlin : Humboldtuniversität, 1997- [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://edoc.hu-berlin.de/>>.

EFFINGER, Maria. 2009. *Virtuelle Fachbibliotheken und Open Access – Strategien und Chancen* [elektronická prezentace]. Erfurt, [2009-06-04]. 32 snímků. Ve formátu PPT. Předneseno na konferenci 98. Deutscher Bibliothekartag, 2009. Dostupný z WWW: <<http://www.opus-bayern.de/bib-info/volltexte/2009/694/>>.

Evropská komise. 2006. *i2010: Digital Libraries : brochure* [online]. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006 [cit. 2010-05-20]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm>.

FABIÁN, Ondřej. 2005. *Informační politika SRN*. Praha, 2005. 162 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví 2004. Konzultant rigorózní práce Rudolf Vlasák.

FOURNIER, Johannes. 2007. Open Access in der Deutschen Forschungsgemeinschaft. In *Open Access: Chancen und Herausforderungen: ein Handbuch*. Deutsche UNESCO-Kommission. Bonn, 2007, s.82-83. ISBN 3-927907-96-0.

GEISSELMANN, Friedrich. 2001. Das Projekt „Digital Library-Forum“. *Bibliotheksdienst*. 2001, Jg. 35, Heft 5, s. 587-560. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/2001/01_05_06.pdf>. ISSN 0006-1972.

Gemeinsame Eckpunkte von Bund, Ländern und Kommunen zur Errichtung einer „Deutschen Digitalen Bibliothek (DDB)“ als Beitrag zur „Europäischen Digitalen Bibliothek (EDB)“. Endgültige Fassung vom 2. Dezember. Gemäss Beschluss der Ministerpräsidentenkonferenz vom 26.3.2009 und auf der Jahreskonferenz vom 28.-30.10.2009 sowie dem Beschluss des Bundeskabinetts vom 2.12.2009. S.l. : S.n., 2009. 23 s. Dostupný z WWW: <http://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/pdf/gemeinsame_eckpunkte_finale_fassung_02122009.pdf>.

Global Info : Nachfolgeprojekte. *Bibliotheksdiens*t. 2001, Jg. 35, Heft 4, s. 439-442. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/2001/01_04_04.pdf>. ISSN 0006-1972.

HAVEMANN, Frank. 2009. *Das DOARC-Projekt für einen Zitationsindex elektronischer Dokumente in institutionellen Repositorien : DINI – Projekt OA Zitationen*. [elektronická prezentace]. Stuttgart, [2009-06-19]. 9 snímků. Ve formátu PPT. Předneseno na konferenci Vernetzungstage, 2009. [cit. 2010-07-28]. Dostupný z WWW: <http://www.dini.de/fileadmin/workshops/oa-netzwerk-juni2009/vernetzungstage_2009_havemann.pdf>.

HERB, Ulrich. 2009. *OA-Statistik : Standardisierte Nutzungsanalysen als alternative Impact-Messungen wissenschaftlicher Publikationen* [elektronická prezentace]. Göttingen, [2009-02-19]. 25 snímků. Ve formátu PPT. Předneseno na Workshopu zu Standardisierung und Vernetzung von OA-Repositories für die Wissenschaft, 2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.dini.de/fileadmin/workshops/oa-netzwerk-februar2009/herb.pdf>>.

Information als Rohstoff für Innovation : Programm der Bundesregierung 1996-2000. 1996. *Bibliotheksdiens*t. 1996, Jg. 30, Heft 10, s. 1739-1753. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/1996/1996_10_Politik01.pdf>. ISSN 0006-1972.

IuK-Initiative der wissenschaftlichen Fachgesellschaften in Deutschland. 2002. *Digitale Bibliotheken : Positionspapier der IuK Initiative wissenschaftlicher Fachgesellschaften*. Version 05-03-2002. März 2002. Byl dostupný také z WWW: <<http://www.iuk-initiative.org/documents/digbib05032002/>>. Papiřová kopie je uložena u autorky.

IuK-Initiative Wissenschaft. 2007. *Satzung*. Version 19-04-2007 [cit. 2009-07-31]. Dostupný z WWW: <http://www.iuk-initiative.org/pdf/iuk_satzung_2007-04-19.pdf>.

KNOLL, Adolf. 1999. Problematika elektronických publikací. *Národní knihovna* [online]. 1999, roč. 10, č. 4, s. 173-177 [cit. 2007-09-24]. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr9904/9904173.html>>. ISSN 1214-0678.

KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003 [cit. 2009-09-08]. TDKIV – Česká terminologická databáze z oblasti knihovnictví a informační vědy (báze KTD). Dostupný z WWW: <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/Slovník/index.htm>.

LANDRY, Patrice. 2003. SWD/RSWK in der Schweizerischen Landesbibliothek. 5 Jahre Beschlagwortung und Zusammenarbeit. In *World Library and Information Congress : 69th IFLA General Conference and Council, 1-9 August 2003, Berlin* [online]. IFLA, 2003 [cit. 2007-02-04]. 9 s. Dostupné z WWW: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/033g_trans-Landry.pdf> .

LAVOIE, Brian F. 2004. *The open archival information system reference model: introductory guide : technology watch report* [online]. Dublin (OH, USA) : OCLC, 2004 [cit. 2009-07-09]. 19 s. Dostupný z WWW: <http://www.dpconline.org/docs/lavoie_OAIS.pdf>.

LOSSAU, Norbert. Der Begriff „Open Access“. In *Open Access : Chancen und Herausforderungen: ein Handbuch*. Deutsche UNESCO-Kommission. Bonn, 2007, s. 18-22. ISBN 3-927907-96-0.

MAGYAR, Natascha. Die virtuelle Bibliothek an der Saarländischen Universitäts- und Landesbibliothek : Konzeption, Komponenten, Ausblick. 2001. *Bibliotheksdiens*t. 2001, Jg. 35, Heft 7/8, s. 853-867. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/2001/01_05_06.pdf>. ISSN 0006-1972.

METZGER, Axel; JAEGER, Till. 2008. *Digital Peer Publishing Lizenz (DPPL)*, Version 3.0 [online]. Hannover : Institut für Rechtsfragen der Freien und Open Source Software, 2008 [cit. 2009-10-18]. Dostupný z WWW: <http://www.dipp.nrw.de/lizenzen/dppl/dppl/DPPL_v3_de_11-2008.pdf>.

MONARCH [online elektronický archiv]. Chemnitz : Technische Universität, 1997- [cit. 2010-07-12]. Byl dostupný z WWW: <<http://archiv.tu-chemnitz.de/>>.

MÜLLER, Uwe; Severiens, Thomas; MALITZ, Robin; SCHIRMBACHER, Peter. 2009. OA Network : An Integrative Open Access Infrastructure for Germany. *D-Lib Magazine* , 2009, vol. 15, no. 9/10 [cit. 2010-05-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.dlib.org/dlib/september09/mueller/09mueller.htm>>. ISSN 1082-9873.

MÜLLER, Uwe. 2010. *RE: Bitte um Informationsmitteilung* [elektronická pošta]. Message to: Radka Taucova. 9 Dec 2010 [cit. 2010-12-11]. Osobní komunikace.

Německo. Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit; Bundesministerium für Bildung und Forschung. (Hrsg.). *Informationsgesellschaft Deutschland : Innovation und Arbeitsplätze in der Informationsgesellschaft des 21. Jahrhunderts : Fortschrittbericht zum Aktionsprogramm der Bundesregierung*. S.l. : S.n., S.d. 127 s. Dostupný také z WWW: <http://www.bmbf.de/pub/informationsgesellschaft_deutschland.pdf>.

Německo. Bürgerliches Gesetzbuch [cit. 2009-10-02]. Dostupný z : <www.buergerliches-gesetzbuch.info/bgb/55.html>.

Německo. Bundesministerium für Bildung und Forschung (Hrsg.). 1999. *Innovation und Arbeitsplätze in der Informationsgesellschaft des 21. Jahrhunderts : Aktionsprogramm der Bundesregierung*. Stand September 1999. Berlin : BMBF, Referat Öffentlichkeitsarbeit; BMWi, Referat Öffentlichkeitsarbeit, 1999. 89 s. Dostupný také z WWW: <<http://www.bmbf.de/pub/inno21d.pdf>>.

Německo. Bundesministerium für Bildung und Forschung (Hrsg.). 2002. *Information vernetzen – Wissen aktivieren : Strategisches Positionpapier*. Stand September 2002. Bonn : BMBF, Referat Öffentlichkeitsarbeit, 2002. 16 s. Dostupný také z WWW: <http://www.bmbf.de/pub/information_vernetzen_wissen_aktivieren.pdf>.

Německo. Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit; Bundesministerium für Bildung und Forschung. (Hrsg.). 2003. *Informationsgesellschaft Deutschland 2006 : Aktionsprogramm der Bundesregierung*. Stand Dezember 2003. Berlin : BMWi, Referat LP4 – Kommunikation, Internet; BMBF, Referat LS 15 – Publikationen, Internetredaktionen, 2003. 92 s. Dostupný také z WWW: <http://www.bmbf.de/pub/aktionsprogramm_informationsgesellschaft_2006.pdf>.

Německo. Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (Hrsg.). 2006a. *iD2010 - Informationsgesellschaft Deutschland 2010 : Aktionsprogramm der Bundesregierung*. Stand November 2006. Berlin : BMWi, Referat Öffentlichkeitsarbeit, 2006. 34 s. Dostupný také z WWW: <http://www.bmwi.de/English/Redaktion/Pdf/id2010_property=pdf_bereich=bmwi_sprache=en_rwb=true.pdf>.

Německo. 2006b. Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek vom 22. Juni 2006. In *Bundesgesetzblatt*. 2006, Teil I, Nr. 29, s. 1338-1341. Dostupné také na WWW: <<http://217.160.60.235/BGBl/bgbl1f/bgbl106s1338.pdf>>.

Německo. 2006c. Gesetz über die Deutsche Nationalbibliothek vom 22. Juni 2006 (BGBl. I S. 1338), das durch Artikel 15 Absatz 62 des Gesetzes vom 5. Februar 2009 (BGBl. I S. 160) geändert worden ist. In *Bundesgesetzblatt*. Dostupný také z WWW: <<http://www.gesetze-im-internet.de/dngb/BJNR133800006.html>>.

PEIFER, Karl-Nikolaus. 2007. Open Access und Urheberrecht. In *Open Access : Chancen und Herausforderungen: ein Handbuch*. Deutsche UNESCO-Kommission. Bonn, 2007, s. 46-49. ISBN 3-927907-96-0.

PsyDok [online elektronický archiv]. Saarbrücken : Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek, 2002- [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://psydok.sulb.uni-saarland.de/>>.

RUSCH-FEJA, Diane. BECKER, Hans Jürgen. 1999. Global Info – The German Digital Libraries Project. *D-Lib Magazine*. 1999, vol. 5, no. 4 [cit. 2007-05-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.dlib.org/dlib/april99/04rusch-feja.html>>. ISSN 1082-9873.

RUTZ, Reinhard. 1998. SSG-Programm, Virtuelle Fachbibliotheken und das Förderkonzept der DFG. *Bibliothek* 22, 1998, Nr. 3, s. 303-308. Dostupný také z WWW: <http://www.bibliothek-saur.de/1998_3/303-308.pdf>. ISSN 0341-4183.

SCHIRMBACHER, Peter. 2007. Open Access – ein historischer Abriss. In *Open Access : Chancen und Herausforderungen: ein Handbuch*. Deutsche UNESCO-Kommission. Bonn, 2007, s. 18-22. ISBN 3-927907-96-0.

SCHMIEDE, Rudi. 1998. GLOBAL INFO – The German Digital Library Project - Development and Perspectives. *ABI-Technik*. 1998, Jg. 18, Heft 2, s. 147-153. ISSN 0720-6763.

- SCHMIEDE, Rudi. 1999. Digital library activities in Germany : the German digital library program GLOBAL INFO. In *Proceedings : IEEE Forum on Research and Technology Advances in Digital Libraries, May 19-21, 1999, Baltimore, MD*. Los Alamitos (Kalif.) : IEEE Computer Society Press, c1999, s. 73-83.
- SCHMIEDE, Rudi. 2004. Advancing digital libraries in Germany and creating distributed scientific resources – the telos working group at Darmstadt University of Technology. *International Journal on Digital Libraries*. 2004, vol. 4. issue 1. Dostupný také komerčně ze SpringerLink <<http://springerlink.metapress.com/content/crr7rcmx6wruh7xx/>>. ISSN 1432-5012.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-200-043-9.
- SSOAR [online elektronický archiv]. Bonn : GESIS, 2007-2010 [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.ssoar.info>>.
- STAŇKOVÁ, Michaela. 2009. *Analýza současného stavu německého univerzitního knihovnictví s důrazem na knihovny digitální [Analysis of current situation of German university librarianship with emphasis on digital libraries]*. Praha, 2009. 133 s. Rigorózní práce (PhDr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Konzultantka rigorózní práce Eva Bratková.
- STEMPFHUBER, Maximilian. 2009. *RE: Bitte um Informationsmitteilung* [elektronická pošta]. Message to: Radka Taucova. 27 Oct 2009 [cit. 2009-10-28]. Osobní komunikace.
- SUBER, Peter. 2007a. *Open Access Overview : focusing on Open Access to peer-reviewed research articles and their preprints* [online]. Richmond : Earlham College, 2007, last revised, June 19, 2007 [cit. 2009-08-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>>.
- SUBER, Peter. 2007b. *Timeline of the Open Access Movement : formerly called the Timeline of the Free Online Scholarship Movement*. [online]. Richmond : Earlham College, 2007. Last revised, Februar 9, 2009 [cit. 2009-10-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm>>.
- TAPPENBECK, Inka. WESSEL, Carola. 2001. CARMEN : Content Analysis, Retrieval and Metadata : Effective Networking. Bericht über den middleOfTheRoad Workshop. *Bibliotheksdiens*. 2001, Jg. 35, Heft 5, s. 566-572. Dostupný také z WWW: <http://bibliotheksdienst.zlb.de/2001/01_05_03.pdf>. ISSN 0006-1972.
- TAUCOVÁ, Radka. 2008a. *Elektronický dokumentační a publikační server Humboldtovy univerzity*. Praha, 2008. 12 s. Seminární práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.
- TAUCOVÁ, Radka. 2008b. *Podmínky a vznik iniciativ a projektů Německa v oblasti digitálních knihoven*. Praha, 2008. 25 s. Studijně rozborová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.
- TAUCOVÁ, Radka. 2009. Berlínská konference k otevřenému přístupu k vědeckým publikacím. *Sociologický časopis*. 2009, roč. 45, č. 2, s. 470-472. Dostupný také z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/59c7521545ec9cccb2b5999955f393fe5761bba1_INF1Taucova2009-2.pdf>. ISSN 0038-0288.
- THOMAS, Christine. 1999. Nationale Initiativen in Deutschland. In *Bibliotheken und Verlage als Träger der Informationsgesellschaft : Vorträge des 4. Europäischen Bielefeld-Kolloquiums. s. 147-155*. Bielefeld, Germany, 10.-12. Februar 1998. Hrsg. von Karl Wilhelm und W. Robert Müller. Frankfurt am Main : Klostermann, 1999. Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, Sonderhefte. 74. ISBN 3-465-02781-7. ISSN 0514-6364.
- Vascoda. 2005. *Vascoda* [internetový portál] Hannover : Vascoda, 2005- [2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.vascoda.de>>.
- Virtuelle Bibliothek. In *Wikipedia : die freie Enzyklopädie* [online]. St. Petersburg : Wikimedia Foundation, 2001-, zuletzt geändert am 23. Juni 2010 [cit. 2010-06-30]. Německá verze. Dostupný z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Virtuelle_Bibliothek>.

Virtuelle Fachbibliothek. In *Wikipedia : die freie Enzyklopädie* [online]. St. Petersburg : Wikimedia Foundation, 2001-, zuletzt geändert am 23. Juni 2010 [cit. 2010-06-30]. Německá verze. Dostupný z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Virtuelle_Fachbibliothek>.

Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte [virtuální odborná knihovna]. Heidelberg : Universitätsbibliothek, 2006- [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://arthistoricum.net>>.

Virtuelle Fachbibliothek Psychologie [virtuální odborná knihovna]. Saarbrücken : Saarländische Universitäts- und Landesbibliothek, 2002- [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.sulb.uni-saarland.de/de>>.

VLASÁK, Rudolf. 2001. *Informační politika : Základní východiska a současnost ve vyspělých demokraciích*. Praha: Ústav informačních studií FF UK, 2001.

Zukunft der wissenschaftlichen und technischen Information in Deutschland : Schlussbericht. Erstellt im Auftr. des Bundesministeriums für Bildung und Forschung. Stand September 2002. Bonn: BMBF, Referat Öffentlichkeitsarbeit, 2002. 119 s. BMBF Studie. Dostupný také na WWW: <http://www.bmbf.de/pub/zukunft_der_wti_in_deutschland.pdf>.

Seznam obrázků

Obr. č. 1	Schéma digitální knihovny	13
Obr. č. 2	Funkční schéma modelu OAIS	14
Obr. č. 3	Schéma základní struktury péče o vědecko-technické informace v SRN ...	23
Obr. č. 4	Uživatelské rozhraní systému DissOnline s možností metadatového vyhledávání	50
Obr. č. 5	Úvodní uživatelské rozhraní edoc-Serveru	56
Obr. č. 6	Uživatelské rozhraní s možností vyhledávání dokumentů zadáváním metadat	57
Obr. č. 7	Záznam vyhledaného dokumentu s odkazem na plný text a se statistikou přístupů	58
Obr. č. 8	Úvodní obrazovka repozitáře MONARCH	59
Obr. č. 9	Vyhledávací rozhraní repozitáře SSOAR	62
Obr. č. 10	Záznam dokumentu vyhledaného v repozitáři SSOAR	63
Obr. č. 11	Úvodní uživatelské rozhraní serveru PsyDok	64
Obr. č. 12	Titulní obrazovka ViFa Psy	68
Obr. č. 13	Titulní obrazovka ViFa Kunstgeschichte	70
Obr. č. 14	Úvodní uživatelské rozhraní interdisciplinárního portálu Vascoda	73
Obr. č. 15	Zastoupení repozitářů podle jednotlivých států	80

Seznam tabulek

Tab. č. 1	Fáze výstavby Německé digitální knihovny.....	75
-----------	---	----